

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ДЕЦЕМБАР

Бр. 12

1937

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 12 Година LV	Редакциони одбор МИЛОРАД СИМОВИЋ, Д-Р ДУШАН КАЛАНОВИЋ, ЖИВАН РАНКОВИЋ Уредник Б У Р О Б А Њ А Ц	Децембар 1937 године
----------------------	--	-------------------------

САДРЖАЈ

АПЕЛ претседника Београдске општине Г. ВЛАДЕ ИЛИЋА ЗА ЗИМСКУ ПОМОЋ 767

Чланци и студије:

- Организација зимске помоћи у Београду** — Д-р Ђура Ђуровић, секретар Акционог одбора за зимску помоћ, пом. директора Г. п. Б. 769
- Београд, Југославија и Југословени у сећању угледног страног дипломате** — Д-р М. Зелић 773
- Дорћол некад и сад** — Милан А. Костић 777
- Београд у праисторији** — Радивоје К. Новаковић 783

Књижевни додатак:

- Цокула** — Приповетка одабрана и похваљена на специјалном књижевном курсу „Београд. општ. новина“ — Олга М. Бандић 788
- Други дан, нови живот, други људи...** — Дневник једног инвалида — (Роман из београдског живота — награђен на књижевном курсу Градског поглаварства Београд) — Зора Ђорђевић 791
- Кроз старију и новију литературу о Београду** — Д-р Марија Илић-Агапов . . . 797

Прилози за историју Београда:

- Стари водоводи, чесме и бунари у Београду** (V — Чесме на изворима и извори) — Драг. Ранковић 803
- Породични и друштвени живот у турском Београду** — Влад Ст. Каћански 809
- Прва књижара у Београду** — В. Ст. К. 811
- Развој здравствених и хигијенских прилика Београда и градова Србије** (наставак) — Д-р Ст. З. Иванић 812

Везе Београда са иностранством:

- „Београд“, најмодернији торпиљер наше ратне морнарице, освећен је у Нанту** 816

Друштвена хроника:

- Слава Краљевског дома Карађорђевића** 820
- Њ. В. грчки Краљ Ђорђе II у Београду** 820
- Њ. В. бугарска Краљица Јоана и Принцеза Марија Лујза прошле су кроз Београд** 821
- Прослава првог децембра** 821
- Соколско друштво Београд III осветило је нараштајску заставу** 822
- Слава носилаца Карађорђевог звезде** 823
- Слава Дома Краља Александра** 823
- Слава Дирекције речне пловидбе и Српског бродарског друштва** 824
- Слава хуманог друштва „Д-р Драгослав Поповић“** 824
- Слава „Насушног хлеба“** 824

Политичка хроника:

- Г. Ивон Делбос, француски Министар иностраних дела, у Београду** 825

Социјална хроника:

- Материце у Двору** 828
- Њ. В. Краљица Марија на скупштини Југословенске уније за заштиту деце** . . . 831
- Слава ђачке трпезе Краљице Марије** 831
- Њ. В. Краљица Марија на слави Материнског удружења** 832
- Одлуке Акционог одбора за зимску помоћ** 833

Комунална хроника:

Сарадња владе и Градског поглаварства на уређењу Београда	834
Одликовање општинских функционера	834
Свечано је отворена филијала Општинске штедионице у Земуну	834

Привредна хроника:

Земаљска изложба живине, кунџа, паса, мачака и оваца	835
--	-----

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић	836
Регистар Правне хронике за 1934, 1935, 1936 и 1937 годину	839

Наша предавања:

Књижевно вече посвећено успомени Владислава Петковића-Диса	840
--	-----

Позоришна хроника:

Премијера „Покојника“ од Бран. Нушића — Б-ц	841
---	-----

Културна хроника:

IX редовна изложба нових књига Библиотеке и музеја О. г. Б. и изложба слика „Београд у слици“ академског сликара А. Балажа — Д-р М. И. А.	842
Изложба бугарских жена-сликара	847
Изложба стручне штампе	847

Слика на корицама: **Алегорија „Београд се диже“**,
уметнички рад акад. сликара А. Балажа

Београдске општинске новине

Издаје једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Градског поглаварства Београд.

Претплата: годишње 150—, полугодишње 80— динара. Поједини број 10— дин.

Цена огласа: Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— дин. Огласи на корицама 50⁰/₀ скупљи

Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54,300

Уредништво и администрација: Кнегиње Љубице 1 II — телефон 26-242.

Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова — Рукописи се не враћају.

АПЕЛ ПРЕТСЕДНИКА БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ Г. ВЛАДЕ ИЛИЋА

ЗА ЗИМСКУ ПОМОЋ

— „ЗА ПОМАГАЊЕ СИРОТИЊЕ ПРЕКО ЗИМЕ МОРАЈУ СЕ ОКУПИТИ СВА СРЦА КОЈА ОСЕЋАЈУ СТРАДАЊЕ СВОГА БЛИЖЊЕГ“ — „АКО СВИ ПРИЛОЖИМО, ОНДА ЋЕ МИЛОСРЂЕ ДОПРЕТИ ДО СВАКЕ СИРОТИЊСКЕ КУЋЕ У БЕОГРАДУ“ —

Претседник Београдске општине г. Влада Илић упутио је уочи Нове године, 31 децембра 1937, у 19 часова и 50 минута преко Београдског радија овај апел целокупном становништву Београда, да помогне престоничку сиротињу прилозима у новцу и натури преко Акционог одбора за зимску помоћ:

У ове зимске дане, кад се студен удружује са осталим тешкоћама и недаћама да живот на-

својих могућности, како би и они које шиба сви-репа судбина могли проживети зиму без тешких последица за здравље и живот.

Г. Влада Илић говори пред микрофоном (фото „Лончаревић“)

Наш народ се одувек одликовао осећањем сажалења према онима који страдају и пате. За време дуге и тешке привредне депресије, то племенито осећање спасло је безброј невиних сиротињских породица неизбежне катастрофе. То осећање, дубоко сам уверен, омогућиће и у току зиме да се утру сузе сиротиње, да се у њихове куће унесе што је потребно за огрев, прехрану, одело и обућу. Друштво се не сме овога пута, кад то није ни до сада чинило, оглушити о вапај оних својих чланова који се налазе заиста у великој невољи.

У Београду се помагање сиротиње за време зиме изводи преко Акционог одбора за зимску помоћ, који је организован пре две године, уз високу моралну и издашну материјалну потпору Њ. В. Краља и Њ. В. Краљице Марије. Активна Претседница Акционог одбора је Њено Краљевско Височанство Кнегиња Олга, која Својим племенитим настојањима помаже сваку корисну иницијативу у корист оних који пате.

Акциони одбор је дао својим досадањим радом одличан пример сарадње установа и појединаца на помагању сиротиње у Београду. Збирајући сва средства намењена сиротињи на једно место и делећи та средства по једном утврђеном плану онима за које постоје несумњиви докази да живе у изузетној беди, Акциони одбор је омогућио да помоћ која се преко њега даје помогне заиста онима којима је најпотребнија.

ших најсиромашнијих грађана учини још тежим и несношљивијим, дужност је оних према којима су животне прилике биле издашније, да се сете својих ближњих у невољи, да одвоје у границама

Само се преко једне тако замишљене и спроведене организације може извести успешно помагање сиротиње. Уместо да сваки на свој начин помаже оне који траже помоћ, често без икаквог стварног разлога, уместо да сваки тражи сиротињу и даје јој што може и колико може, боље је и корисније је дати свој прилог преко Акционог одбора који води сигурну евиденцију о свој београдској сиротињи. Тако ће помоћ отићи ономе који заиста заслужује ту помоћ.

За помагање сиротиње преко зиме морају се окупити сва срца која осећају страдање свога ближњег. Нема прилога који неће бити корисно употребљен, био он у новцу или натури. Свако треба да приложи онолико колико му његова савест налаже. Сваки треба да одмери свој удео у зимској помоћи према своме имовном стању и гласу који му долази из његовог срца. Тако ће се доћи до потребних средстава да се поделе помоћи у оделу, обући, греву, и у храни.

Број оних који чекају те помоћи није мали. Привредно побољшање које се осетило у току 1937 године у свим правцима, није омогућило свакој породици да обезбеди за зиму најнужнија средства за најскромнији живот. У тим породицама постоје и ситна деца коју никад не смемо губити из вида. Затим колико има самохраних старца и старица, колико породица шиба поред беде и болест. Заиста помоћ треба да дође и у све те домове. Колика ће она бити зависи од свију нас, и од оних који имају доста и од оних који имају далеко мање.

Ако сви приложимо, ако се сви одужимо зимској помоћи, онда ће милосрђе допрети до сваке сиротињске куће у Београду.

У име тога милосрђа ја и овим путем апелујем на целокупно становништво Београда да помогне престоничку сиротињу преко Акционог одбора за зимску помоћ.

Са прве седнице Акционог одбора за зимску помоћ у 1937/38 год.: Министар г. Д. Цветковић, г-ђа Олга Илић, секретар Одбора г. д-р Ђура Ђуровић, председник Владе г. д-р Милан Стојадиновић, г-ђа Августа Стојадиновић, министар г. Душан Летица и председник Општине г. Влада Илић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Организација зимске помоћи у Београду

Зимска помоћ није никад била толико пропагирана и организована на тако широким основама као у доба последње привредне депресије, која је избацила на улицу огромне масе радништва. И преко лета збрињавање, исхрана, одевање, обезбеђивање стана за тако велики број породица, престављао је озбиљан и компликован проблем. У току зимских дана, тешкоће су несравњено веће. Тамо где не постоји осигурање против незапослености, а то је скоро било правило у великом броју земаља, рачунајући ту и Сједињене Америчке Државе, морала се помоћ за незапослене и њихове породице тражити путем милосрђа, сакупљањем прилога, организовањем прехране итд. Па и у државама где је постојало осигурање за случај незапослености, услед дугог трајања привредне кризе и тешкоћа у које су западале државне финансије, морало се обраћати осетљивости људи, апеловати на њихово милосрђе, истичати дужност заједнице према њеним члановима и дужност сваког појединца према ближњем у невољи.

Организовање прикупљања сретстава у многим државама постало је специјалност читавог реда људи. У Немачкој та је организација везана за највише носиоце режима. На улици су се појављивали најближи сарадници Фирера, први уметници, књижевници, најпознатије личности данашњице, да сакупљају прилоге за незапослене. Тешко стање огромног броја незапослених било је тако велико да се морало приступити и оваквим сретствима.

Претежно аграрна земља, без великог урбанистичког становништва, Југославија није имала оне тешкоће које су снашле изразито индустријске земље. Отуда ни идеја зимске помоћи није код нас достигла ни издалека размере које је постигла код неких других народа. Али то не значи да се зимска помоћ није делила по свим већим градовима. Уколико је град већи, па према томе има више оних који су незбринуте, у толико је и зимска помоћ добијала веће размере. Оно што је, уосталом, рађено и пре привредне депресије, рађено је и сад, само у већем обиму и на савременији начин.

Први по броју становништва, центар политичког и државног живота, Београд је морао бити и остати привлачан за оне који су остали без посла ма где било у нашој земљи. Београд је привлачио к себи незапослено радништво и као важан саобраћајни центар. На путу у потери за послом, радници и намештеници су стизали у

Београд, ту се заустављали да прикупе потребна обавештења и онда се у већем броју задржавали на дуже или краће време. Најзад, број оних које је требало помоћи повећавали су печалбари сваке године, који, са завршетком сезоне њихова рада, нису напуштали Београд, него су ту остајали да се на неки начин прехране допродећа. Сав тај свет, скупљен са свих страна Југославије, тражио је посла или помоћ. У зимске дане њихова беда је морала наћи одзива, кад посла није било. Зато је у Београду идеја зимске помоћи добила свој пун израз и широку примену.

Интересантно је да се организовано помагање сиротиње преко зиме није отпочело одмах са појавом кризе. Али и кад се почело, у зиму 1932-33 године, приступати новим методама рада, стари нису напуштани. Тако се дошло до дупле организације и на прикупљању сретстава и на подели помоћи. Јединство је спроведено тек доласком на положај претседника општине г. Владе Илића и стварањем Акционог одбора за зимску помоћ.

До зиме 1932-33 године у Београду је помагала сиротињу преко зиме у главном само Општина, на стереотипан начин, наслеђен још из предратних времена. У ствари то није била никаква зимска помоћ. И прикупљање сретстава и њихова подела вршена је пред Божић. Кад прођу ови светли празници, сиротињи су још само дељена помало дрва. Везана у главном за божићне празнике, то је у ствари била божићна помоћ. Тако је називана у званичним актима и извештајима, тако је била позната и код самог београдског становништва.

Пред Божић се чинио апел на дарожљивост грађанства. Прикупљани су прилози у новцу. Нешто од тих прилога, нешто из редовних сретстава саме Општине, образовала се већа или мања сума, која је на два три дана пред празнике дељена сиротињи на једном месту. Основ за поделу служиле су препоруке одборника и сиротињска уверења. Никакве ближе евиденције о онима који се помажу није било. Дрва су дељена заједно са новчаном помоћи, а понекад су, једним делом, бонови за дрва раздавани одборницима, који су их даље, у својим реонима, делили сиротињи. Систем је био толико примитиван, толико непрактичан, да су биле могуће злоупотребе и приликом прикупљања сретстава и приликом поделе помоћи. Илустрације ради треба споменути чињеницу, да су два шефа, којима

је био поверен овај посао, одговарали пред редовним судом за неуредности материјалне природе.

Доцније се покушало са децентрализацијом поделе помоћи, увлачећи у овој посао парохиско свештенство. Мислило се на тесну сарадњу између Општине и Цркве око помагања престоницке сиротиње. Трајнијег успеха није могло бити, јер систем није ваљао. Свештеници су пред сваки Божић правили нове спискове, по свом најбољем знању и умењу, но није се осећао никакав напредак у самом обављању посла. Увек се почињало из почетка. Места где је помоћ дељена давала су слику чудну и жалосну. Тамо се могло видети сцена које су потсећале пре на све друго него на места где се дели помоћ. И то по правилу не грешком оних који деле, него држањем и поступцима оних који су дошли да траже помоћ.

Напоредо са оваквим начином помагања створен је и један други, независан од првог, у јесен 1932 године. Иницијативом Управе фонда за стварање и одржавање радничких установа образована је ad hoc једна организација са задатком да концентрише на једно место сва сретства намењена незапосленим радницима и намештеницима, и онда да их дели. Та је организација носила име „Централни одбор за помагање незапослених радника и намештеника“. Из самог имена организације види се да се није мислило на једну врсту помоћи. У пракси је Централни одбор делио само храну преко за то нарочито организованих кухиња. То је била једна од његових карактеристика. Друга не мање важна састојала се у овоме. Одбор је црпео своја сретства из удела појединих установа и организација које су биле његови чланови. У првој години овога рада вршени су покушаји сакупљања прилога од појединаца, али се није успело. Како су претседник Општине или потпретседник увек били на челу овога Одбора, то се апел за помоћ упућивао тек пошто је Општина прикупила Божићне прилоге. Од људи који су већ одвојили за сиротињу и дали преко Општине, није се сад могло очекивати да се одазову у истој мери и апелу Централног одбора. Колико је то тачно види се из чињенице да је у првој сезони (1932-33) и поред великих напора и свестране агитације, сакупљено од појединаца и друштава свега 49.944 динара. После овог искуства Централни одбор се ослонио само на уделе својих чланова: Општине, Фонда за стварање и одржавање радничких установа, Радничке коморе и Јавне берзе рада, односно Министарства социјалне политике и народног здравља.

Централни одбор је постигао несумњиве резултате. Благодаречи његовим кухињама омогућено је великом броју незапослених радника и намештеника а и самој сиротињи да избегне страшним последицама глади. Систем исхране био је добар и он се у својој основи није требао мењати. Али ако се са исхраном изашло на прави пут, помагања друге врсте, у новцу и у дрвима, вршена су одвојено и без органске везе

са помагањем у храни. Ништа природније него да се помисли на унификацију свих врста помагања преко зиме у оквиру једне нове организације, у којој би Општина са својим већ постојећим особљем вршила сав или бар главни део техничког посла.

За остварење ове замисли узео је иницијативу претседник општине г. Влада Илић у јесен 1935 године. У његовом кабинету одржана је 23 новембра конференција којој су присуствовали, поред сазивача г. Илића, г-ђе Августе д-р М. Стојадиновића, претседника владе, Олга супруга Мирка Комненовића, тадашњег министра социјалне политике и народног здравља, Олга супруга Владе Илића, претседника општине, затим преставници Министарства социјалне политике и народног здравља, Црвеног крста, Фонда за стварање и одржавање радничких установа, Јавне берзе рада, Радничке коморе и друштва „Насушни хлеб“.

На овој конференцији једногласно је одлучено да се изврши централизација свих сретства намењених сиротињи, без обзира на њихово порекло. Стварају се два одбора за зимску помоћ, Акциони и Централни. Акциони са задатком „да првенствено развија пуну акцију за прикупљање сретстава за зимску помоћ“; Централном је стављено у дужност „техничко извођење поделе зимске помоћи“. У пракси, овај Одбор се од почетка бавио само исхраном сиротиње преко кухиња зимске помоћи. Он је у ствари продужио онај давно започети и срећно организовани посао Централног одбора за помагање незапослених радника и намештеника.

У Акциони одбор ушле су г-ђе претседника владе, тадашњег министра социјалне политике и народног здравља и претседника општине, затим претседник Општине, претставник Министарства социјалне политике и народног здравља, и претставник друштва Црвени крст.

По једнодушној жељи и усрдној молби свих присутних на конференцији, благоизволела се примити активног претседништва Њ. К. В. Кнегиња Олга.

Акциони одбор је постао једна изразито репрезентативна организација, која по своме самом саставу гарантује пуну озбиљност рада који је на себе узела, наиме прикупљање прилога за зимску помоћ.

Састав Централног одбора остао је више мање исти какав је био састав Централног одбора за помагање незапослених радника и намештеника. Као правило усвојена је на поменутој конференцији ова одредба: „У овај (Централни) одбор улазе претставници организација и установа, које су дале новац за зимску помоћ или улажу труд око спровођења посла поделе помоћи у ма коме виду. Установе и организације које дају најмање 100.000 динара шаљу два делегата, а остале дају по једног.“

Према овој одредби чланство је двоструко: или по уделу у новцу или по уделу у раду око организовања кухиња. У прву групу, кад изврше уплату, долазе Општина, Радничка комора, Фонд

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

за стварање и одржавање радничких установа, Јавна берза рада односно Министарство социјалне политике и народног здравља. У другу групу долазе пододбори друштва Црвеног крста који учествују у техничком извођењу и контроли организовања кухиња и друштво „Насушни хлеб“.

На овај начин ограничавање чланства у Централном одбору било је потребно због тога што Централни одбор одлучује ко се има помагати у храни и на који начин да се обави процедура издавања упута за храну. Питање је од велике важности па зато о њему могу решавати само они који доприносе зимској помоћи.

На челу Централног одбора је претседник општине, који је, како смо видели, и члан Акционог одбора. Секретар и у једном и у другом одбору је један виши градски чиновник. Тако је постигнута и тако се одржава стална и ефикасна веза између Акционог и Централног одбора за зимску помоћ.

Тако организована зимска помоћ се спроводи у Београду ево већ трећа година. Прве две године заиста успешног рада ове организације дале су довољно доказа о њеној целисходности. Онако како је замишљена на конференцији од 23 новембра 1935 године, организација зимске помоћи није се мењала досад и нема изгледа да ће се мењати у будућности, све докле постоји потреба помагања сиротиње у већим размерама. Потпуна физиономија ове организације, њен прави смисао и обим њеног делања, рељефно су представљени у овим завршним редовима извештаја Акционог одбора за 1936-37 годину:

„И Акциони и Централни одбор имају све одлике приватне иницијативе, и ако су у њима чланови претставници неких јавних установа, као што су Општина, Радничка комора, Министарство социјалне политике и народног здравља. Посао се изводи у кругу ових одбора онако како се реши на њиховим респективним седницама. Не постоје никаква писана и потврђена правила по којима ови одбори раде, па ипак се њихов посао изводи по једном тачно фиксираном плану и у светлости апсолутне јавности. Целокупан посао, како онај на прикупљању сретстава тако и онај на подели тих сретстава на домаку је контроли сваког добронамерног грађанина. За сваки примљени динар и сваку количину примљених намирница даје се пуно обавештење преко писменог извештаја који се штампа, а целокупна архива и новчани документи чувају се у Градском поглаварству.

Ако је вођство организације зимске помоћи у рукама приватне иницијативе, техничко извођење свих послова и на прикупљању сретстава и на њиховој подели, спроводи се преко градске администрације највећим делом, управо само један део послова око исхране лежи ван домаћаја градске администрације. Овде је реч о организовању појединих кухиња, које се, у принципу, поверавају појединим већ постојећим организацијама, месним пододборима друштва Црвеног крста. Снабдевање кухиња, спремање намирница

(на пр. рибање купуса), издавање бонова за храну, контролисање оних који се помажу, сав тај огроман посао свршава се помоћу органа Градског поглаварства. У осталим пословима ван исхране преко кухиња, подела одела, намирница, огрева итд., све се то изводи преко градског чиновништва. Ако се томе дода да Општина редовно ослобађа плаћања трошарине све намирнице, које се набављају за зимску помоћ, онда је јасно да је удео Општине у зимској помоћи далеко већи од суме положене у готовом новцу.

Из овога што је речено произилази да је организација зимске помоћи једна сретно изабрана и сретно реализована допуна градске социјалне политике у најтеже доба године, зими, када су сретства градске општине недовољна да се подмире све потребе оног дела становништва које није у стању да обезбеди себи преко зиме исхрану, огрев, одећу, тако да је друштво позвано да тим својим сиромашним члановима притекне у помоћ.

Централишући сва сретства намењена за помоћ сиротињи преко зиме на једно место и делећи та сретства преко једне сталне и за то оспособљене градске администрације, постиже се максимум у економији сретстава и рационалном помагању сиромашног становништва“.

Из свега овога произилази да је организација зимске помоћи, у данашњим приликама и код данашњег схватања нашега света, нашла своју погодну организацију која најбоље одговара циљу којему служи. Техничко пословање, у оквиру ове организације, унапређује се, међутим, из године у годину.

Раније, пре оснивања Акционог одбора, како смо видели, није постојало јединство организације. Воспостављајући то јединство воспостављена је и централизација евиденције београдске сиротиње. Из једног места и на основу истих података о сваком индивидуалном случају беде, деле се све врсте помоћи.

У пракси тај посао изгледа од прилике овако. У оквиру Социјалног отсека градског поглаварства организована је централна сиротињска картотека. У овој картотеци прикупљени су подаци за око 8.000 породица. Свакога лета врши се генерално проверавање свих породица унесених у картотеку, а појединачна проверавања врше се и у току целе године. Подаци се уносе у картон искључиво на основу прикупљених чињеница на лицу места. У картон се убележавају све промене што наступају у току времена и све врсте помоћи што се дају дотичној породици. Поред алфаветског кључа за изналажење најбржим путем сваког породичног картона и сваког члана пописане породице постоји сврставање и по улицама: у централној сиротињској картотеци зна се у свакоме тренутку колико има сиротиње у ма којој улици Београда.

Благодарећи овако изведеној организацији евиденције свих случајева који долазе у обзир није тешко спровести поделу сваке врсте помоћи. Кад се зна за сваку пописану породицу у каквим приликама живи, лако се издвајају оне које

су у највећој беди, затим оне чије су прилике нешто повољније итд. Тако, на основу стварног познавања ствари у сваком конкретном случају, деле се и намирнице, и дрва, и храна преко кухиња зимске помоћи, и одело, и обућа, једном речи сва сретства која се прикупљају за зимску помоћ.

Само за храну из кухиња зимске помоћи сиротиња мора доћи на шалтере централне сиротињске картотеке ради пријема нарочите легитимације и бонова за оброке. У свим другим случајевима налог (бон) за помоћ у намирницама, оделу, дрвима носи се кући сваке породице. Више не постоји онај застарели метод поделе помоћи преко комисија на једном или више места. Уместо тога зна се за магацин где постоји роба која се дели као помоћ и за налог (бон) са којим неко од чланова тачно одређене сиротињске породице долази да прими оно што му је додељено. Пред магацином где се тако помоћ дели не постоји никаква гужва, не чују се псовке, не виде погађања, не чују претње, — појаве што су карактерисале раније деобе Божићне помоћи. Колико се овим новим начином брзо изводи подела помоћи види се из факта, да је ове године за један дан подељено 3.200 пакета намирница без икакве тешкоће.

Прихваћањем овакога метода рада поступно је изобичајено помагање сиротиње у новцу. У

прошлој зимској сезони подељено је само 33.000 динара према 181.000 динара што је подељена годину дана раније, док у току ове зиме помоћ у новцу неће се уопште делити.

Изабацивањем помоћи у новцу и њеним замењивањем са помоћи у природи постиже се, с једне стране, већа ефикасност у помагању и, с друге стране, избегавају се злоупотребе лица које прими помоћ према осталим члановима његове породице. Другим речима, за исту суму новца која би се евентуално поделила, више се подели у намирницама, које се купују на велико, него кад би сви помогнути новчано примљене паре уложили за те исте намирнице. И даље, не постоји опасност, кад се помоћ дели у природи, да ће бити успут потрошена, као што је случај кад се помоћ даје у новцу.

Из овога што је досад изложено види се како је организовање зимске помоћи на савременој основи омогућило примену принципа крајње економије у помагању београдске сиротиње. Даља еволуција техничког пословања око поделе помоћи мора се држати искуством посведоченог правила: што потпунија евиденција то правичнија подела.

Д-р Ђура Ђуровић,
секретар Акционог одбора за зимску
помоћ, пом. директора Г.П.Б.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Београд, Југославија и Југословени у сећању угледног страног дипломате

— „Овде све сазрева, расте, ствара се и изграђује“ — каже г. др Р. Флидер о Београду и околини —

Г. др Роберт Флидер, сада опуномоћени министар Чехословачке у Мадриду, раније у Београду, добро је познат не само у круговима наших културних и јавних радника и свега грађанства него и у најширим слојевима нашега народа. Отмен и углађен дипломата, финих, скоро аристократских манира, високе духовне културе и еминентан стручњак г. др Флидер је у души остао син класичне чехословачке демократије, веран ученик Масарикове школе живота, чије су значајне одлике: поштење, морал, истина и искреност у политици и социјална правда и човечност у животу, на којим начелима је стварана Чехословачка и на којима се данас одржава у свом државном, друштвеном и политичком животу.

И ова демократичност и једноставност у опхођењу, и пажња не само према себи равним него и према нашем малом човеку, нашем сељаку и њиховом ситном раду — на коме базира државни и народни напредак Чехословачке — ове лепе особине учиниле су те г. др Флидер није остао само званичан функционер у служби своје домовине, него се показао и као близак и одан пријатељ нашега народа, његов искрен и лојалан саветник, шармантни и у свима нашим круговима жељени гост, и интиман друг. Јер је с љубављу дошао међу нас па је и нашао свугде у нашој земљи отворено словенско срце.

„Незнано невољено, знано вољено“, — каже једна стара словенска пословица. Г. др Флидер се приближио нашем народу, па га је у истини добро упознао. Путовао је по нашој земљи, изучавао наш језик на коме слободно и литерарно говори и пише. Саживио се са нама и братски дубоко заволео наш свет. И зато у његовим успоменама на нашу земљу које саопштавамо, у његовим песнички надахнутим и сликовитим описима изложена је готово једна одлична студија о нашој земљи и народу, пуна објективности, искрености и љубави према нашој средини, коју је својим личним особинама, и као Чех и као Словен задужио, између осталог и овим својим дубоко просећаним изливима братства, дружбе и верности.

У сунчаној Шпанији, необично занимљивој, у своје време пуној егзотичних задовољстава која су се нудила једном угледном ди-

пломати, г. др. Флидер ипак није заборавио нашу земљу за коју је тамо написао, уз најлепшу Агустету, ове своје искрене речи драгих успомена на Београд, Југославију и Југословене. Г. др Роберт Флидер пише:

„После неколико недеља биће три године од како сам напустио Београд, а са њим и Југославију где сам, дакле, пуне три године заступао Чехословачку.

Кад сам био посланик у овој дивној земљи, никада у својим изјавама нисам излагао то што нисам осећао. Али данас, када ме са Југословенима и њиховом државом више не везују они директни службени односи, сад више нема места никаквој сумњи да ове редове бележим у жељи да би некоме услужно и по дужности ласкао. Већ и сама околност што лично узимам перо да бих дао израза својим осећањима сад, пошто сам већ неколико година изван ове земље, доказујем своју унутрашњу потребу да са Југословенима опет ступим макар у ову душевну везу.

Желео бих у првом реду да подвучем то што једном страном дипломати у Југославији понајвише пада у очи, и остаје у сећању на земљу у којој је вршио своју мисију. Али, пре свега, допустите да обновим још једну успомену. Кад сам био посланик у Скандинавији и живео у Штокхолму, упознао сам г. Кенарда, новог енглеског посланика који је тамо, некако крајем 1929 год., био допутовао из Југославије. У то време нисам ни слутио да ћу кадгод заступати своју отаџбину у братској југословенској земљи. Као Словен гајио сам природну наклоност и љубав за све што је имало макар какве везе са Југославијом и Југословенима. Зато сам се одмах спријатељио са послаником Кенардом. Спојило нас је заједничко интересовање за Југославију. Иако је био у веома интересантној, аристократски племенитој и отменој земљи, Кенард никако није могао да заборави Југославију, те смо се на ову заједничку тему стално враћали. Кенард је, како чујем, у Шведској одржао чак и неколико предавања о Југославији, коју је пропутовао, па је целу државу и њен народ одлично познавао. Изгледало ми је као да тугује за том земљом... А зар сам могао да му такође не исповедим исту своју тугу, кад сам све време свога бављења у Југославији

био необично срећан? Сваки дипломата се мање-више интимно спаја са земљом у којој је провео део свога живота, па зато и осећа извесан душевни бол кад је по дужности приморан да са њом прекине све везе. Само је степен ове туге различит, што зависи од државе у којој смо живели и радили. Јер у неким земљама дипломата живи као обичан посматрач, гледа њена преимућства, региструје недостатке, интересује га живот, земља и народ, али све то не оставља никакав траг у његовој души. Али, има и таквих земаља у којима се већ првих дана, или са временом, постепено почиње да ствара некаква интимна веза између дипломате и средине у којој дела. Растати се са таквом земљом није лако, и туга за њом је бескрајна и дубока.

Признаћу одмах да жалим што ми преоптерећеност пословима у Југославији није допуштала да сву земљу пропутујем и до најподробнијих детаља упознам, као што сам желео. Али, већ и то што сам видео даје ми право на закључке које ћу даље навести.

Да почнем од Београда. Историјски живот овога града за нас Чехословаке је проткан многим легендама о његовој слави, страдању и јунаштву. Зато сам се и ја, с извесним побожним пијететом приближавао његовим старим зидинама. А касније, пошто сам дуже време проживео у Београду, и дубоко загледао се у његову херојску прошлост, заволео сам лепо град искрено и потпуно. Живо се сећам како сам дуго ходао кроз неке знамените квартале града уверен да пролазим по историјским стазама и местима, у којима је свака стопа обилно натопљена и освештана крвљу једног благородног народа, предан својим мислима о његовим далеким и блиским, неупоредивим подвизима. Да ли ћу икада заборавити чаробну перспективу са Калемегдана, одакле сам погледом лутао по непрегледној равни у којој су се загрлиле моћне воде Саве и Дунава? То је видик несравњиве лепоте као и онај који се са врха Авале отвара према југу и валовитој, класичној Шумадији, колевци српске слободе, а на северу обухвата Београд који с вечера трепери у хиљадама огњених светлуцања.

Напоменуо сам да је ова свештена земља напојена херојском крвљу српског народа. И сад ми је још у живом сећању утисак са једне свечаности у Шапцу којој сам лично присуствовао. На многим грађевинама још се виде трагови страховите ратне пустоши... Лагано корачам улицама обузет успоменама на витешке браниоце мученичког „Српског Вердена“. У дивљењу и пијетету ступам у црквену порту, где је на свиреп начин погубљено много невиних жртава рата. Мислим на њихов маририум, и у души осећам дубоку захвалност, јер ме овде свака стварчица потсећа на језиве губитке које је овај народ у светском рату поднео и за нашу слободу.

Сећам се и многих мањих насеобина у околини Београда. А не могу да заборавим на сунчани и величанствени Загреб, ни намејану лепотицу Љубљану, која је знала да се тако кокетно и раскошно закити венцем зелених гора. У неизгладивој успоени чувам и Блед, где сам три пута провео летње месеце. Његове расцветане и свеже долине као да су одблесак меке и племените нарави Словена овога краја, док оштри штитови планина поносно парају небо као вечни сведоци орловског узлета и јуначке одважности словеначких горштака. Нисам заборавио ни китњасту равницу Срема, Бачке и Славоније, ни необичну привлачност природе и људи у Јужној Србији и царском Скопљу, где се на веома занимљив начин спаја дух модерне Југославије са старим Оријентом. Југословенско море, у чијим се тихим и плавим водама огледа сва дивља лепота голих херцеговачких стена, било ми је добро познато још од раније. Јадранско море има неоодољиву привлачност за нас Чехословаке, па нам је тако драго као да је ту и наше уточиште, наш заједнички прозор према свету и наша општа радост како за Југословене тако и за Чехословаке. Бока Которска и поглед на Црну Гору са Ловћена долазе међу најлепше пределе Европе, и буде жеље да их поново посећујемо и гледамо.

У жељи да саопштим и нешто утисака о људима у Југославији, напомињем да сам у ову земљу дошао са европског севера, из Штокхолма, где сам био пре доласка у Београд, и где је раса људи необично лепа и друштво пуно аристократских традиција. Зато сам, наравно, био радознао какав ћу утисак да стекнем у Београду, у овом погледу.

Већ првог дана падају ми у очи лепе, стасите фигуре мушкараца и жена, укус одевања, и нарочито живахни, одушевљени изрази лица и очију, што је у пуној супротности са хладном, монотоном лепотом лица северних становника, на које сам био навикао. То што ме је највише заинтересовало, била је разноликост људских типова и израза на лицима ујурбаних пролазника. Поред врло укусно и модерно одевених шетача виде се и народне ношње, потпуне или делимичне, поред необично укусних и „као саливених“ официјерских униформи видите скромна одела радног света и поцепане лактове просјака. Али, истинска демократичност ове земље баш је у томе што, у пркос овој разлици по спољашности, изгледа, не постоји никаква разлика у душама ових пролазника, њиховом поносу и себепоштовању и то, рекао бих, искључује осећаје међусобне сталешке мржње. Сви су ми изгледали сједињени једном бригом за обнову ратом опустошене земље, за лечење ратних рана и обезбеђење веома увећане Југословенске отаџбине.

У време кад сам био одређен за по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

сланика у Београду били су суспендовани устав и парламент. Краљ Александар I био је стварно симбол државног и народног јединства Југославије. Са напрегнутим нервима и заустављеним дахом приближавао сам се дворцу на Дедињу, брежуљку изнад Београда, недалеко од парка Топчидера. Појединости овога пута од нашег посланства, кроз Београд у дворца, где сам имао да уручим Краљу своја акредитивна писма, остале су ми у живој успомени. На пољани пред Двором где је постројена почасна чета гардских официра, чујем нашу народну химну, гледам осмех на лицу маршала Димитријевића, и после неколико тренутака улазим у радни кабинет Краља Александра I. Краљ устаје из своје наслоњаче и љубазно смешећи се иде ми у сусрет. После првих званичних речи почео је интересантан разговор који сам касније врло често и радо обнављао са Великим Краљем. Њега је све занимало. Говорио је увек отворено са великим познавањем политичких прилика у Европи. Касније, пак, у више махова допуштао ми је да му постављам врло деликатна питања о развоју унутрашњих догађаја у Југославији, на која је врло искрено и отворено одговарао. Не само речима и обећањима него и делима, која су после долазила као потврда речи, Велики Краљ је вазда показивао да је веран савезник и пријатељ нашег народа. Новогa Претседника Чехословачке републике г. д-р Едуарда Бенеша, Краљ је сматрао за свога правог пријатеља, и увек ме питао шта он мисли о важним проблемима дана. Никада нећу заборавити ни најситнијих детаља једног недељног поподнева у замку „Суворору“ на Бледу, када ме је Краљ био позвао да му будем партнер у једном тонфилму. Као да још слушам меки глас великог и јуначког словенског владара и његове љубазне, пријатељске речи.

Признајем, нисам могао да се одбраним од суза у онај несрећни дан кад нам је, на рецепцији код египатског отправника послера у Прагу, била саопштена вест о Марсељу и о страшној судбини Краљевој, и кад је баш мени пала у део тужна дужност да о овоме известим југословенско посланство у Прагу. А кад сам био одређен да говорим на помену одржаном у Прагу у славу Великог Краља, свака реч коју сам изговорио избијала је из најинтимнијих дубина моје душе као наметљива, жива потреба да свој бол изразим... Мртав је славни Краљ, али живи Југославија, коју је он најдостојније претстављао. И живеће вечно вољом, верношћу и преданим радом свих делова југословенског народа који је са Њим стварао ову државу.

Међу моје најдраге успомене на Југославију убрајам и сећање на другог благородног члана из дома Карађорђевића. То је принц Павле на Коме, као и на двојици на-

месника Његових сарадника, лежи бремене државне управе до пунолетства младог Њ. В. Краља Петра II. Атмосфера коју је створио шармантни кнежевски пар, Принц Павле и принцеза Олга са својом околином, чини те је живот дипломате у Београду изванредно привлачан и незабораван. Тренутци проведени у кнежевском дворцу у Београду, или у замку око језера Бохиња, били су пуни култивисаног, уметничког уживања које би било тешко надмашити.

Био сам у Југославији кад су тамо владале доста тешке прилике, и кад се покушавало да нађе решење у развоју унутарњег живота државе и народа. Никада се нисам мешао у унутрашње прилике братске земље, али сам веома радо прилазио људима, који су били ма у ком погледу заслужни за напредак и расцвет своје домовине, кадгод би се дала каква друштвена могућност. Кадгод је од њих мислио и желео да што учини за свој народ био је за мене делић оне велике и моћне стихије која се пре рата звала Србија, Хрватска, Словенија и слично, а данас Југославија, и која је за нас Чехословаке, пре рата била извор наде и потстицаја, а сад значи безбедност и искреност. Све те људе и жене из било којег друштвеног staleжа и звања чувам у најлепшем сећању и уверавам, да ми је сваки од њих, лично и као радник, веома драг, више него што можда наслућује. И кад пишем ове редове посвећене срдчним и радосним успоменама на њих, ја у души свакоме стежем братску руку у знак искреног пријатељства и истинских, дубоких осећаја и жеља за успех њиховог рада на корист братског народа, и у знак захвалности за оне, уистини срећне тренутке које сам проживео у њиховој средини.

Кад се већ сећам Југословена не могу да заборавим и на један тип људи, који су ми одмах у почетку учинили велики утисак. То је тип српског сељака. Високог раста, коштуњав, озбиљна, строга лица са дубоким брздама, које сведоче о тешкој борби у обради и одбрани земље његових предака. Јер је Србин провео векове у мучној борби не само за хлеб, као што је то био случај у другим земљама, него и за голи живот. Био је то тежак свакодневни бој, бој противу туђина завојевача у доба ропства... Тугљив, као да увек о нечему размишља, вазда уљудан и добродушан: и кад га што упитате, и кад вам икажује своје мишљење, и њиме одаје своју природну интелигенцију наслеђену од предака и култивисану свакоко у вековним питањима и другим историским борбама за свој живот и слободу своје отаџбине. И томе југословенском сељаку, који је својом муком и славним оружјем ослободио Србију, а касније највише допринео стварању садашње, снажне, велике Југославије, и који је био и о-

стаће њена најздравија срж и снага, упућујем и овом приликом своје топло сећање и дубоку захвалност.

*
* *

Првих дана по своје доласку на дужност, кад сам у слободним часовима пролазио кроз околину Београда, ја сам желео да нађен израз за свој општи утисак о овоме пределу, који ми није изгледао ни добро уређен, ни довољно леп. Али, једна ретко оригинална особина, једна несвакидашња импресија, којом овај крај речито говори души посматрача, а коју сам касније и означио у једном од својих чланака, јесте утисак нечег сировог, необрађеног. Стварно, све око вас као да је неизграђено, незрело, али при пажљивијем посматрању и саживљавању са овим пределима човек осећа, да се ту нешто припремало, догађало и сад постепено прелази у непрекидан рад, у једну, такорећи, динамику стварања.

Има земаља у којима дипломату, чим стигне на своје ново место, одмах окружују све удобности које су у вољи модерном човеку. Ту је све спремно да вам се свиди, и да вам испуни живот најпријатнијим изненађењима, која нарочито не треба ни да тражите. Београд, пак, не дочекује тако своје госте, па ни стране посланике који овде треба да заступају своје блиске или далеке земље, али вам зато пружа нешто много интересантније и корисније. Јер дошљак, ако је човек добре воље и уме да посматра ствари око себе, има у целој Југославији утисак, који се стиче нарочито у околини Београда: наиме, да се на-

лази у средини где све сазрева, расте, ствара се и изграђује, укратко да је у земљи где се нешто догађа. Свугде ће видети живе још незалечене ране, и трагове историских догађаја. Овде на темељима трагичне прошлости ниче нова, радосна, плодна активност која даје земљи нове вредности, нову срећу што је и заслужује један велики, снажан и просвећен народ. И ова слика интересује, управо заноси посматрача. Повлачи га собом ова чудна атмосфера стварања, рада и борбе, и даје му тако много да он, уистини очеличен и духовно богат, једном кад мора, с тугом напушта ову земљу велике и срећне будућности.

*
* *

Ови скромни редови успомена нека буду симбол захвалности за све што су ми Југославија и Југословени дали за време мога бављења и рада међу њима — завршује г. д-р Флидер своју исповест објављену у листу „Бечки дневник“ у Бечу.

А његови бројни пријатељи из Београда, из свих редова југословенског друштва, захваљују му најискреније за овај ласкав, можда и незаслужен одзив, као и за све драге успомене, које нам је оставио на себе, свој дом и свој рад у нашој средини. Дипломате његових вредности, људи његове културе и пионири чехословачко-југословенског зближења ранга г. д-р Роберта Флидера су предодређене вође у раду на продубљивању срдачне и вечне узајамности наших братских држава.

Д-р М. Зелић

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Дорћол некад и сад

После Светског рата Београд се тако нагло и брзо подигао и изградио, да ми, који га познајемо пре педесет и више година, не можемо да верујемо, да је то онај предратни Београд. Од једне обичне балканске вароши, Београд је, тако рећи за једну ноћ, постао европска варош. То је дошло отуда што у њему није било великих и архитектонски солидно зиданих кућа, које су се могле вековима одржати, као што је то случај у другим већим градовима европским, већ су то биле обичне куће, зидане од слабог материјала, а које је зуб времена све више рушио, те је свим природно било да су оне морале бити замењене данашњим модерним грађевинама. И данас у Београду можемо наћи само неколико кућа, које претстављају старину у архитектонском смислу и дају нам слику старог Београда. Онај пак стари Београд, који је у себи претстављао оригиналност и источњачку особеност, више не постоји. Он се још чува у забелешкама појединих писаца и у причама старијих генерација београдског становништва, којега такође све више нестаје.

Једина историска старина то је београдски град, који својим чврстим зидинама и разноликом конструкцијом показује трагове векова тамних, а у исто време даје чар и лепоту југословенској престоници.

Један од најстаријих крајева старог Београда несумњиво је данашњи Дорћол. Ниједан крај нашега Београда није у прошлости играо тако значајну улогу, као што је играо Дорћол. Поред београдске тврђаве (данашњег града), у свима епохама прошлости Београд је обухватао и Дорћол.

Дорћол је турска реч и долази од речи „Дортјол“, што значи четири сокака или раскршћа, а то је оно место где се укрштавају Дубровачка и Душанова улица. Доцније је то име пренето и на цео крај Београда који се пружа испод некадашње Главне полиције и Велике пијаце и допире до Дунава. Са једне стране је ограничен Скадарлијом а с друге стране Малим Калемегданом. Кула Небојша, тај најстарији споменик наше престонице, била је крајња тачка до које је допирала варош која је била на Дунаву.

Због тога што се благо спушта ка Дунаву, овај је крај од вајкада био највише насељен и у њему је увек постојала варош. Још у време Римљана, римске лађе пристајале су на Дунаву код старог Београда, Сингидунума. Ви-

зантиски писци, кад говоре о Београду и вароши у њему, знају само за дунавски крај.

Кад је после Косовске битке, за владе деспота Стевана, сина кнеза Лазара, Београд постао престоницом Србије, извршена је велика метаморфоза у њему. У самом граду деспот Стеван је подигао многе лепе грађевине. Ван зидина градских, почевши од данашње Саборне цркве, па све до Дунава, пружала се варош, а поглавито по благом дунавском нагибу где је сад Дорћол. У вароши су биле подигнуте многе куће и дућани, где је цветала трговина коју су углавном водили трговци Дубровчани. После смрти деспота Стевана његов наследник, деспот Ђурађ Бранковић, уступио је Београд Мађарима. И за време мађарске владе Београд је био напредна варош и јако утврђење. Због свога географскога положаја Београд је одмах постао главни циљ турских освајања. У бојевима око Београда највише је страдала варош на Дунаву. И већ 1521 године он је пао у руке Турцима. Од тога доба па све до 1688 године, дакле пуних 167 година, Београд је био у турским рукама и у њему је седео турски паша, који је управљао београдским пашалуком. За све то време Београд је био лепа, велика и напредна варош. Ослањајући се на две велике реке, са пуно башта и зеленила, међу којима су се уздизала витка минарета, са богатом шумом у позадини, Београд је чинио леп утисак.

Тадашњи писци претстављају Београд као велику и многољудну варош. Турски писац Евлија Челебија казује да је око 1661 године Београд имао 98.000 становника, који су живели у 38 махала и у 17.000 кућа. У њему је било 100 великих сераја, 217 џамија, а затим разних школа, много селбихана, ханова, караван-сераја, дућана, амама, воденица. Сем муслимана, у Београду је тада било и Срба, Јермена и Јевреја. Трговина је и даље била у рукама Дубровчана, а главне трговачке радње налазиле су се у данашњој улици краља Петра, која се раније називала Дубровачком улицом.

После турскога пораза код Беча Аустријанци су напали Београд 1688 године, заузели га и држали само две године. Тек после 27 година аустријска војска, под вођством Евгенија Савојског, успела је да поново заузме Београд заједно са већим делом Србије. За то време окупације Србије, Аустријанци су живорадии да учврсте своју власт у Србији и да од Београда направе јако утврђење како

за напад тако и за одбрану. Аустријанци су одмах порушили утврђења и многе турске зграде у Београду, да би изградиле нову варош и нова утврђења по тадашњим модерним европским плановима, правдајући то рушење „чишћењем свега онога што је старо и неупотребљиво”. Многе цамије су тада порушене, а неке претворене у цркве, манастире, магацине итд. Изградњу тадашњег Београда изводио је инжињер Швајцарац Никола Доксат, по систему француског маршала Вобана.

Поред данашњег града, који је, онакав какав је био пре неколико година, углавном дело аустријских инжењера, Београд је имао

Г. Милан А. Костић, градски већник

и варош која се полукружно савијала око града, а испред данашњег Калемегдана. Варош је почињала од Саве, па се свршавала на Дунаву. Аустријанци су око вароши подигли зид око кога је био ископан јарак, који је бранио улаз у варош. Зид је почињао од Саве, онде где је сада Царинарница, па се свршавао на Дунаву код данашње Јалије. На томе зиду било је неколико капија: Сава-капија, Варош-капија, Стамбол-капија, Видин-капија и Дунавска капија на Јалији. Иза овог зида и шанца био је мало даље други шанец који је доцније подигнут и добио је име Лауданов шанец. Он је почињао од Дунава до Карабурме, а свршавао се на Сави код данашњег железничког моста.

У тој ограђеној вароши данашњи Дорћол

имао је главну улогу и био је центар вароши. У данашњој Душановој улици биле су подигнуте најлепше зграде. Ту је био и дворач принца Евгенија Савојског у близини данашњег Дома Св. Саве. То је била огромна зграда, зидана од тесаног камена са приземљем и два спрата. Преко пута дворца Савојскога налазили су се све до скоро остаци зграде која се звала Пиринџана, а име јој долази вероватно од речи „принџ”. То је била зграда, која је имала везе с дворцем Савојскога, и по свој прилици била је одређена за канцеларију аустријског гувернера у Србији. На улепшавање овога краја вароши аустријска управа обратила је велику пажњу. Српска варош била је тада поред данашње Саборне цркве, а затим се пружала Савамалом у правцу Топчидерског друма.

После пораза аустријског код Гроцке утврђен је између Аустрије и Турске мир, назван Београдским миром (1739). По томе миру Србија са Београдом враћена је Турцима. Према уговору имала су се порушити сва утврђења, која су Аустријанци подигли. Тако је и учињено. И све су зграде у вароши порушене, сем зидова и капија на зидовима, којим је варош била опасана. Тако су за неколико месеца уништене грађевине и утврђења која су неколико година зидана и на које је утрошено око 20 милиона форината.

По заузећу Београда Турци су дотадашњу западњачку варош брзо претворили у источњачку и уместо дотадашњих двокатница и великих државних зграда подигнуте су мале турске куће с пространим воћњацима и баштама, до којих се долазило уским и кривим сокацима. Варош је била испуњена великим бројем цамија и чесама. Такав је Београд остао све до 13 септембра 1789 године, када га је аустријски ђенерал Лаудон, после дуже опсаде, на јуриш освојио, да га после две године опет преда Турцима по Свиштовском миру. После овога времена Турци нису хтели или нису имали средстава да предузимају ма какве веће радове на подизању Београда као да су предосећали, да њихова владавина неће бити дуга века. Београд је све више запуштан и све више постајао варош пуна нечистоће, нереда и прљавштине.

У доба пред Првим устанком Београд је био права турска варош и углавном насељен Турцима. Поред њих било је Цинцара, који су били механџије и ханџије, и Јевреја, који су се бавили трговином. Ако је и било кога Србина у том времену у Београду, то су биле слуге код богатијих Турака. Турска дахијска управа у Београду толико је била омирзнута и оставила тако јак утисак на Србе, да су српски устаници, после заузећа Београда под Карађорђејем, 1806 године, нештедице тукли Турке које су ту затекли. Тада су сви Турци морали напустити Београд (и град и варош), али су Јевреји и Цинцари остали и даље у Београду. Шта више, Јевреји су на-

бављали муницију Србима за време Првог устанка. Срби су углавном заузели онај део вароши у коме су дотле Турци становали, а то је данашњи Дорћол, који је и под Аустријанцима и под Турцима био центар вароши. За ово кратко време српске владавине Београдом (од 1807 до 1813 године), Срби нису подизали нове куће у Београду, већ су се задовољили да заузму турске куће и у њима су сместили и државне и јавне установе као и своје станове. Тако је Карађорђе, кад би долазио у Београд, отседао у некадашњем двору дахије Мула-Јусуфа на Дорћолу. Правитељствујући совјет је заседавао у Делијском конаку, који је био близу данашње зграде Академије наука у Кнез-Михаиловој улици, а такође и у једној згради код Чукур-чесме у данашњој Добрачиној улици. Претседник Совјета Младен Миловановић, који је тада покуповао многе куће у Београду, становао је у кући некадашњег дахије Мехмед-аге Фочића. Кад је Родофиникин, као руски конзул, дошао у Београд, настанио се у кући дахије Кучук-Алије. На углу Вишњићеве улице и Краљева трга налази се и данас турска Текија, зграда са полукружним кровом, поред које је била кућа у којој је становао Доситеј Обрадовић и у којој је он и умро 1811 год. Зграду која се налази на Јовановој пијаци, на раскршћу Вишњићеве и Јевремове улице, поконио је Карађорђе за Велику школу, коју је Доситеј отворио 1808 године, а којом је управљао Иван Југовић, доцнији министар просвете, после смрти Доситејева. То је, можда, једина стара зграда у Београду из Карађорђева времена, која је сачувана и обележена плочом и натписом.

После пропасти Србије 1813 године, Турци су се поново вратили у Београд и заузели своје некадашње куће и имања. Београдски град постао је поново седиштем турскога паше. Не хотећи да своју власт ставља у близину турске власти и тиме вређа осетљивост турскога паше, кнез Милош Обреновић, после Другога устанка, није хтео да долази у Београд, већ је за своје престонице изабрао Крагујевац и Пожаревац, а кад би морао доћи у Београд, отседао би у своме дворцу у Топчидеру. Међутим, кнез Милош је, после 1830 године, предузео да се Срби насељавају у београдској вароши и међу Турцима на Дорћолу, а нарочито у крају око Саборне цркве, затим у Савамали и Палилули.

У то време турска варош била је све више запуштана и неуређена. По целој вароши, а нарочито на Дорћолу, било је пуно рушевина од зграда, које су за време последњих немира и ратова порушене и попаљене. По свима улицама налазили су се празни плацеви којима се управо није знао сопственик и господар. Куће су биле саграђене од слабог материјала: од дрвета или од черпића, а покривене ћерамидом. Дућани беху ниски, од дрвета, са кровом од шиндре и са истуреним стрехама

и са ћепенцима. Ретко је над дућанима био још један низак спрат. По улицама су постојале чесме, али већина од њих није радила. На Дорћолу су биле чувене чесме: Чукур-чесма на раскршћу данашње Добрачине и Јевремове улице; у Вишњићевој улици била је Мала чесма, а у Господар-Јевремовој близу улице краља Петра Сака-чесма, која се тако звала, јер је имала и једну високу лулу за пуњење сака. Јеврејска махала имала је једну већу чесму близу старе синагоге.

Свуда су по вароши била расута гробља, неуређена, зарасла у коров, са искривљеним, поломљеним и поабаним надгробним споменицима. Најбоље су чуване џамије. Њих је највише било на Дорћолу. Испод некадашње Велике пијаце, где је раније било турско гробље, налазиле су се две џамије: једна до Текије код Управе града, а друга у дворишту жандармериске касарне. Највећа је била Бајраклиџамија, која и данас постоји у почетку Јевремове улице.

Идући од Дорћола к Дунаву биле су све саме касапнице. Овај део улице био је нечист, пун ђубрета и смрада, јер тада није било кланица, него је стока убијана и клана у самим касапницама. Одмах до ових касапница продавала се и риба. Ту је било много паса, а било их је доста и по улицама, особито по онима у којима су Турци становали. Цео Дорћол био је тада на нижем терену него што је данас. Приликом излива Дунава вода је по неки пут долазила до самог дорћолског раскршћа и плавила баште, које су се ту налазиле.

Јевреји су имали своје куће у Јеврејској махали на Дунаву која се звала *Јалија*, што значи прибрежје, простор крај воде. Јалија је обухватала део Београда испод Доњег града, између Душанове улице, Дунава и цара Уроша улице. Турска махала почињала је од Зерека и некадашње Велике пијаце, па се пружала на ниже до Јеврејске махале, а на више је ишла до Видин-капије и Стамбол-капије. Под именом *Зерека* (узбрдо) звао се крај између данашње Узун-Миркове и Душанове улице, обухватајући и пијацу у Господар-Јовановој улици.

Све до 1830 године најглавнији део вароши била је чаршија. Она је обухватала три главне улице. Једна од тих улица ишла је углавном правцем данашње улице Васе Чарапића. Полазила је од Калемегдана, па поред некадашње Велике пијаце завршавала се на Стамбол-капији, која је била на данашњем Позоришном тргу. Друга улица чаршије ишла је правцем данашње улице краља Петра, која се спуштала ка Дунаву. Трећа је улица полазила од угла данашње улице краља Петра и Душанове ка граду. Главна је била она чаршија која је ишла правцем улице краља Петра ка Дунаву. Ту су била два реда ниских, дрвених дућанчића са ћепенцима. Међу трговцима нај-

више је било Грка и Цинцара, који су били пореклом из Македоније, али су сви говорили грчки и називали се Грцима. Поред њих било је и Срба и Јевреја, које је кнез Милош нарочито помагао да би могли издржати конкуренцију цинцарских трговаца. После једног великог пожара на Дорћолу, чувени трговац Дука Пешика подигао је у овој чаршији на згаришту шест дућана, све од тврдога материјала, с гвозденим вратима и прозорима, што је у то време било чудно, јер су дућани дотле били ниски и од слабог материјала. Преко пута Пешиких дућана била је трговина једног од најбогатијих, а несумњиво тада једног од најобразованијих трговаца, Хајима Давича, који је говорио више језика и имао веза са свима европским трговачким центрима. Ту је била и Зисина кафана, тада најчувенија у Београду. У њу су долазили највиђенији трговци, особито Грци и Цинцари. Поред Зисине кафане на Дорћолу постојала је и кафана Пеје Кантарције, а доцније је отворена и Гушанчева кафана у Узун-Мирковој улици.

Осим чаршије сав остали Београд састојао се из уских, кривудавих улица, оивчених високим тарабама и зиданим оградама, иза којих су се криле куће. Између дворишта, затворених са свих страна зидовима и тарабама, постојали су свуда капицици, кроз које су жене ишле у посету једне другима. Кроз те капицике, оне су могле обићи целу махалу, а да Узун-Мирковој улици.

После 1830 г., када је Србија царским хатишерифом призната као држава под сизеренством султановим, настаје ново доба у животу Београда. То је уствари ренесанса Београда. У њему се почињу подизати нове државне зграде и приватне куће. Средиште тадашњег Београда није више Дорћол, већ се преноси у српску варош око Саборне цркве и око Варош-капије и даље ка Савамали. Тада је кнез Милош подигао (1831) близу Саборне цркве конак кнегиње Љубице, који и данас постоји, а где је до скоро био Музеј кнеза Павла. Из тога су времена две старе куће преко пута Саборне цркве које још постоје. Тада се нарочито подижу улице: Господска (данас Бранкова) и Космајска, која се звала раније Поп-Пантином улицом. Ту је раније било гробље, које је Кнез Милош преместио (1836) код данашње Палилулске цркве. Наместо данашњих Теразија биле су пољане, рупчаге и баруштине. Тек после 1842 год., кад је кнез Александар Карађорђевић подигао стари Двор (порушен 1904 године), почеле су се на Теразијама подизати куће. Исто тако биле су подигнуте неколике куће у данашњој ул. Васе Чарапића. Око 1855 године подигао је капетан Миша Атанасијевић своју кућу наместо раније Вучићеве куће. То је данашњи стари Универзитет. Зидови који су опкољавали варош већ су били порушени, а само су стајале још поједине капије. Највећа и најчувенија међу њи-

ма, Стамбол-капија, порушена је у почетку друге владе кнеза Михаила Обреновића. За владе кнеза Михаила десио се један догађај, који је био од великих последица за даљу судбину Београда, па према томе и Дорћола. То је сукоб између Срба и Турака на Чукур-чесми. На дан 2 јуна 1862 године у свађи око воде на Чукур-чесми Турци убију једног српског дечка. То је изазвало узбуну и огорчење међу Србима, а још више кад Турци убише српског драгомана Симу Нешића, који је дошао да извиди овај сукоб. То огорчи Србе још више, те се цела варош узбуни. С друге стране и Турке обузе бес и јарост. Тако отпочеше борбе по улицама, нарочито око џамије у данашњој ул. Вука Караџића. Српска влада одмах уложи протест преко европских дипломата у Београду. Иако је било потписано примирје између српског министра Илије Гарашанина и команданта београдске тврђаве, Турци после три дана изненада отпочеше из града бомбардовати топовима српску варош. Да се не би изродила борба а затим и рат између Срба и Турака, умешала се европска дипломатија и на дипломатској конференцији у Канлици је решено, да се сви Турци имају иселити из вароши у Србији, а да остану само у градовима. Пет година доцније иселише се Турци и из градова, па према томе и из Београда. Тај догађај на Чукур-чесми обележен је у Добрачиној улици једним спомеником, делом вајара Симе Роксандића.

После одласка Турака из Србије и из Београда настаје ново доба у Београду и уместо српско-турске вароши, Београд постаје само српска варош и све више добива изглед европскога града. Дорћол није више оно што је раније био. Он не претставља више центар вароши. На другом крају Београда подижу се куће виших чиновника и богатих трговаца, а главна чаршија преноси се у кнез-Михаилову улицу и на Теразије. Многе напуштене турске куће на Дорћолу остале су празне и време их је рушило, те су на њиховим местима остајали празни плацеви, понегде испуњени рупчагама и брежуљцима, а обрасли коровом, а на неколико места биле су баштованџинице са долапима. На место данашње пијаце у Јовановој улици била је велика пољана, где су се налазили дудови, т.зв. „Шан-дудови”, на које су се деца пела и јела дудињке.

Срби и Јевреји, који су остали на Дорћолу, почели су живети новим животом. Јевреји су и даље остали углавном на Јалији, а Срби су отпочели задати нове куће на падини, која се спуштала од Главне полиције до Душанове улице. Старих кућа са спратом и са доклатима, окружених високим зидом, и са двориштима засађеним разним дрвећем, било је све мање. Такве куће биле су већ онда предмет радозналости и чуђења код омладине која није познавала ранији, турски Дорћол. Бази из Реалке, која је и онда била на истом

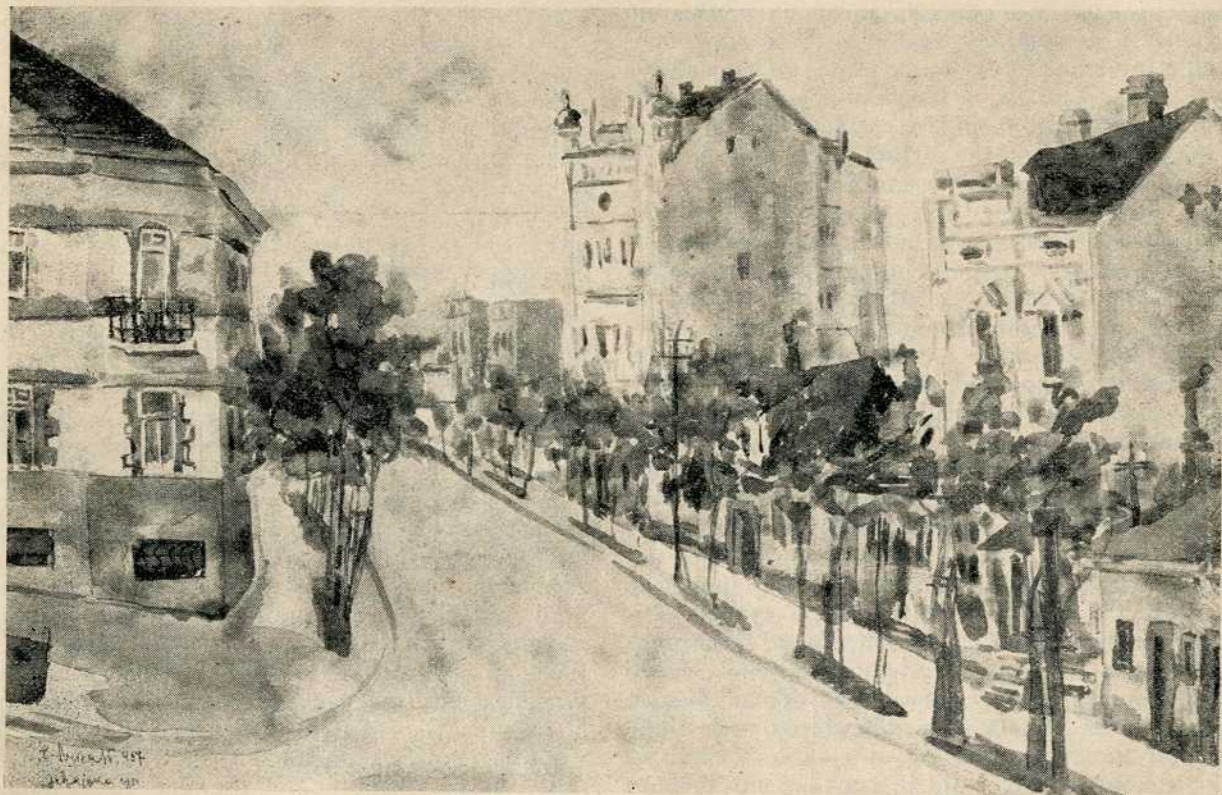
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

месту на коме је и данас, долазили су са блоковима и цртали ове куће као вежбање у школском предмету слободноручног цртања.

У то време у томе крају није било много кафана ни дућана. Једино је Душанова улица имала доста дућана, а нарочито кафана. У тим се кафанама проводио патријархални, весели живот, пун севдаха и расположења, а заливан тада јевтиним вином и правом турском кафом. Ту се пило и играло, ту су се спремале подвале и чарламе. За тај живот вели чича Илија у свом комаду „Дорћолска посла“: „Зар је првина да чујем Дорћолца улицом певати; па мора да пева кад око њега све пева: и баште, и османлуци, и птице, и девојке.... све,

чорба, кафана „код Спужа“, кафана „код палдрвца“, кафана „код два ловца“, „Јеврејска касина“ и др. Тадашњи Дорћол био је омиљено место наших глумаца и књижевника: чича-Илије, Нушића, Милорада Гавриловића и других, који се доцније селу у Скадарлију, „код три шешира“, „Два јелена“ и „Бумса“.

У јеврејском крају на Јалији живели су још стари Јевреји са антеријама и округлим капама на глави, али су се и они поступно селили навише и долазили до некадашње Велике пијаце. Јевреји су тада још били свет за себе и живели својим више породичним животом. Нарочито је било велике живости код њих суботом, а још већма је било живо за време

Светолик Лукић: Са Дорћола (Јеврејска улица) — (Из музеја Општине града Београда)

све пева.” Тада су се певале песме: „Ој Дорћоле, мали Цариграде“ и „Расцветала вишња на Јалији”. Такав живот дао је и мотиве за књижевна дела. Поред чича-Илије о Дорћолу су писали и Нушић, Сремац, Ускоковић, Хајим Давичо. На Дорћолу је било тада неколико кафана које су носиле назив својих газда: Хаџи-Јањина кафана, Талетова кафана (сада „Дарданели“), Думина кафана, доцније названа „Нушићева“, јер је у њој наш велики драмски писац Бранислав Нушић, као ђак, учио библијара; затим кафана „Народни дирек“, коју помиње чича-Илија у свом комаду „Дорћолска посла“, а која се сада зове „код два папаја“. Ту су још биле кафане: „код Ђердапа“, где се готовила добра риба и риба

пуринских свечаности (у фебруару или марту), када су у том крају приређивани вашари с дућанима, где се роба продавала уз велику вику и дреку. Том приликом увече и преко ноћи широм су биле отворене јеврејске куће и свет је из свих крајева Београда долазио у те куће, где су били постављени столови с разним јелима и слаткишима. Јевреји су, и мушки и женски, ишли тада улицама под маскама и у разном шареном оделу.

Из године у годину нови Дорћол се поступно подизао и може се рећи, да су куће зидане по регулационој линији, и то већином приземне. Имена која су давана тим улицама показују да су тадашње општинске управе обраћале нарочиту пажњу новом Дорћолу и у-

лицама давали имена знатних личности из наше прошлости. Паралелно са Позоришном улицом, која се данас назива Француском улицом, ишла је Доситејева улица по Доситеју Обрадовићу, а затим даље Добрачина улица, по великом јунаку из Другог устанка Јовану Добрачи, а после тога улице: Књегиње Љубице, Капетан-Мишина, по Миши Анастасијевићу, који је нашој Држави завештао своју кућу (данашњи стари Универзитет), даље улица Вишњићева, названа тако по народном песнику Филипу Вишњићу, Дубровачка улица, улица цара Уроша и Узун-Миркова. Ове су улице пресечене другим улицама: Браће Југовића, Симином улицом, по терцуману Сими Нешићу, који је погинуо на Чукур-чесми, затим Господар-Јевремова и Господар-Јованова улица, по Јеврему и Јовану, браћи кнеза Милоша Обреновића, улица Страхињића Бана и најзад улица цара Душана, а на Јалији улице: Деспота Стевана, Скендербегова, Принца Евгенија, Мојсијева и Јеврејска улица.

У овом су крају имали своје куће многи наши знатни људи. Дуго година у овом је крају живео наш велики државник Никола Пашић, па је ту и умро. На Дорћолу су имали своје куће и многи наши познати научници, књижевници и уметници као: Гига Гершић, Светомир Николајевић, Светислав Вуловић, Љуба Ковачевић, Андра Стефановић, Андра Ђорђевић, све бивши професори Велике школе и министри, затим професор и просветни радник Јован Миодраговић; сликари: Ђорђе Крстић, Ђока Миловановић, Риста Вукановић и Леон Коен. Ту је живео и књижевник Хаим Давичо, некадашњи наш консул у Минхену, који је написао збирку прича под називом „Приче са Јалије”. Ту су имали своје куће и чувени београдски трговци: Терзибашић, Гуша, Боди, Никола Кики, Озеровић, Були, дворски мењач Меворах, д-р Брил, Арамбашић, Тоша Михаиловић, Тоша Ђурић и др. На Дорћолу је међу интелегенцијом поникла идеја о оснивању друштва Св. Саве, које је постало после српско-бугарског рата. Дом друштва Св. Саве и данас украшава овај крај, а друштвена издања под именом „Братство” шире нашу националну идеју и обрађују прошлост нашега народа. На Дорћолу, у Симиној улици, подигнут је још пре шездесет година Дом Црвенога Крста, који данас врши једну од најблагодотворнијих мисија у нашој земљи.

На неколико година пре Светскога рата Јевреји су подигли у цара Уроша улици своју нову синагогу и свој дом, чијем је освећењу присуствовао и пок. краљ Петар. Дорћолска православна црква „Св. Александра Невског“ налазила се тада на месту где је сада дорћолска основна школа. То је била мала, али симпатична црква по својој спољашњости. Покушало се у то време, да се на Гушином плацу подигне нова велика црква, али кад су се по-

чели копати темељи, видело се, да је терен подводан, те је престало даље зидање зграда. Ипак су на томе земљишту данас подигнуте вишеспратне куће, а дивна црква Св. Александра Невског подигнута је мало даље од тога плаца тек после Светскога рата. Ваља поменути и то, да је још пре 60 година Дорћол добио и прво модерно купатило у Душановој улици. Тако је Дорћол дочекао Светски рат, а тада је, као и цео Београд, страдао од аустријских топова, који су га бомбардовали с положаја са друге стране Саве и Дунава. За време Светскога рата, 1915 године, при уласку аустро-угарских и немачких трупа у Београд, водиле су се дуге и крваве борбе по улицама дорћолским. Скоро све јалијске куће, које су још пре тога биле изрешетане топовским мецима, биле су сада још више погођене, па чак и срушене. Најкрвавије борбе вођене су 24 и 25 септембра 1915 год. Наши војници и четници храбро су се борили и јуначки одолевали непријатељима, али су се испред много веће непријатељске војске морали повлачити, напуштајући поједине дорћолске улице тек после великих губитака, које су непријатељу нанели.

После Светскога рата Дорћол се, као и остали крајеви Београда, почео опорављати и нагло подизати. Није било улице у којој ни су подигнуте нове куће. Те су куће подизане на неколико спратова и може се с правом рећи да су данас украс Београда. Нарочито треба истаћи да су подигнуте многе фабрике и индустријске радионице. Тако је онај крај Дорћола поред Дунава постао прави индустријски крај. Међу фабрикама нарочито се истиче електрична централа, у којој је запослен велики број нашега света, а која нам даје могућности да можемо ићи и ноћу као усред дана, док су наши стари пре сто и више година могли ићи улицама само са фењерима у руци, а још пре 50 година Београд је осветљаван уличним фењерима, које су нарочите општинске фењерије, у одређено време, палиле по улицама.

Веза између Саве и Дунава олакшана је данас асфалтским путем који иде од Савског пристаништа кроз Доњи Град, па преко Душанове улице и улице Књегиње Олге и Кнеза Павла, допира до железничке станице на Дунаву, а ускоро ће железничка пруга, која полази од станице Београд-Дунав, пролазити кроз овај крај и долазити до главне железничке станице. Тако Дорћол све више постаје и привредни центар, како му намеће и његов природни положај, јер се налази у непосредној близини плавога Дунава. Поред нових великих зграда на Дорћолу, ових дана довршена је и велика зграда Прве мушке гимназије, која ће ускоро својим светлим зрацима осветљавати умове наше омладине.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Београд у праисторији¹⁾

I

Прелазећи преко времена стварања или геолошкога доба земље, од примарног до кватернога, можемо рећи да се је човек на земљи појавио тек у кватерно доба, од којих нам је познатије камено доба, а нарочито Шелско и Ашелско доба, које одговара и појави човека у Београду. Првобитан човек, прошао је кроз разна раздобља, која се разликују према алатима којима се је служио; одатле потичу 4 доба која се непрекидно у науци испитују: камено, бакарно, бронзано и гвоздено.

Нас интересује појава прапоречанина, човека, који је живео покрај река, дакле и прапоречанина који је живео у то далеко доба на ставама Саве и Дунава у Београду. Укратко, његов је живот у доба Шелско и Ашелско, када је живео човек и у Европи, а поред њега је био слон, риноцерос и хипопотам. Тај човек је био врло груб; он је умео да направи само једну алатку и то заострени шљунак. Парче белутка или кремена он је окресао незграпно другим кременом, те је облика био као у бадема, завршен врхом на једноме крају, испупчен на средини, а на другоме задњем крају заокружен, те је овај крај држао у руци, пошто нема трагова да је насађиван на држаље. У другоме веку каменог доба направио је копље и сечивице, а у трећем веку дотерао је копље и градио је шила. У последњем веку старог каменог доба човек је био на високом ступњу, јер је правио разне ствари од костију, као што су шила, удице, савршени кремени, ножеви, длета и остало, чега се је налазило заиста нешто у Београду, а нешто у околини самога Београда. Поднебље је било благо, па чак и топло, те се није морао бринути ни о оделу ни о крову. Храна му је била обезбеђена ловом на рибе и дивљач, али се је хранио и плодовима са дрвећа као и дивљом храном. Без сумње у то доба реке су биле препуне рибе, па их је ловио коштанним удицама зашивеним на оба краја. Тек у доба углаченога камена би пронађена савијена удица. Можемо мислити и да су реке око Београда биле препуне рибе, а околина препуна лова. Јело му је било месо, које је, доцније пекао. Пас је био припитомљен тек у доба углаченога камена. Биљно доба из Шелског и Ашелског доба, а то је доба наноса, откривено је на разним местима, а да је било биљних плодова и у Београду, најбољи су доказ нађене кости Мамута покрај остатака биљних, а приликом разних откопавања која су се у Београду вршила. Први и најтежи корак у култури човечанства учинили су прапоречани, па дакле и они који су живели у Београду на ушћу Саве и Дунава, после чега на њихова станишта дођоше људи

из доба бакра, бронзе и гвожђа. Да напоменемо, да се са станишта и положаја прапоречана, разви постепено цивилизација, о чему има доста примера: Вавилон престоница Халдејаца на Еуфрату, а данас, Лондон на Темзи, Париз на Сени и Београд на ушћу Саве у Дунав. Француски геолог Жорж Гури, тачно је рекао: „Ко зна, у коме даљњем крају и у каквој још дубокој прошлости, треба пронаћи пра-претке од којих је све ово потекло?“

II

ЧОВЕК У БЕОГРАДУ И ОКОЛИНИ У ПРАИСТОРИЈСКОМЕ ДОБУ

1) У Београду. — На крају Терцијера или трећег доба, Панонско Море дубоко је залазило у Шумадију, према тврђењу Цвијића. Његово дно сачињаваху равнице преко Дунава и Саве: Банат, Срем, Бачка, Барања и Славонија. То је било у плиоцену, када се је у Европи појавило прво ледено доба, које није додирнуло ни Београд, па ни околину. Тада је Београд био под водом, а над овом вирили су врхови брда: Авале, Космаја, Рудника, Венчаца и Букуље. У току векова, дакле у Прешелском добу, море се повуче, тако да је тле Шумадије остало слободно. Без сумње, ово је повлачење било постепено, а најмлађе Цвијић назива београдским. По овоме научнику, Београд је представљен једним теменом на коме су сада главне улице, Западни Врачар, Зараван на југу од Чубуре и Баново Брдо. На крају терцијера, Панонско Море влачило се је као какав залив до под сами Торлак. Обална линија приметно је нагнута од југа на север, те се површина Београда завршује одсецима на којима је београдски град. У булбулдерском раздобљу — према долини Булбул-Дере или Славујској долини у Београду, која је испод Врачара, — под водом су биле долине потока: булбулдерског, мокролушког и топчидерскога до Дедиња и Кошутњака. Обалске линије тих долина распознају се и данас, а у томе добу Таш-мајдан био је обала тога мора.

Тада је Београд био над водом као рт који је вирио из воде над површином Панонскога Мора. Треба имати на уму да су два последња раздобља трајала врло дуго. Према геологу проф. Павловићу главну подлогу београдскога тла чине лапорац, кречњак и песковита глина, која је створена у Неогену, а то је у другоме делу терцијерног или трећег доба. То се види по слојевима на Таш-мајдану, на падинама Калемегдана од горњег у доњи Град, на десној обали Мокролушкога потока; преко ових слојева налази се слој глине из кватернога или четвртога доба земље.

¹⁾ Одломак из великог дела „Прошlost Београда у вези са историјом Србије“, које је спремно за штампу.

У Београду, у томе добу и околини, тј. прво шелско а затим ашелско доба, а доцније у осталим раздобљима кватерна, живиле су животиње из тога доба, када је поднебље било благо, па су нађене и разне човекове алатљике из доба кватерна. Зато, морало је бити и остатака животиња из тога доба. Тако је пронађен повелики део мамутовога костура у долини Мокролушкога Потока, а тај је поток данас сав у Београду. Геолог проф. Жујевић опазио је зуб и кости од мамута код Вишњице, а то је код самога Београда. Приликом недавнога копања стубова за мост на Дунаву, пронађено је на дну Дунава 1933 г. у земљи много слонових костију, а то су кости старог слона који је тада живео. Све су то остаци животиња из шелскога и ашелскога доба, а то је из првих векова кватерна, који су се у Београду, и околини нашли.

Седишта из кватерна, из доба углачаног камена, откривена су код Београда у селу Винчи, на Дунаву, затим у Барајеву, где су пронађене секире и кесери од углачаног камена, кремени и ножеви. Окресине од кремена нађене су у Барајеву по њивама које се зову камените њиве, па и један земљани судић. У селу Беломе Потоку, у близини Београда, нађен је један алат од серпентина; у Рипњу, опет код Београда, а у Шупљој Стени, ваљда због живе која је одатле вађена, нађене су стрелице од кварца, првобитни судићи рађени руком, а у Смрдану Потоку, нађено је једно једриште, од кога су се предмети одбијали. У Београдском Стојнику, нађен је прост четвртаст чекић, који се је држао у рукама без држаља. Све су ово докази човекове радљивости из Београда и околине његове, из доба шелског, ашелског и доба после овога, што је најбољи доказ, да је на тлу Србије живео човек из кватернога доба, дакле из доба наноса или дилувијума.

Логично је било претпоставити, да ће се зар где год наићи и на остатак таквога човека или пронаћи његов костур, јер сви напред поменути остаци животиња, налазе се из онога доба када је човек живео. Заиста, приликом једнога откопавања у Београду 1892 год. пронађена је једна човечја лубања, коју је д-р Ђока Јовановић, онда проф. Велике школе, и описао. Његов је закључак да је то лубања човека из првога доба људскога становања у Београду и у Србији. Ево што он о томе вели: „На оној страни која се од старе Видин-Капије па скоро до Дунава пружа, на тој малој узвишици, која је у почетку кватерне периоде по свој прилици била и обала широкога језера, а на месту где се копао темељ нове Бајлонове зграде, у дубини од 2½ метра у здравоме наносу, нашли су радници десетину комада слонових зуба, а мало даље и човекову лобању“. Зуби сви припадају изумрлом слону Елефас антиквусу. Пошто је лобања у друштву са овим изумрлим слоном нађена, то би и она припадала фосилном човеку, који

је живео у тако званој хленској периоди. „Лубања“ — је вели д-р Јовановић — „имала јако забачено чело, развијене обрвине луке и развијену слепоочну кост“. Он њу убраја у дугоглаве лубање из прве периоде људскога становања.

То је био у ствари остатак човека из шелскога доба или дилувијалнога, а то је поречанин, са свима његовим ссрбинама, у поднебљу које је било благо. Тај човек морао је бити висок, а не ни онизак ни дежмекаст, зато, што су дугоглави људи високи, као на пример Скандинавци. Лубања је таквога човека нађена при дну Скадарлије, одакле Дунавска обала није далеко, наравно данас, а тада је та обала морала бити у близини нађене лубање. Кад би се истраживало поред Дунава, у Панчеву као и у панчевачкој околини, без сумње да би се могло пронаћи и других човекових остатака, па могућно и човеков костур истога доба. Тај прапоречанин из шелскога доба живи поред река, када је за живот имао рибе и лов, а поднебље у Београду било је топло и благо. Отуда, до данас се није могла пронаћи колиба из тога доба пошто је овај прапоречанин живео на отвореном месту покрај река. Тачно је мишљење географа Белића, да је првобитно људско насеље у Београду било тамо где су ставе Саве и Дунава, а то је где се обе ове реке састају. Запажено је, вели Цветић, да културни слој земље постаје све дебљи идући уз Дунав и низ Саву, тако да је на утоку Саве у Дунав дебелина 10 и више метара. Зато се може рећи да се је дунавска обала почела раније насељавати од савске.

2) *Преисторијски човек у београдској околини.* — После потпунога повлачења леда на север, а то је доба плеистосена, у Европи настаде топлије поднебље. Према мишљењу проф. Моргана (у делу „Преисторијско човечанство“ — Париз, 1924), појавише се у Европи тада нови народи из Сибира, долазећи од Уралског и Каспскога Језера, који дођоше на Дунав. То су били мали људи, широкога и округлога лица, црне косе и очију, па заузеше целу Европу. Научници су их поделили у три групе, називајући прву Алпијском, јер заузе Алпе, другу Северном, која заузе цео европски север и део Русије, и средоземном, која се настави у једном делу Француске, а затим у Италији и Шпанији. Није немогуће да је ова трећа средоземна група била насељена у Београду и његовој околини у то доба. Тада настаде доба углаченог камена и метала.

У то доба, уместо да теше своје алате оцепом, човек научи да их глача. Зато је човеку служио песак и брусни камен. Он тада прави секире, батове, кесере, длета знатно савршеније него раније. Глачање спољне површине бива простије и лакше него бушење;

1) Jacques de Morgan: l'Humanité préhistorique Paris 1924

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

песком су се вртиле рупе, али се је вршило помоћу вртића, пошто су ушице на батовима правилно избушене. Тако су људи успели да избуше само један танак прстен, а средиште је остајало нестругано. Човек у то доба успева да гради просте станове и посмртне споменике, а у Алпима на језерима подиже језерска насеља на сојеницама, припитомљује животиње и обрађује пшеницу. Бавећи се неколико година ископавањем у Винчи, проф. г. М. Васић утврдио је да је Винча била средиште једне веома развијене праисторијске културе, јер су њен главни извор богатства сачињавали рудници олова и цинобарита под Авалом у непосредној близини Београда, као што је и сама Винча на Дунаву. Праисторијско насеље било је у Винчи на Беломе Брду, једноме изданку Авале, које се граничи са севера Дунавом, а на југу Болечком Реком. Културни је слој дебео 6–7 мет. где су нађени предмети из бронзаног доба. По г. Васићу, тај слој одговара времену од 1.500 до 1.100 г. пре Христа. Винчани су познавали метал и употребљавали га.

Станови су им били четвороугаоне зграде од греда побијених у земљу, оплетене пружењем, а облепљене блатом и плевом. Кућни кровови имали су два слива, а и данас у нас праве такве исте куће, али са једним сливом, познате под именом „шиндре“. Приликом вађења цинобарита, као што је г. Васић утврдио у својем предавању у Лондону у 1934 г., употребљавали су нарочите пећи. Оружје Винчана било је и од камена и од метала; секире су правили од разног камена, али их је било и од кремена. Удице су правили од јеленског рога; игле су правили од животињских костију и то игле за шивење са ушицама, игле за пробадање и шило. Били су грнчари па су правили земљано посуђе, поклопце, вазе, па је нађен и један судић за мирисе. Неке су судове обојили црвеним шарамма; нађене су статујице од печене земље, а једна преставља мајку са дететом. Наките су имали од пужића и финих шкољака. Били су рудари, јер су радили у праисториским рудницима под Авалом у Шупљој Стени, одакле су добијали цинобарит. Овај пак рад морали су, према мишљењу г. Васића, радити прво страни рудари који су били из рударских крајева, где је рударство било веома развијено, пошто прерада цинобарита захтева нарочито знање и особени поступак. А то су били рудари из Егеја са Крита и Мале Азије, на шта упућују нађени остаци у праисторијској Винчи.

Каква је могла бити веза између Винче на Дунаву код Београда и тих далеких крајева? То је веза била најприроднија Дунавом као врховним саобраћајним правцем. Егејска култура развијена на 3.000 године пре Христа могла је само воденим путем бити у најлакшој вези са Винчом, што је потпуно и логично и оправдано, јер је и данас водени пут и најјевтинији и најважнији, и чини огромне ко-

ристи саобраћају. Овакво мишљење г. Васића потпуно се подударало са мишљењем проф. Моргана у напред поменутоме делу. Када је филибар пронађен на обалама Балтијског мора, овај се је директно преко Београда па даље Дунавом преносио у Јужну Русију и на обале Егејског Мора, па дакле и на острво Крит и на обале Мале Азије. Тако је Београд у праисторији био важна привредна и трговачка веза између Балтичког мора, југа Европе, југа Русије и егејских обала. На карти проф. Моргана јасно се види тачно израђена та веза, чиме се потврђује у целини напред поменуто мишљење г. Васића о вези Винче на Дунаву код Београда са егејском културом.

После 1.100 г. настаје доба гвозђа, у два дела: од 800–300 пре Христа, и од 300 до појаве Христа. Доба пре Келта јесте доба Лигураца и Илираца, чији је живот био на Балканском Полуострву, а у крајевима које, у већем делу, заузима наш народ. Примећено је да и у гвозденоме добу становници у Београду и околини још употребљавају камено оруђе, направљено од кремена. Од драгоценог метала они су носили наките, огрлице, минђуше, и неки украс пребачен преко рамена. Винчани су своје мртве спаљивали и тада су приређивали богате даће. Код жена су примећене, према ископинама, неке токе на сисама; носиле су дугачке сукње и прегаче. Како су се носили људи, то није познато, јер се из ископина то не види. Насеља из гвозденог доба у околини Београда била су два: једно је било у Вишњици, а друго у Макишу испод данашњег села Жаркова. Културни живот био је настављен из бронзаног и у гвоздено доба.

III

БРОНЗАНО И ГВОЗДЕНО ДОБА

Доба бронзе обухвата Лигуре, Илире и Келте. Лигури су пре свега Аријевци. У ово доба они се простиру од северних обала океана где се вади филибар, па све до Шпакске обале Атлантика обухватајући Италију са Сицилијом. Илири, са проналаском гвозђа, постадоше познати и надмоћнији, јер су постали господари рудника гвозђа у Европи. Ти рудници били су у данашњој Словеначкој, а у великом делу у нашој држави, поред Крањске, Корушке и Штејерске. Гвозђе је дакле долазило из Норикума, од чега се је правило оружје онда чувено на гласу. Тако су радљивост, богатство и ратничка сила прешле са обала океана на обалу Јадранског мора. Кроз Балкан и Тракију, а без икакве сумње преко Београда, као ондашњег центра праисторијске културе, ако смемо тако да се изразимо, народи су били доведени у додир са Грчком и Малом Азијом. Илирска цивилизација гвозђа уведе у Европу бар један део Омирове епопеје. Тако су у V веку пре Христа пронађени у Шампањи и у Баварској ратничка кола онаква иста као и у доба Ахила и Хектора, која су била у равници реке Илијона

у Троји. Међутим, напредовања Илираца дуж Саве и Дунава, чија је била тачка Београд, у почетку 1.000 године пре Христа, сломило је ланац итали-келтски, који је везивао Италију са средњом Европом. Халштатска култура, како је ми данас називамо, јесте дело Илираца, чија се је власт ширила од севера Балканскога Полуострва, а то је од Београда, па све до утока реке Ина у Дунав. Источни Алпи, брежуљци и равнице, које ове опкољавају на истоку и на северу, измакоше се старој лигурској сили и постадоше илирски. Тако су Илири први прастановници нашега Београда. Како су изгледали ови Илири? Према нађеним њиховим остацима у гробницама, види се да је лубања била врло велика, јако дугуљаста; нарочито сужених слепоочница. Чело им је јако забачено, очни луци врло испупчени. Њихови остаци нађени су почевши од Срема и Славоније па све до Шлеске прелазећи Горњу и Доњу Аустрију. Заузимајући најлепше и најбогатије гробнице, ови људи као да су били господарећи ред, што би било према овим ископинама и тачно и логично.

Келти. — По проф. Жилијану, људске групе које су састављале јединство Лигураца налазе се у доба Келта. Бесумње то што им се језик није много разликовао. Али су Келти постали господари Лигурскога царства. У току првога доба гвожђа, а то 900—500 год. пре Христа, Келти су већ у Француској, а друга половина са оне стране Рајне у Немачкој. Друго пак доба гвожђа од 450 год. пре Христа настаје када насаде промена у производњи индустрије. За становнике Београда новонастало доба важно је зато што је оно створено на раскрсници путева, која цело Балканско Полуострво Дунавом везује за западну Европу, те је у вези и са оним путевима који спајају крајеве северне Италије. Та се цивилизација назива Тенском, по месту Ла-Тену, швајцарској станици између језера Бијена и Нефшатела, где је први пут пронађена. Прво је раздобље ове тенске цивилизације између 450—300, друго од 300—100, а треће од 100 пре Христа до 50 г. после Христа, када Римска цивилизација однесе победу.

Као што се одавде види, од Дунава са Балканскога Полуострва кренут је пут нове цивилизације. Зато се не може одбацити претпоставка о Београду, а она је: да је Београд и тада био, као и сада, на раскрсници водених и сувоземних путева, те је морао да има једну од главних водећих улога у тадашњем човечанству. Најтачнији одговор по овоме питању био би дат када би се систематски предузело ископавање у Београду као и у његовој околини, те би се ископинама из доба праисторије потврдило горње наше мишљење. Јер факат стоји и данас, да су у близини Београда, а то је код Панчева, и започети они велики насипи који се пружају на север преко Тисе, а ови су започети још при крају доба углаченога камена. Ако се не варамо, учесници једнога археолошкога конгреса пре не-

колико година разматрали су остатке ових насипа о којима је овде реч. Зато се може закључити да је Београд био једно средиште културе и у доба гвожђа као и за време тенске цивилизације.

Између 550—300 год. пре Христа Келти су били господари Европе, те је келтским језиком говорило ово огромно царство. Над овим господарио је један старешина, а око 500 год. пре Христа то је био Амбигат из племена Битурига у Галији. Међутим, 100 год. пре Христа овога царства је нестало, јер није било једне средишне власти у рату и у миру, нити опште свести о једној заједници. У 400 год. пре Христа крете се Сеговез са Галима низ Дунав, и кроз страшну сечу утврди се на обема обалама Дунава, где поста Келтско Дунавско царство. У 396 год. пре Хр. Келти напалоше на Илире, па када их победише, они се утврде у Панонији, а то су данашњи Срем, Банат, Бачка, Славонија и Барања. Крајем 300 год. пре Христа, Келти, потомци Сеговеза, основаше на ушћу Саве у Дунав један нови град, кога они сами прозваше *Сигиндунум* а то значи: Сигин, од становника Сигина које су Келти ту затекли, а према Иродоту, оцу историје, могућно је да су ови Сигини из Персије јер су носили персијско одело; Дунум, келтска реч, значи врх брега. Тај праистари *Сигиндунум* јесте данашњи *Београд*.

IV

ВЕРА У ПРАИСТОРИЈСКОГА ЧОВЕКА

Што се тиче вере праисторијскога човека који је насељавао Београд, као и у погледу гробова и гробница, разних непокретних мртваца, и верских обреда, можемо рећи да у том погледу врло мало знамо, те још остаје да се много испитује, докле би се дошло до резултата који су у Европи утврђени. Јер и код нас пронађено је много жртвеника, огњишта, остатака пепела, посмртних судића, предмета који су били метнути крај умрлога, те би то зар био доказ: да је веровање у загробни живот као и у бесмртност божанства била и у Београду и у камено његово доба, онако исто као што је таквих доказа нађено по Балканскоме Полуострву. Из разних ископина у Европи, а која се тичу преисторијскога веровања у бесмртност душе, можемо ради потпуности овога предмета навести само неколико података, јер ни простор листа ово нам даље не допушта. У праисторијских људи, који су имали извештан напредак, владала су два начела: поштовање мртваца и вера у загробни живот. У доба углаченога камена претворила се је у обожавање мртвих, вера у живот који се после смрти наставља, јер овај живот није само један. Затим је дошао преисторијски човек до закључка, да постоји нека виша сила јача од њега којој он мора да се покори, те је мишљење у науци да је тако схватање било свеопште у људи из кватернога доба. Најбољи доказ о томе јесу човекови остаци нађени по разним пећинама Француске и остале Европе. Године 1908 у Мустижеру у Француској про-

нађен је човечији костур у лежећем положају са нагнутом главом, коју одржава десном руком, а над главом стављене су плочице од белутка. Према левој руци стоји његово потпуно оруђе врло лепо израђено. Верски обреди могу се утврдити тиме што су сви костури стављени на један исти начин и закопани. У Шпанији пронађена је једна слика на стени која претставља верску игру 10 жена у дугачким сукњама и са распуштеном косом, што тачно потсећа на слику на златноме прстену, пронађеном код Кнососа, која исто тако претставља верску игру, коју играју 4 жене у дугачким сукњама, са рукама подигнутим, пруженим или полусавијеним. Да напоменемо да је халдејска богиња Нана, претстављала живот, стварање људске плодности, изобиље и личну срећу. У Грца она се назива Астарта.

У даљој околини Београда, код Кличевца на реци Морави, а у непосредној близини самога Дунава нађена је статуица ове богиње онако исто као што су статуице нађене у рувинама Халдејским, сузајским и у Египту. Ово исто је нађено у предњој Азији, на грчким острвима, на Кипру, а све у добу углачаног камена, као и код нашега Кличевца. Око богињинога врата јесте ђердан; где су сјасе ту су неке звезде; струк је био танак истегнут, а сукње дугачке са шарама грчким. То је доказ да је између Егеја и наше земље најчешћи пут најнепосреднији био Дунав, а не пут земљом. Да напоменемо и то да ми Срби и данас нашу мајку из милоште називамо Наном, што је највероватније да је ово остатак горњег имена богиње. Уопште може се рећи да је и вера била и код праисторијског човека у Београду, као и код осталих у то доба, обожавање природних сила, а затим на место овога јавља се божанство у разним облицима и знацима, те је дошло до хиљаде богова и божица у историјскоме свету, одакле је после постала једна вера. Можемо закључити да је и у праисторијскога човека у Београду, из каменог доба, врачање и гатање играло велику улогу, али је његова душа осећала лепоту облика. У исто време човек је морао покушати да нађе узрок тајни смрти преко земнога живота, подижући себи гробнице и споменике, све веће у колико је више веровао у загробни живот на другоме свету. Али овим праисторијски човек, у Европи као и овај у Београду, заврши први степен своје узбудљиве мучне али величанствене епопеје, остављајући историјскоме човеку, да овај настави срећније и боље други степен историје човечанства на земљи, и историје нашега Београда.

V

ЗАКЉУЧАК

1) У другој хиљади година пре Христа, према мишљењу проф. Жака Де Моргана, два су физичка типа један према другоме: дугоглави људи чија је глава дугуљаста, као најстарији становници Европе, још из првих векова кватерна или четвртога доба, а у раздобљу шелском; и оних људи чија је глава чет-

вртаста, који су били творци микенске цивилизације. Овај пак изглед људи припадао је народима који су у то доба становали на обалама Дунава, па дакле и у Београду као и Тракији. Али то нису никако били Грци.

2) Из Азије, преко Руских равница, прешао је људски вал све до Атлајскога Океана, који је унео у Европу употребу углачаног камена, бакра и бронзе; то су били Лигури, после којих долазе Илири са халштатском културом и Келти са културом гвожђа, чија је колевка далеко на истоку, остављајући трагове свуда куда су год прошли. Такав један свој траг Келти су оставили у граду на ушћу Саве у Дунав, кога су они прозвали Сигиндунум, а то је данас Београд.

3) Илири су били ти који су почев од Београда у доба камена раширили се обема обалама реке Саве заузевши крајеве Алпа и појавили се са својом културом халштата. Они су дакле у праисторији били први познати становници Београда. Сигини, које Иродот спомиње, доцнијег су порекла.

4) Уколико је праисторијски човек био напреднији, утолико је био и привреднији. Када је *ћилибар* пронађен на обалама Балтичкога Мора, онда се је овај преко Београда преносио Дунавом у јужну Русију, као и на обале Егејскога мора. *У то предалеко доба Београд је био важна привредна трговачка веза између Балтика, Јужне Русије и Егеја.* Будући пак да је у Београду нађено остатака из шелскога доба, доцнијега каменог доба, доба бакра, бронзе и гвожђа, мора се закључити да су се у њему поколења људска смењивала, али ланац културе није *никада* прекидан. Зато је Београд у доба праисторије морао играти важну улогу како у привреди тако и у цивилизацији.

5) Праисторија човека у најосновнијим цртама, вели проф. Жак Де Морган, јесте проста: две су жиже постојале одакле се развијао напредак. Једна је била у Северној Азији, а друга, најстарија, била је у Јужном делу Предње Азије. Београд пак са овом имао је Дунавом најлакши пут који се спуштао преко Црнога Мора на обале Егејаца, јер су ови били у вези са Београдом. Тако је ова жижа из предње Азије могла да дејствује и на Београд. Остављамо на страну Аријевце из Средње Азије, о којима врло слабо знамо. Али што је извесно и што се тиче Београда, можемо рећи, да о његовој праисторији најмање знамо, зато што га најмање и изучавамо. Јер кад је Београд у праисторији био у тесној вези са обалама Балтичкога Мора, са Јужном Русијом и обалама Егејскога Мора, он је тада морао бити извештан центар културе и привреде, па зато заслужује да се што више та његова праисторија испита. И овај наш рад је само један потстрек за овај велики и научни посао, који код нас треба предузети, пошто имамо одличних научника и способних да нам даље открију праисторију Београда.

Књижевни додатак

Цакула

Ова је прича одабрана за штампу на специјалном књижевном конкурс у „Београдских општинских новина“ и жири је нашао да заслужује похвалу.

— Бако, стегла си ми руку много, боли ме, — казала сам и покушала да мале своје црвене и ознојене прсте извучем из бакине руке.

Али бака ме није пуштала, можда ме чак није ни чула, јер она је само низ улицу гледала, само на то мислила и само то видела. Чудна је моја бака била тога дана. Висока ми дошла, није ни тако погурена, крута је и главу држи тако високо да јој не могу сагледати ни чело, белом косом оивичено, ни драге, смежуране образе. Данас ни суза нема у њеним очима. — туђа ми дошла моја бака. Да ме не стеже толико уза се, мислила бих да ме је заборавила.

Свуд око нас је свет. Мени непознат, силан свет. Од доба, које памтим, нисам толико света видела. У паланци, тамо где сам с баком дотле живела, улице су биле пуне, а прозори готово увек застрвени. И тихо је, било, као да живог бића нема. Ја се нисам плашила тишине, али бака је гунђала много против ње, нарочито кад се бојала да се не чује како откива даске на поду, да тамо сакрије килодве брашна.

О, бака каже, сад ће бити брашна на претек, и не само брашна него и свега другог. Изгледа ми мало вероватно то, у шта бака тако чврсто верује. Сећам се ноћи кад је отишла у башту и дуго ме саму оставила. Чекала сам ја па сам и задремала. Кад су врата лупнула, отворила сам очи и видела је како сва унезверена стоји уза зид. Мараме јој на очи натучена, сукња прљава и руке јој до локата блатом упрљане.

„Узалуд“ — казала ми она, — „однео је неко“.

„Шта?“

„Парче сланине, што сам је код зове закопала. А у плехану кутију сам затворила. — Све сам прекопала, нема је“.

Она није плакала, није викала, али је гледала тако чудно, тако изгубљено, да сам први пут у животу осетила да треба нешто лепо баки да кажем. И, док сам полако стругала блато са њене руке, казала сам просто: „Ја,

бако, нисам гладна, само сам сањива“, и брзо сам затворила очи, баш као да већ спавам. А бака ме је пољубила, миловала и плакала и дуго држала руку на оном месту одакле се чуло издајничко крчање мојих празних црева.

Прва лаж и благословена. Постала сам баки пријатељица. Ушла сам у живот. Та већ сам сасвим лепо разумела шта значи глад и у каквом односу стоји она са украденим, муком стеченим, комадом сланине.

А сад ће свега бити, каже бака. Да ли зато кличе свет, свуд око нас? Али, где, можда и не верују сви у то. Ено, она жена лево сва је сузама обливена. Па и старац што кличе: „Само кад сам то доживео! живели јунаци“, да ли је тај старац радостан или плаче? Откуда то очајање у угловима усана, откуда толике сузе, зашто се та жена непрестано крсти и понавља: „Боже помози и Боже помилуј!“ — Неко виче: „Београд је наш, Београд је слободан — живела војска“. Једна седа жена, седа баш као моја бака, гледа укочено преда се и понавља: „Пера, Душан, Зоран“, застане па мислим да се моли Богу, — и ћутим. Стојим сви машу војницима, осмехујући им се и понављају: „Хвала ти, Боже!“

Хтела бих да ми бака објасни шта се то око нас догађа, али видим да јој се усне мичу, па почиње изнова, очајно, тешко. — А опет, мирно. Тако сам сама и тако изгубљена у тој гомили света. Грло ми се стеже, страх ме је. Убрзо око усана осећам слан укус суза, што ми низ лице клизе. Одједном, сасвим изненада, бака ме се сетила.

— Надо, гледај добро све. Ти све ово мораш да упамтиш, за цео живот да памтиш. — То је све његово, он је за то живот дао. И слава је његова, и слобода, и Београд је његов. А ти не смеш да плачеш, ми смо поносите, ми не смемо да плачемо, — каже ми бака, а очи јој пуне суза, видим.

Много, много доцније, схватила сам колико је овај понос мојој баки био потребан да јој умањи бол за изгубљеним јединим сином. Није она размишљала о томе, она је осећала да

том палом војнику, коме се ни гроба не зна, није су кости закопане, са стотинама других, негде на неком раскршћу или ко зна где, да њему припада слобода, слава и Београд, Београд за који је живот свој дао. И о томе нема сумње, тога треба да су свесни сви, да верују сви, а пре свих њена унука, која ће, док одрасте, осетити потребу за овом вером. — И унука јој верује.

Како смо поносне, моја бака и ја, док идемо кроз дугачке и велике улице. Све је то њеног сина и мога оца. А чудан је његов посед био. Куће порушене, плочници разривени, зидови разнети. Ено, на оној кући, лепим зеленим плочицама обложеној, нема ни једног прозора, а и врата су разваљена па су, уместо ступеница, прислонили даску. На широком тргу, високо у небо, стрчи кућа без крова. Гле, лепа једна кућа, само су собе засуте земљом и циглама од срушених задњих зидова. Кроз балкон другог спрата куће у стројој улици, зелени се младо, лепо развијено стабло киселог дрвета. На рушевинама једне приземне куће стоји само један зид још, на коме је израђена лепа слика.

Кад сам пошла у школу, наше шетње кроз варош су се проредиле. Па ипак, о ономе што сам успут видела опширно сам баку обавештавала. Она кућа је подигнута, тамо су рушевине рашчистили, у оној улици калдрму намештају. Онда седнемо, у сумрак, крај мале „добош“ пећи, причамо, маштамо и стварамо план за уређење престонице.

Једном се у школи почело говорити о Врбици. Учили смо појати сваки дан. Тада се чешће говорило о ратној сирочади и сваки пут су се погледи зауставили на нас неколико. Једног дана донели су нам хаљине, нама, ратној сирочади.

— Зашто? — питам учитељицу.

— Добри људи, — каже она, скупили су за вас, јер сте били добри и што хоће да се и ви радујете Врбици.

— Па ми се радујемо. Мени не треба хаљина. Моја бака и ја имамо. Ми много имамо, тако много... Хоћу да кажем да цео Београд имамо, али видим да се учитељица наљутила, савила хаљину, оставила је на страну и од мене окренула главу.

Причам увече баки, али, гле чуда, она ме не разуме, чак ме грди и каже: — О дете, дете, како си то урадила, па ми смо сироте и ко зна да ли ћеш икада сад шта још добити. Показала си се неблагодарна.

Не противуречим, иако ми је жао. Зар је бака тако наједном заборавила све што ми је говорила? Или ме је она варала? Зашто, и зашто ми сад истину каже? Та ја сам била толико срећна и ништа нисам тражила, ништа ми више није требало. Зар они не виде да су ме поробили, да су ми отели најдраже и једино што сам имала. Веру. А понос? Понос је нешто, због чега се о првој Врбици остаје

без хаљине, нешто због чега се у школи остаје обележен као „неваспитана, бесна девојчица“.

Кад сам напунила шеснаест година, моја бака је већ сасвим остарела и толико оронула да готово није ни напуштала собу. Седећи по читаве дане у својој столици, њу је највише мучило то што ће ме можда оставити пре но што постанем човек, сам себи довољан. Кад би знала да имама неки посао — било би јој лакше. Учитељ, који станује преко пута нас, хоће да јој ту жељу испуни и мисли да би најбоље било да постанем продавачица у некој књижари. Посао је леп, а он има једног познаника коме ће се обратити. Бака и ја се силно радујемо.

Већ сутрадан ујутру идем са нашим учитељем код књижара. То је човек средњих година, средња раста и средње дебљине. Само бркове има велике и накострешене. Спочетка је прилично љубазан, али се мршти кад чује зашто смо дошли.

— Па мени није потребна, ја нисам тражио.

— Да, — каже учитељ, али ја сам ипак хтео да вас замолим. Ви ћете видети, то је тако добро дете, послушно, вредно. Нећете се никад покајати што сте је узели.

— Све што могу да вам обећам, то је да ћу јавити, чим се потреба за једну радну снагу појави.

— Не, немојте тако. Потребно је да одмах добије место. Узмите и то у обзир да је она ратно сироче.

— Ух, молим вас, само немојте с тим почињати. Ти ратни сирочићи почели су да праве капитал од свога положаја. На главу се пењу. Сви смо ми понешто изгубили у рату, па зато не вичемо то целом свету. Верујте, то што они чине, то је већ недостојно.

Господин говори још много, али је мене обузео такав стид, да не смем ни да га погледам ни да га слушам. „Боже, дај да не заплачем овде“ — мислим и осећам да ми се очи напуниле сузама. — Међутим, учитељ се са књижаром одмакао од мене. Разговарају живо, учитељ нарочито жустро доказује. После ми кажу да сам примљена. Ужасавам се тога, али ћутим и жалим за добом кад сам смело одбила хаљину за Врбицу.

Вредна сам, радим без предаха и радо. Само сам потиштена, не смем газди у очи да погледам. Кад примам плату као да чиним нешто збиља срамно и недостојно, нешто што се не да опростити ратном сирочету.

Једно вече, кад сам се кући враћала, видим да се свет искупио око једног излога. Приђем и ја. Спочетка могу да видим само цедуљу, доста високо прилепљену. „Предмети нађени крај костура војника, откопаных приликом регулисања те и те улице.“ — Прогурам се у први ред. На уздигнутој средини излога стоје две металне кутије, неки прстен, парче ремена, новчаник и, посред свега, цокула. Стара, искривљена, измучена цокула.

Стојим као прикована. Једна мисао обу-
зема ме сву — можда је то његова цокула.
Радост и туга, и дубоко поштовање и силна
нека, необузdana чежња — све се то наједном
у мени пробудило. Не кажем „оче“, али бих
хтела да помилујем цокулу, па пружам руку
и остајем тако приљубљена уз дебело, ску-
поцено стакло излога.

Можда сам тако стајала дуго, а можда и
сасвим мало, али свет — свет ми се за то вре-
ме преобразио. У мени нема више сумње, не-
ма двоумљења. Високо дижем главу, идем пра-
во, сигурно. Тако сам поуздана и тако горда.
Нису те куће и те улице заслуга људи што су

сад око мене. У темеље свега што имамо за-
зидане су хиљаде и хиљаде таквих цокула.
И нека ме нико не гледа мрко, нека ми не
замера за понос што осећам, нека зна мој по-
слодавац да нисам ја та која капитал гради
на таквој цокули.

Ноћ је пала. Седим крај прозора наше
мале собе. Силно сам богата, најбогатија. Ве-
рујем у величину очеве жртве. — И топло ми
кад помислим да тамо, између високих зграда
и много светлости, заклоњена дебелим стаклом
излога, стоји намучена цокула једна — можда
његова.

Олиа М. Бандић

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Други дан, нови животи, други људи...

— Дневник једног инвалида —

(Роман из београдског живота — награђен на књижевном конкурс
Градског пољаварства Београд)

(Наставак)

10 — НА ПРАГУ СМРТИ

А сад пређимо на Сашу. Од њега сам добио велику пилулу, коју сам тешко прогутао, — разуме се, фигуративно говорећи. Али фигуративна доза, коју је он самоме себи написао, у мало га није стала живота. Година 1935 била је кобна по нашу кућу. Народна мудрост има право кад тврди да једна несрећа никад сама не долази. Јер тек што ми је Коста признао да је пропао, и тек што смо за њега пронашли излаз и спасење, нашао сам се, очи у очи, са мојим другим братанцем, далеко безутешнијим и изгубљенијим него што је био први. Дуда је ушла у траг целој ствари, и њој треба захвалити што је наша породица остала поштеђена једне одвећ болне катастрофе. Дobar део развоја ове историје чуо сам из Дудиних уста. Заборавио сам само да кажем како је Стеванова поквареност била узрок и овоме јаду.

Већ од дужег времена на Сашу се опажа тешка утученост. Није се више шалио са Дудом, био је врло раздражљив, изгледао је рђаво и измучено. Пошто је непрекидно радио на интерној клиници, претпостављао сам да је младић преоптерећен послом. Али, као и његов брат Коста, и он ме је избегавао, и није скоро никако више долазио да мало са мном разговара. Знао сам само да мој младић синовац радо јашу, и да у томе претерује. Али нисам имао појма да је Саша сам у својој соби седео са Стеваном при једној, или две флаше вина, и веома пријатељски разговарао скоро до пола ноћи, — за време док се Коста са својим друговима Бог зна где веселио. Саша никако није подносио алкохол, — њему се вино пело у главу. Та чињеница била је Сте-

вану позната, и он је хтео да је искористи како би од Саше дознао његову тајну. Јер Стеван је био уверен да у Сашиноме животу постоји нешто скривено. А та варалица имала је изоштрен слух и изванредан њух. Јер шта су значиле речи: „Мој малчик”, које је Саша онога веселог вечера на Авали мрмљао са толико дубоке жалости? Стеван није штедео ни време ни сретства да то дозна. Он се претварао, и вешто се приказивао обдарен особинама које су Сашу морале за њега привезати. Говорио је о превртљивости света, о коби што лебди над делатношћу свакога човека, о своме негативном схватању овога живота а ла Шопенхауер, и приказивао се као присталица песимизма, — ма да је, у ствари, свој оштар, јасан и свега мистичнога лишени дух употребљавао само на то да извуче, сасвим оптимистички, какву корист по себе из својих мрачних поступака. Стеван је јахао са Сашом, показивао интереса за његово гајење бактерија, и, укратко, стављао у покрет целокупну своју вештину претварања да код младића одагна неповерење које је овај у почетку осећао према њему.

А добри Саша, са својим дубоким, испитивачким духом, поклатио је Јелисаветиноме мужу своје туробно срце, — у једноме наступу искренога дивљења према његовој тобож продуктивној личности. Тада, једно вече, при чаши тешкога вина и још тежега расположења, поверио је мој братанац овоме рафинираном човеку оно што још ником није казао. Стеван, који је сад постигао циљ, почео је одмах да искористи Сашину исповест.

Младићу, пуноме поверења, испричао је

Бајку да је изненада запао у велику новчану неприлику. Саша му је, без размишљања, дао оно што је овај тражио. Затим је успео да му, у више махова, измами мање суме, на које Саша није ни обраћао пажњу. Тако је то ишло једно време, док моме братанцу Стеванове изненадне новчане незгоде нису постале чудне. А и њихове пријатељске везе прилично се измениле. Стеван, наједном, није имао више времена ни за разговор, ни за јахање, нити је хтео да слуша о гајењу заразних бактерија. Опет се ишчаурио у онога Стевана коме Саша никад не би поклонио своје поверење и пријатељство. И кад је, најзад, са хладноћом у својим потамнелим очима, једноставно одбио да Јелисаветиноме мужу даље даје новац, отпочео је Стеван своје ђаволски измишљено дело изнуђивања, и изводио га је све дотле док гоњени Саша своју тајну умало није платио смрћу. А то би било, да се Дуда није појавила у последњем тренутку, и сачувала и њега и све нас од те страховите несреће.

Из некога необјашњивог узрока, Дуда није могла да заспи те кобне ноћи. Претурала се по кревету као што ми је доцније све потанко испричала, — и непомично гледала у помрчину собе. У томе је чула како се залупио неки прозор у новој кући. Један светлосни зрак пао је косо на њен кревет. „То је Саша, који се тако доцкан вратио са клинике”, — рекла је у себи, — јер његов прозор, лежао је према Дудином на првом кату старе куће. Потом мора да је заспала, али не за дуго. Код Саше је горела утуљена плава светлост ноћне лампе. „Сад тек леже”, прошло јој је кроз свест. Али кугла, као велико жалосно плаво око, слала је још увек свој притајени зрак на Дудин јорган, — ма да је морало бити већ око 4 сата у јутро. „Овде није нешто у реду. Можда је Саша болестан”, мислила је моја братаница узнемирено. Следујући једном унутрашњем нагону, скочила је она одлучно из кревета, брзо се обукла, и пожурила своме рођаку. Пажљиво је отворила врата његове собе и ушла...

На приказ који јој се указао, куцање Дудинога срца одузело јој је дах. Суморно обливен плавом светлошћу, лежао је Саша, главом наслоњен на писаћи сто, са бледим лицем окренутио Дуди. Поред њега, на домаћају руке, налазио се револвер, а уз њега неколико отворених писама, и једна скоро празна флаша вина. Од запрепашћења, Дуда прво није могла да учини ниједан покрет. Чула је најзад његово дубоко, тешко дисање: савладан од вина, Саша је заспао — на своју срећу. Млада девојка одмах је узела себи револвер, а потом је дохватила писма, и док је мој братанац спавао као мртав, прочитала је ово што сам напред о Саши саопштио, и његову даљу исповест мени:

„...и кад сам Стевану његову последњу молбу просто одбио, он ми рече: „Е па добро,...

али тада ми плати бар оно што ми дугујеш.” Згрануо сам се, јер од њега никад ни динара нисам узајмио. — На то је он извадио из џепа неколико цедуља; на свакој од њих стајала је написана по једна знатна сума новаца, а испод ње мој потпис.

То је доиста био мој потпис. Полако, почео сам да се досећам. На вечерима које смо заједно проводили, терао ме је Стеван, онда кад сам већ био омамљен вином, да неколико пута напишем своје име на празној хартији. Он ми је диктирао и датум тих наших злосрећних вечерњих састанака. А ја га нисам питао зашто му то пада на памет, — мислио сам да је и њега ухватило вино... Тек доцније разумео сам да Стеван никад није био трезнији него онда кад је те цедуље са мојим именом савијао и стављао у џеп. Све на њему било је лажно: његово пријатељство, његова љубазност и његово пијанство.

Кад сам томе бедном створу што сам могао мирније, рекао да не признајем свој потпис, дат под таквим околностима, он ми је хладно одговорио: „Тада ми не остаје ништа друго, него да издам твоју тајну твоме стрицу”. Али ја то ни у коме случају нисам смео дозволити. Тако сам био приморан да му дам тражену суму, а за њу сам добијао натраг једну цедуљу. После извесног времена, опет сам разменио за крупну своту новаца другу цедуљу... Ко зна колико је имао цедуља са мојим потписом. Такво кићење нисам могао дуго издржати. Све што је у мени било истинито, искрено и племенито бунило се против тога да овоме хуљи непрестано служим као немоћна жртва, и да, на тај начин, и друге, мени драге и невинне личности, гурам у опасност.

Почео сам и дању и ноћу да мислим на то како бих овога нечовека могао начинити безопасним, — не ради тога да себе спасем, јер је сваки крив за своју глупост, и мора за њу да одговара и да је испашта, — него да бих нашу породицу заштитио од његових даљих махинација. И, најзад, нашао сам разрешење, — једино које би ми дозволило да откријем Стевана у његовој правој боји, и да, истовремено, поправим једну погрешку, једну младићску заблуду које се искрено стидим.

Моја тајна коју ти поверавам, ради тога да поправим неправду коју сам учинио, платићу својом смрћу. Кад ти, чика Војо, будеш читао ове редове, ја нећу више бити жив. Буди добар према невинима које остављам за собом.

Ја имам сина, чика Војо, једнога малишана од три године, који је моја слика и прилика. Његова мати је једна млада Русићиња. Мени је било двадесет, а њој осамнаест година кад смо се волели. Она ми је веровала, јер је била мила, неискусна девојка. После шест месеци изненадно је ишчезла. Потом о њој и њеној мајци три дуге године ништа нисам чуо. Недавно сам је видео на Калемег-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.danu.rs један мали дечко играо је крај ње у песку. Имао је црне коврџе, и изгледао је управо као ја на породичним фотографијама у тим годинама. Дуго сам посматрао мајку и дете. После извесног времена она се окренула и спазила ме. Начинила се сасвим мала, сасвим неприметна, а руке су јој дрхтале. — Никад није ништа захтевала од мене, само се бојала за дете, њено дете. Али оно је и моје дете. Не могу да ти кажем шта се у мени десило, кад сам се нашао пред тим малим створом који се, недалеко од мене, безбрижно играо. Једна огромна одговорност почела је да ме опседа. Потом сам говорио са Тањом. Она држи радњу са ручним радовима, која храни њу, њену мајку и малага. Непрестано ме је уверавала да јој никаква помоћ није потребна. Могу бити сасвим миран: она од мене никад ништа неће тражити. А мали Петар никад неће дознати ко му је отац. — Њене речи имале су баш супротно дејство него што је она хтела, и погодиле су ме као ударци бича. — Пре три године преселила се на други крај Београда; живи потпуно повучено са својом мајком. Свет је сматра за удовицу. А у њеним очима читао сам само једно: страх да јој не одузмем дете. —

Ишао сам кришом за њом. Станује на Славији у кући Рајковића, твога познаника; често сам се после тога прикрадао њеном стану и дућану, и дискретно сам се од суседа распитао. Она је доиста поштена и усамљена; живи само за малага.

Тања је мила и привлачна; никад нисам могао да је заборавам, и увек сам чезнуо за њом.

А сад те, чика Војо, молим да на моме сину поправиш оно што сам ја погрешно. Желео бих да га јавно признаш за мога сина; нека он ужива сва права која би му, као моме детету, после моје смрти припала. Узми и његову мајку у кућу, — где сам одмах требао да је доведем, — јер она је фино, образовано и племенито створење.

А Стеван је зрео за робију. Он држи цедуље са мојим потписом у дрвеној венецијанској шатули; патент-кључ носи увек у џепу свога прслука.

Опрости ми за све непријатности што сам ти начинио. Али ништа ме више не радује. А нећу више да чекам у прљавштини и ружноћи, и да и даље будем жртва клопке у коју ме је тај нитков ухватио... Веровао сам да сам добар човек, и да тежим високим циљевима...

Но други пут, у идућој инкарнацији, можда ћу боље поступати. Горка искуства која човек до своје смрти купи на земљи, морају доцније ипак нечем послужити. Или може бити не служе ничему!

Захваљује ти на свему

твој Саша."

Дуда је без даха прочитала писмо. Потом је дочепала два друга: једно за Насту, друго за полицију. Али она се није на томе задржавала. Угасила је лампу, и отрчала брзо баштовану. Марко је баш био устао. Ухватила га је за руку, и одвукла у трку мени. Баштован је запрепашћено питао шта се догодило, али Дуда није могла да изустити ни речи.

Тек код мене је проговорила. И док ме је баштован грозничаво брзо облачио, причала ми је Дуда, у испрекиданим реченицама, како је нашла Сашу, и уручила ми је његово писмо и револвер. Затим је опет одјурела њему. Мало после стигао сам и ја код Саше, који је лежао као мртав. На мој савет, Дуда га је, уз Маркову помоћ, положила на диван. Он је и даље спавао, потпуно неосетљив за све што се са њиме збива. Искуцало је 11 часова пре подне, а он је још спавао. Потонуо у тешке мисли, седео сам крај њега, посматрао сам га, и чекао да се пробуди у нови живот. Дуди сам, међутим, дао једну деликатну мисију: послао сам је Рускињи.

Овај необичан сан Сашин лако се даје објаснити. Његов патрес и борба са савешћу, кад је поново видео Тању, јако вино које је пио, већ месецима, под утицајем Стевановим, страховита утученост која је тако разорила његову душу, да му се самоубиство чинило једино могући излаз, — све је то опхрвало Сашу у толикој мери да је његово преуморно тело затражило, најзад, своје право, — и то баш непосредно пре часа његовога разрачунавања са самим собом. И задовољан што је све, до ситница, уредио: што је признао своју погрешку, заштитио свога сина и Тању, изобличио Стевана и написао писма, — Саша је заспао. Попустила је за тренутак његова гвоздена воља, којом је савладао своје напрегнуте нерве, и у том једином од воље неконтролисаном часу душевног олакшања и моралнога разрешења свега напетог у њему, подлеже његово злоупотребљено тело: Саша тоне у дубоки сан, и надокнађује један део оних часова које је његов немирни дух месецима самоме себи ускраћивао. Изненада, његово биће се осетило лако и безболно; тако је несвесно подлегло варци да је мртав.

Да је то заиста тако, доказују његове речи кад се пробудио. Отворио је своје тамне очи, видео ме је како седим у његовој соби, на покретној столици, и рекао полако, не мичући се:

— Како си се ти овде нашао, чика Војо? Ах, да, — видим те зато што ти на мене мислиш. Јер сад сам ја мртав. Како ми је добро...

Ставио сам руку на његово раме, и благо рекао:

— Да, све је мртво и погребено... и тек сад ће ти живот бити леп, кад постанеш Тањин одан муж, и твоје детету добар отац.

Стало ме је много муке док сам најзад

мога сиротога братанца убедио да он још увек није оставио ову бедну земаљску долину. Ретко ме је шта више потресло и дубље заболело од његовог очајања што је још жив. Врло споро сам успео да га уразумим и умирим. При том ми је од велике помоћи била Јелисавета. А, потом, уверила смо Сашу да за њега постоји један много бољи излаз него што је смрт.

Још пре подне овога тако узбурканог дана, извела је Дуда, на опште задовољство, налог који сам јој дао.

Изгледа, можда, неоправдано што сам мојој братаници, осамнаестогодишњој девојци, поклонио у једној овако деликатној ствари поверење. Али то сам могао мирне душе учинити, јер је Дуда једно врло интелигентно, пробуђено створење. Доживљај са њеном мајком, коју је ухватила у нежном загрљају са Стеваном, веома је заболоо. Отада, њене црте добиле су неку замишљену озбиљност, а прерана зрелост почела је да се изражава у њеном мишљењу и у њеним поступцима. Моја мала Дуда је, тако рећи, преко ноћ израсла из свега детињег у себи, и постала је зрела. Сем тога, околности и последњи овогодишњи догађаји дали су јој довољно прилике да упозна живот и са његове мучне стране. Најзад, она је била моје дете, — тачније речено, дете мога срца. *Увек смо се налазили заједно нас двоје, ја, за столицу привезани инвалид, и она, усамљена мала. У њену душу изливао сам све најбоље и најзначајније што сам имао. Од Дуде нисам се бојао ни забуне, ни издајства, ни ги каквога појрешнога корака. Она је прави бисер, и моје дело; на њу сам исто тако горд као на ратну медаљу која краси моје груди, — јер сам оба ова дара поштено заслужио.*

— Дуда је, дакле, отишла Рускињи. Тања се у то доба налазила у дућану. Код куће је била само њена мати, Варвара Андрејевна Владиков. На столу своје собе месила је она један колач. Недалеко од ње налазио се мали Петар; везао је себи кухињску кецељу, задигао је рукавчиће, и својом пуном ручицом гњавио је на столици комадић теста, образа црвених од силне ревности. Кроз велики прозор сутурена Дуда их је са улице обоје могла подробно посматрати.

— Али тада сам, знаш, чико, добила вољу да побегнем, и да се никад више не вратим, — причала ми је Дуда на њен живахан и сликовит начин. Јер у тој соби владао је неред који је немогуће описати, а који ти никако не можеш себи да претставиш. На самоме столу налазило се безбројно ствари: листови купуса, љуске од лука, прљави и чисти тањири, једна палета са бојама и употребљене сликарске четке, па чекић, једна лепа дрвена кутија за рукавице са месинганим украсима — зацело руски рад —, затим нека увијена блуза, спремна за пеглање, па дечја књига са сликама, чак и пар ципела, — и шта ти све још не. И усред

свега тога хаоса употребљених и прљавих ствари, стара дама је, у пуноме душевном миру, једном модлом резала звездице и котурове из развученога теста. Али нешто на тој госпођи ипак ме је задржало да не побегнем сувише брзо. Она је имала племените црте и зрачан израз лица, као људи који не могу бити ни сурови ни рђави. А, сем тога, било ми је жао ње. Она се у раду показала тако невешта и толико је теста упропастила! Доиста се ужасно мучила да из њега начини нешто лепо, нешто што је могуће јести. При томе није била ни нестрпљива ни непријатна према маломе, који је непрестано од ње нешто тражио. Напротив, једнако му је одговарала са пуно доброте. Очевидно је било да Варвара Андрејевна у Русији никад није радила никакав сличан посао. Али сад је то чинила храбро, вољно и неспретно. За време свих оних теgebних година што је провела у изгнанству, њени аристократски прсти нису успели да савладају атавистичку неумешност у кућеним радовима, којих је њена породица столећима била поштеђена. Сирота стара дама морала је своје послу поклонити толику пажњу, да уопште није приметила моје необично и упадљиво гледање кроз њен прозор. Пустила сам је да прво сврши своје колаче, и тек тада сам закуцала на њена врата. По твоме упутству, рекла сам на њено питање кога тражим:

— Хтела бих да говорим са госпођом Тањом.

— Почеле смо да разговарамо. Она говори једним врло смешним руско-српским језиком, и извињава се како је сувише стара да би наш језик правилно научила. Али мали говори српски као ти и ја, чика Војо. Тања је молила мајку да са малим говори само руски и француски, да му не би покварила његов чист српски изговор. Француски говори стара госпођа врло лепо; употребљава књижевне изразе, и не изговара као многи њени сународници „пђи“, уместо petit и „ђивините“ уместо divinité. Својим искреним и отменим понашањем она је начинила на мене тако добар утицај, и уопште толико ми се допала, да сам јој, најзад, саопштила праву сврху своје посете. Варвара Андрејевна прво се јасно збунила, али кад сам је уверила у наше добре намере, рекла је најзад, на француском:

— Да... то свакако мења ствар. Најбоље је да телефонирам Тањи нека затвори радњу и нека одмах дође кући. Видећемо шта ће она рећи о предлогу вашег поштованог стрица.

Али пре но што се Тања појавила, хтела сам ја још нешто да дознам.

— Да ли бисте ми објаснили, драга Варвара Андрејевна, зашто никад нисте покушали да објасните моме рођаку како је он дужан да се ожени вашом ћерком? Уместо да то учините, ви сте од њега побегли.

— Драго моје дете, кад ми се Тања, на моје највеће запрепашћење, исповедила, хте-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ла сам да је заштитим: зато сам спречила даље састајање то двоје заљубљених. Да изнудим удају, нисам хтела, не, за то сам била сувише горда. Ми смо већ толико изгубили, толико препатили, — те живимо изгнани у једноме за нас сасвим страноме свету. Страхovala сам да, удајом на силу, не учиним моје дете још несрећнијим него што је иначе било. Ваша породица би је у оно доба врло рђаво примила. Не, не! Нама нико није био потребан, ми смо све сами издржали... Као што видите, ипак смо се некако пробали... Али сад сам пресрећна што ће се ова ствар повољно свршити. Јер ја све више старим, драга госпођице, и, природно, желим из свег срца да моја Тања нађе један заштитнички дом... Али нисам могла ни слутити да толико тужи за Тањом и за дететом Александар Драгослав Николаић (тако је гласило Сашина пуне име на руски начин)... Баш ми и то улива поверење, завршила је ова горко намучена жена.

— Са великим интересом чекала сам на њену кћер... Она је врло лепа, чика Војо. — Пре мала него висока, она има гипку и филигранску фигуру и складан ход. Сад јој је двадесет и две године, али изгледа још млађа, — скоро као ја. Тањина кестењаста коса коврца се у природној лепоти око њене овалне главе. Има велике загасите очи, тако драге и озбиљне. Кад је човек погледа у очи, примећује да је старија него што се чини у први мах... Колико се уплашила кад сам јој испричала да је Саша био јако болестан, и да у мало није отишао у смрт, од гађења на живот и од чежње за њом и дететом! О Стевану нисам ништа казала. — Али она се још увек устезала да види Сашу, јер је претпостављала да је само он зове. Кад је, најзад, јасно схватила да ме ти шаљеш њој, пала ми је око врата, и нас две смо као луде плакале и смејале се... Одмах ће доћи овамо, па се сам можеш уверити да је она једно фино створење, и, што је главно, да има карактера... Што се мене тиче, мислим да ће се твоја Дуда разболети од свих ових узбуђења. Осећам се као разбијена, а руке и ноге постале су ми оловно тешке, — као да сам на њима наизменично цело време ишла и јурила.

— Да, мала моја, све то било је мало сувише за тебе. Али дивно си извела ствар... и ја ти захваљујем.

Дуда ме погледа раширених зеница, а цело лице јој засја од те часно заслужене похвале... Нека ми је Бог одржи јаку и чисту!... Њена мати... али боље је да ништа много о њој не уносим у ову породичну хронику. Уместо тога, стављам овде један уздах — који довољно о свему говори.

Тања је доиста онаква како је Дуда описала: лепа, озбиљна и мила. О Сашини говори са тихом меланхолијом. На моја питања одговарала је јасно и самосвесно. У њој нема ничега незрелог. Живот је формирао својом суровом школом. Допала ми се. Мисао да ће она по-

стати Сашина жена буди у мени умирење. Тања нема ничег сличног хистеричним и ексцентричним Русињама, које се, на жалост, у нашој престоници срећу и сувише често. Понаша се и говори као рођена Београђанка. И не сећа се Русије, јер није имала ни пет година кад је пошла у бегство од бољшевика.

Само ми Варвара Андрејевна задаје донекле бриге. По Дудином опису, она је остала пунокрвна Русиња, дакле нешто за нас сасвим страно. А ја стрепим од увођења страначких навика у начин нашега живота. Ја имам тај велики недостатак што сам врло конзервативан у малим стварима, и не желим никакву, ни најбољу исправку или промену у кући Николаић. Дуда каже да је Тањина мати врло образована и истински отмена. Изгледа скоро исто тако одушевљена Варваром Андрејевном као њеном ћерком. Само је додала у смеху.

— Нешто јој мораш забранити: да кува, да меси, и, уопште, да води домазлук. Нека се, боље, забавља са својим унуком. Са њиме се дивно опходи. Уопште, она је права велика дама, која врло добро пристаје за богати салон стрина Заге.

Сутра очекујем Варвару Андрејевну Владиков, да са њоме говорим.

Цео дан провео сам у новој кући. Други је већ пут како је у њој моје присуство неизоставно било нужно. Зар то увек мора да се догађа из некога трагичнога узрока?... Као и Кости, ни Сашини ништа не пребацујем. А и чему бих то чинио? Обоје су горко платили своју заблуделост. Коста корача сад у живот, са свесним циљем пред очима. Он ће у будуће бити господар своје судбине, јер је сад тек постао човек. Али Саша је потресао своју душу до њене најискреније основе, јер је једна страсна, лако запаљива природа, пуна идеалних узлета, великодушна и поверљива, невеста у практичном животу, обдарена отвореним духом, са неодољивим нагоном за понирањем у дубину, и са једним неизгладивим сажалењем према људима, његовим сапатницима, којима је увек желео да са пуно љубави притекне у помоћ. Такав какав је био, он је највише страдао, — горе него Јелисавета и Коста. За длаку је фалило, па би он пропао. Срећа што је случај или провиђење дозволило да, у последњем тренутку, буде спасен од упадања у понор. Његова последња разочарења, зла искуства са Стеваном, и његово упознавање самога себе, обогатили су га, тако рећи, последњим сазнањем. Код њега је унутрашњи преображај извршен у највећој мери. У часовима које је Саша преживео прозире се свет, са свим његовим противречним законима. Ма шта мога братанца још снашло у животу, ништа га више неће зачудити: он ће бити отпоран према свем будућем, и стојаће душевно над свима стварима.

Тек пред вече Саша се толико повратио, да се могао појавити сабран пред Тању. Сам

је одгурао моју покретну столицу у бледозелени будоар Јелисаветин, где су моја братаница и Тања чекале на нас у срдачном разговору. Тања нам пође у сусрет, а Саша јој брзо приђе и загрли је. „Да знаш само колико сам патео“, прошапута јој. На то она ништа не одговори, него га погледа својим очима пуним душевности. Бол у Сашиноме изразу лица брзо се претворио у тихо блаженство.

Потом смо говорили о будућности. Саша ће одмах узети двомесечно осуство. Њему је потребно опорављање. У недељу, млади пар треба у тајности да отпутује у Загреб, и да се тамо венча. Затим иду на петнаест дана у Сплит и Сарајево, у те две интересантне и особите вароши које Тања не познаје. Да би се избегла сва гадна причања и двосмислена тумачења, — баки, мајци, ујка Павлу, снајам и свим другим члановима наше породице, биће саопштено да се Саша, пре четири године, тајно оженио Тањом Владиковом. Ова новост врло се брзо раширила по друштвеним круговима нашега Београда. На „журевима“ биће сви врло задовољни кад им се, заједно са слаткишима и сендвичима, сервира једна сензационална новост. А нико неће ни слутити да се иза те новости крије права трагедија. Тако ће, по старој српској пословици, бити „и вук сит, и овце читаве“. Дуда, и ми сви посвећени у право стање ствари, добро ћемо pazити да ни једном речју не одамо тешке прошле догађаје. Сви желимо да заборавимо зле часове, сад кад је вео несреће ишчезао. И Стеван ће ћутати: он има пуно разлога за то. Срећа што је Саша, и поред свога пијанства, сачувао још толико здравога инстинкта да овоме ниткову не ода ни Тањино име ни њену адресу. Стеван је знао само толико да мој братанац има сина, али ништа даље.

Сутра у вече очекујемо тога Далматинца са његовог аутомобилског турнеа. Тај ће разрогачити очи кад види оволике промене у кући Николића! Али чекај, младићу мој! Дан обрачунавања с тобом знатно се приближио... „Имај стрпљења само још недељу дана“, молила ме је Јелисавета. Мени тешко пада да се стрпим, врло тешко... Најрадије бих га извео пред ратни суд, тојест, убио бих га, као бесног пса.

У споразуму са Јелисаветом, Дуда је извела један вешт подвиг. Док је моја старија братаница, тобож веома заинтересована за спортске доживљаје, испитивала Стевана о његовоме путу, и, на тај начин, задржала га дуже при доручку, и спречила га да се преобуче, — Дуда се увукла у њихову спаваћу собу, узела му кључ из прслука, и брзо откључала венецијанску шагулу. У њој је нашла пет хартија са Сашиним потписом, које су све гласиле на знатне суме. Потом је опет закључала шатулу, и ставила кључ на његово место. Цедуље је бацила у ватру. Сад је уни-

штен и последњи материјал за Стеванову демонску комбинацију да Сашу отера у пропаст.

О вечери Стеван је нашао за сходно да се појави. Победоносно и са љубазним осмехом сео је за сто, и отпочео да прича о своме путу. Поред Саше, на једној високој дечијој столици, седео је његов синчић. Тања није била присутна. Тек после законитога венчања и свадбенога пута, преселиће се она код нас. Млади пар становаће на првоме спрату, у новој кући. Дотле ће за њих све бити спремно.

— Какав је то дечко? — упита Стеван.

Косо, преко стола, пожурио сам да му одговорим.

— Ах, да, ти си био отсутан, и не знаш ништа. Тај лепо малишан је Сашин син. Чудиш се, је ли? Замисли, још као студент Саша се тајно оженио, и то нам тек сад признао. Сви смо љути на њега што је од нас крио то златно дете, и сам себично уживао у њему. Чим мали Воја прохода, имаће друга за игру... Ти си, како чујем, у последње време постао најбољи пријатељ Сашин. Зато ћеш се сигурно радовати што он нема више никакве тајне пред нама, и што је ослобођен свога великог друштвеног терета.

Оштро и нетремице гледао сам га у његове челично-граорасте, лажљиве очи.

Стеваново лице одједном се прели пепељавом бојом. Схватио је да смо га прозрели, и да је изгубио игру, — управо ову игру. Сматрао је за најцелисходније да на моје изазивање одговори ћутањем.

После извеснога времена окренуо се Јелисавети. Питао је осорно, али тихо; но ипак не толико тихо да ја не бих могао чути:

— Зашто ми о овој новини ништа ниси испричала?

Његова жена погледа га мирно, и одговори му тобож равнодушно:

— Нисам се тога сетила... Тренутно ме је твој пут више занимао. —

Колико је за Јелисавету морало бити важно да још очува Стеваново поверење према њој, и колико је она морала патити, кад се тако савршено претвара!

На Стевановом челу утисну се једна дубока бора, а израз његовога лица постаде гвоздено тврд. „Сад се одлучио да свој последњи удар изведе што је могуће пре. Јер у нашој поштоној кући њему гори под ногама“, рекао сам себи. Исто је мислила и Јелисавета, која га је са стране посматрала. Јер она је, чини ми се, постала блеђа за једну ниансу.

Волео бих да је ова недеља већ прошла. Зло се осетно шуња око нас; ваздух који дишемо засићен је њиме. Сви ми осетили смо неку неодређену nelaгодност; зато смо радосни били кад се ова вечера, најзад, свршила. — То је био Стеванов последњи обед у породичноме кругу. Отада, избегавао је сваки сусрет са члановима наше куће.

Зора Ђорђевић

(Наставиће се).

Кроз старију и новију литературу о Београду

„Je vous écris très tard, quand la nuit s'illumine,
Un feston de clartés franchit le pont nouveau.
De Belgrade à Zemoun des lumières cheminent,
Comme des souvenirs au fil mouvent de l'eau". *

(Je vous écris le soir)
L. de Dampierre

„Wir bemühen uns heute Landschaften zu begreifen und zu lesen wie Menschen-
geschichte, wie Menschengesichter. Wieviel mehr noch drücken sich in den Städten Wille,
Leiden, Glück, Verirrungen und Wünsche ihrer Bewohner aus". **

(Berliner Tageblatt, 1934)

*
* *

У вези с постављеном темом — Кроз ли-
тературу о Београду, — чини ми се да ништа
није згодније него почети оним речима којима
највећи савремени приповедач, норвешка књи-
жевница Селма Лагерлеф, почиње једну од
својих лепих књига у којој даје објашњење о
свом целокупном књижевном раду (сличност,
у конкретном случају, потиче од предмета, не
од писца): „Била једном једна легенда (сага)
која је хтела да буде испричана и пренета у
свет. Ово је било природно, јер је легенда зна-
ла да је већ давно сазрела. Једни су припо-
могли њеној изградњи великим делима; други
су допринели свој удео тим што су ова дела
поново приповедали. Недостајало је само да
се нађе нетко ко ће је сложити у достојну
целину, како би у одговарајућој опреми могла
кренути на свој пут по свету, да је свет упозна
и види“... И Велика Легенда Београда, у чију
су основу уткана тако велика и многобројна
дела, толике патње и напори, има право да
у достојној опреми крене светом.

У нашој књижевности истиче се да тај
велики час за Легенду Београда још није до-
шао, јер Велика Београдска Легенда још чека
на свог писца Ујединитеља, али зато ипак и
фрагменти те Легенде — а то је оно чему је
ова тема посвећена, литература која је о њој
досад изашла, — садрже у себи многу велику
и светлу искру, која ће и касније остати у
њој уткана.

*) Пишем вам врло касно, у расветљеној ноћи.
Над новим мостом трепере снопови светлости.
Од Београда до Земуна, као успомене,
Светла лебде на покретној воденој нити.

**) Ми се данас трудимо да пределе схватимо
и да их разумемо као историју људи, као лица људ-
ска. У колико се знатно већој мери у градовима
испољавају воља, бол, срећа, заблуде и жеље њи-
хових становника.

Уочујући старију и новију литературу о
Београду, осећа се на сваком кораку тежина
задатка, која се сваком па и најскромнијем
писцу намеће. С једне стране стоји необично
бурна и компликована прошлост Београда, а
с друге стране не мање компликован, не ма-
ње тежак новији период у историји његовог
развоја и постанка. Писати о ономе што се
збивало око његових старих зидина, а не до-
таћи се и општег збивања с којима су сви ови
догађаји стајали у вези, или, писати о Новом
Београду, а оставити по страни његову про-
шлост, прећи преко његових малих улица и
улица, што су их нове и модерне данас ско-
ро већ прогутале, чини се немогуће. У том на-
стаје замршени комплекс питања, који зада-
так сваком писцу — било историчару војном,
или културном, љубитељима кроника, припове-
дачу или романописцу — знатно отежава.

Старија литература о Београду има у
главном тројак карактер:

- 1 — карактер војне литературе
- 2 — карактер путописне литературе
- 3 — карактер монографске литературе (тј.
оне литературе, која се у главном бави једним
лицем, једним догађајем).

Новија литература показује далеко већу
диференцијацију. Уз историјску, описну и мо-
нографску, појављује се приповедачка литера-
тура, у којој се уметничкој синтези догађаја,
уметничкој фикцији додељује главно место.
Упоредо развија се и нова научна литература,
која проучава Београд с комунално-социјал-
не и урбанистичке стране.

У свакој овој појединој групи истиче се
понеко централно дело, или неколико главних
дела око којих се остала групишу, било као
дела која су од њих зависна — јер користе

већ раније објављене податке, — или која, макар да су и оригинална и по замисли и по искоришћеном материјалу, по вредности стоје у сенци централног дела. Групације се даду извести не само по књижевним формама објављених дела, већ исто тако и по истакнутим главним карактеристикама Београда (од најстаријих времена до данас) које се понеки пут провлаче као златна нит кроз сасвим хетерогена дела хетерогених писаца.

Поред ранијих дела у којима се спомиње и описује Београд, као што је и дело ученог Бугарина Константина Филозофа, биографа деспота Стевана Лазаревића, истиче се у седамнаестом веку неколико веома значајних дела, која се односе претежно на његову војну историју. За дела друге врсте у тим бурним временима тешко је било наћи места. То је, како каже француски историчар Мишле „век крви и рушења“. Та основна карактеристика времена нарочито се осетила на Балкану и у Београду као хришћанској предстражи. *Године 1663 штампана је у Нирнбергу на немачком језику у издању Паула Фирста књига под насловом „Турска и Угарска кроника“* која је у главном посвећена хришћанско-турским ратовима. Књига садржи неколико поглавља која су посвећена Београду; међу бакрорезима којима је књига богато илустрована налази се и један бакрорез на ком је приказан Београд — како га кроника спомиње „Grichisch Weisenburg“ — фаталне 1521 год., кад је Београд дошао у турске руке.

Године 1717 штампано је у Бечу дело под насловом „Главна тврђава Београд или Грихиш Вајсенбург“. Као аутор дела означен је један војни инжињер тадашњег ослободиоца Београда Е. Савојског. Године 1789, у вези с освојењем Београда под Лауданом, *изашло је једно мало дело о Београду на талијанском језику с необично занимљивим уводом у ком писац нарочито подвлачи да се подухватио писања овог дела, јер су и очи целе Европе ућерене према Београду.*

У свим тим делима, поред описа војних операција, налазе се и описи града и вароши. У старијим се наглашује источњачки изглед вароши, многобројне мошеје, ханови, караван-сераји, а у новијим, нарочито у оним из доба Евгенија Савојског, његово европеизирање. Друштвеном животу удељена је далеко мања пажња.

Међу знаменитим путописним делима овог доба, која се односе на ранију литературу о Београду, главно место заузима *дело ученог Енглеза Едуарда Брауна, који је у Београду боравио 1668 године.* Дело је већ одавно побудило пажњу наших научника. Први га је, како је лепо изнео Војислав М. Јовановић (у чланку који је објављен у „Политици“), споменуо наш стари државник Јован Ристић, а касније, поред осталих, и Стојан Новаковић. *Немачки превод штампан је у Нирнбергу у*

издању Јохана Циџера 1686 год. У тринајестом поглављу, које је посвећено Београду, писац у извесном смислу даје општу карактеристику тадашњег Београда, његовог начина и темпа живота, састав његовог становништва, као и изгледа града и тврђаве. Будући сам одличан цртач, Браун је дело снабдео бакрорезима, међу којима се налази и један који се односи на Београд. *Неколике године касније, 1694, у издању Јакоба Сандрарта, у Нирнбергу, изашло је дело под насловом „Donauschtrand“* са сликом и кратким описом Београда.

Од дела монографског карактера међу овом старијом литературом нарочито се истиче необично занимљиво, местимце с изразито драмском снагом написано дело анонимног аутора о животу и трагичној судбини чувеног градитеља београдске тврђаве из доба аустријске окупације 1717-1739, барона Доксата фон Морез, које је објављено на немачком језику 1757 године. Опис суђења, које је над овим градитељем извршено у старој београдској тврђави, сећа у извесном смислу на оно трагично изрицање и вршење пресуде за време француске револуције, кад су страст и мржња на противника постали врховно слово закона.

*
* *

Пророчанство: „Nova bella elegit Dominus et portas hostium ipsa subvertit“ — Бог је одабрао нови рат и порушио сам непријатељску капију — испунило се почетком прошлог века. Од тога доба и у литератури Београда настаје преокрет. На место страних писаца, све веће место заузимају домаћи писци са делима на нашем језику. Главни интерес и главну пажњу — поред турског Београда, који је тад на издисају и ни издалека не сећа на турски Београд из доба великог турског путописца Евлије Челебије —, привлачи онај Београд, ком главну карактеристику даје српски елеменат. То је Београд нове експанзије XIX века, који пробија старе градске зидине, излази из „Шанца“ у тад још ненасељене, или слабо насељене делове територије београдске (који данас сачињавају његов најужи центар). Сваки Словенин носи у себи један одређени и јасно изражени идеал слободе. Тај идеал, поред других момената, делује да се у тадашњи слободни Београд насељавају породице и с југа и са севера наше државе, насељавају постепено све његове делове и као све моћнији елеменат продиру у стару београдску чаршију. Досељеници су већином сиромашан свет, али их њихова радиност и смишљеност брзо изводи на широки пут економске независности.

Међу писцима у почетку XIX века истиче се опет један странац, али који зато ипак с

ванредном видовитошћу улази у ове ново на-
стале прилике Београда на прелому. То је џу-
тописац Немац Ото Дубислав Пирх, који је
1829 године пројутао целу Србију и о том
путу издао дело под насловом „Reise in Ser-
bien in spätherbst 1829“. Опису Београда
и тадашњег његовог живота поклоњена је у
делу веома велика пажња. Све симпатије мла-
дог писца, јасно се разабире, биле су на стра-
ни овог новог српског Београда, који се тако
моћно разликовао од његовог фаталистичког
оријенталног дела.

Бомбардовање Београда 1862, које је и
до данас остало у живој традицији у многим
старим београдским породицама, изазвало је
нов велики интерес за Београд не само у ди-
пломатији, већ је наишло и на реперкусије и
у литератури о Београду. Појављује се дело
другој немачкој путописца, одличној публи-
цисте и доброј графичара Канигца, под на-
словом „Serbien“. Поглавље које је посве-
ћено Београду не заостаје за оним што је на-
писао Ото Д. Пирх, ни у вези с јасно изра-
женим симпатијама, ни оштрином запажања.
Упоредо с овом двојицом страних писаца, све
веће и важније место заузимају домаћи писци,
подједнако они који су се родили или већином
живели у Београду као и они који у њ долазе
било на краће или на дуже време. Од првих
главно место заузимају Милићевић и Сретен
П. Л. Поповић. Нарочиту захвалност дугујемо
Милићевићу за његову историјску номенкла-
туру Београда и описе појединих личности тог
доба (као оног чувеног Тахир Ефендије, који је
ишао на службу јашући на измученом Розинан-
ту, док је за њим каскао слуга држећи руке
на сапима његова коња, и сличних типова) у
чијем се поступању у многим погледу одржа-
ва физиономија тадашњег много чудног и не-
обично занимљивог старог Београда. За овима
нижу се други писци. Генерал Протић бави се
војном историјом Београда и даје низ сјајних
студија од капиталног значаја нарочито за по-
знавање старе Београдске тврђаве; крајем де-
ветнаестог и почетком XX века појављују се
радови тадашњег шефа нашег Пресбириа, г.
Стефановића-Виловског, који је био на најбо-
љем путу да Великој Легенди Београда да де-
финитивну садржину и форму. И његове ис-
торијске студије, као и студије које се односе
на наглу метаморфозу Београда у XIX веку
(која се збивала пред његовим очима), решиле
су многи тежак проблем и извеле на чисто
многи споран факт поткрепљујући га историј-
ским документима за којима је он неуморно
и зналачки трагао.

*
* *

Сећање на прошлост један је од основ-
них елемената, категорички императив наше
психике. Прошлост сачињавају не само наше

интимно проживљавање и доживљаји, већ и-
сто тако и околина у којој је наш живот про-
тицао. Волећи себе у прошлости, волимо и
место где се та прошлост збивала.

Стефановић-Виловски

Ко дође у Београд, мора да му се поко-
ри. Он има у себи и ширину видика, и неупо-
редиву природну лепоту. Из његове се земље
осећа снага, која га носи остварењу великих
снова. Онај ко је све то од детињства гле-
дао, ко то носи у крви, у породичним тради-
цијама и осећајима, тај је поготово везан за
овај град. Све се ово најбоље испољава и
у оним записима који су објављени о Бео-
граду, а из којих осећамо у коликој су мери
поједини писци у Београд заљубљени; желе
да отму од заборава све оно што их је импре-
сионирало, што је вредно да се сачува уткано
у Београдску Легенду. Анонимни писац двеју
књига које су изашле под називом „Записи
старог Београђанина“ (Христић) забележио је
много драгоценних података, који нам не само
оживљавају спољашни изглед Београда XIX
века, већ нас уносе у извесној мери и у темпо
и ритам његова живота, дају увид у структуру
његова тадашњег друштва, што је од особитог
значаја.

У ову врсту литературе спада и драго-
цено дело нашег истакнутог позоришног писца
Бранислава Нушића „Из полуишлоности Бео-
града“. Количина података у први мах доводи
читаоца у забуну, али када се преброде прве
тешкоће, књига постаје све привлачнија. Она

опсесија којој је подлегао писац, прелази и на читаоца.

Први део ове интересантне књиге, чија се вредност нарочито истиче у перспективи савременог новог Београда, који све више и све упорније ликвидира с прошлосту —, посвећен је старој београдској чаршији, која се у то доба делила на три дела: Главну чаршију — од Саборне цркве до улице Кнеза Михајла; Зерек — од улице Кнеза Михајла до Душанове; одатле трећи део, који је познат под називом Дорћола — Раскршће. Пластичност и детаљност ових описа без сумње ће послужити за многе драгоцене циљеве.

Писац није само реконструисао изглед тог тада тако важног дела Београда, већ је паралелно побележио и све главне трговачке фирме, чије су радње давале живот тадашњој београдској жили куцавици. „Главна чаршија” је господски део чаршије у ком главну реч воде хришћани, Срби и Цинцари; Зерек је центар занатлија, детаљиста, с мешавином свих раса и вера: Срби, Цинцари, Турци, Јермени, Јевреји. Сав је у ћепенцима и ниским кућицама, „чији се кров могао руком дохватити”.

У вези с описом старе чаршије г. Нушић је дао и ванредни опис старих београдских ханова, као и старих београдских сарафа (мењача), међу којима се истицао познати сараф Моша Меворах, познат због своје узречице: „За прошлост ништа не даје ћир Моша.” Спомињући стару чаршију, писац је рељефно истакао тип богатог и јуначног кириџије Зиса родом из Сереза, који је имао свој караван са шест коња, али и био познат као човек свађалица до те мере да му нико жив није могао угодити. Новац што су му га давали трговци за учињене им услуге, или му није био уредно исплаћен, или му је нешто закинуто..... Кад му је једном, тад један од најугледнијих београдских трговаца, познати Ћир Гуша, у жељи да га искуша, исплатио неку велику суму новца у сасвим новој монети и с ажијом тако да ништа није могао приговорити, Зиси је узео новац, али наскоро се вратио с пола пута, бадио кесу пред ћир Гушу псујући и говорећи да му не треба новац који је добио без свађе.

Други део књиге посвећен је старим београдским каванама, које су се некад налазиле на београдској периферији, а данас, услед наглог развоја Београда, доспеле у његов центар. Писац проматра њихову сеобу и вели: „Опраштајући се тако са једним по једним трагом старог Београда у центру његовоме, ми, стари Београђани, који се налазимо у гласачким списковима осамдесетих година, повлачили смо се и сами из центра и одлазили на периферију, тамо где се повлачи традиција сузбијена бујицом новог живота”.

За Зерек, ког је господин Нушић тако пластично описао, везан је познати Сремчев „Кир-Герас”. Ово мало дело, које се опће-

нито означаје као једно од најбољих дела лепе књижевности чији је садржај узет из београдске средине, пуно је неке неописиве туге. Та иста нота преовлађује и у Ускоковићевим „Дошљацима”, као и у драми Божидара Николајевића „Догорели кровови”. Док је првом делу главно место радње стари Зерек, где се налазила Герасова трговина, друго нас преноси на стару Јалију, Јеврејску малу, тамо близу Дунава, где су београдске улице и до данас задржале много од оног свог старог карактера из ранијих векова. Јалија је други свет, и кад је Ускоковић хтео дати Београд, онда је он ванредном интуицијом осетио да главно место радње његовом роману мора бити у оним малим улицама и улицима, које чудно испрекрштане заиста носе у себи много од болова „старих раса и старих градова”; које имају своју физиономију, ону која их уздиже над шаблонизираним модерним градским деловима преко којих тек мора прећи време да се зафиксира извесна лична нота. Док је тежиште радње и у Сремчевом, као и у делу Боже Николајевића у цртању личности, њихових душевних патња и душевне величине, која их тако снажно издиже из оне тешке трагедије коју им живот новог Београда намеће, дотле код Ускоковића наилазимо и на извесне дубоко лирске и поетичне описе Београда у којима има и од величине и мира његових река, његових необичних ноћи и мистериозног јесењег оловног неба, које обухвата и покорава душу уносећи у њу извесну резигнираност вишег типа. Герас није ни Тартиф, ни Гранде. Овај стари београдски грађанин, пун наивног поноса на јелинство и јелинску културу, носи у себи један ванредни инстинкт породице, једну урођену културу осећања, због чега му радо праштамо оно „закидање” муштерија. Он је човек речи, који верује у реч. То је једна особина овог јунака више моралне категорије, коју је Сремац уочио и поштено признао. Герасов однос према жени, коју он ујутро буди пољупцима, кува јој и доноси кафу и назива нежним именима, само потврђује културни атаквизам расе којој Герас припада. Колико би се по јунакињи Ускоковићевог романа могла судити наша жена, то може бити спорно питање, али је ван сумње да су извесне особине јасно и тачно запажене. Поред све слободне коју је собом донео модерни живот, та жена има у себи нешто аскетско, аскетско и онда кад живи релативно слободно, јер аскетизам остаје у дубини осећања, појмова и начина на који се реагује у главним животним моментима. Постоје извесне црте на лицу наше жене, које су усекли векови патње и које се необично подудару са том главном душевном карактеристиком. То је трагизам а приори и а постериори.....

*

* *

У једном ванредно лепом чланку о Паризу, који је у своје време објављен у илустро-

ваном додатку „Берлинер Тагблата“, тумачећи у неку руку мотиве који су га навели на избор теме, писац вели: „Ми се данас трудимо да схватимо крајеве, земље, да их упознамо као што познајемо историју човека, као људска лица, а уколико се у знатно већој мери у градовима сукобљавају: воља, болови, срећа, заблуде и жеље његових становника“. И даље: „Град је постао симбол вечног обнављања нашег постојања на земљи, симбол вечне младости човечанства“.

Садржај ове овакве лепо и концизно изражене мисли потврђују досад објављени делови Велике Легенде Београда у пуној мери. Уколико свако ново дело дубље улази у дубину психичког збивања душе грађана, уколико нам јасније предочује физиономију града, било ону која нестаје или ову која из ње излази, у толико нам је дело милије, ближе, драгоценije.

Године 1926 објављено је дело д-р Шланга „Јевреји у Београду“. Оно је значајно не само као историја једног дела аутохтоног, старог житељства Београда, већ и у вези с другим богатим материјалом који се из ове књиге црпи нарочито за познавање извесних мало расцветљених епоха београдске прошлости. Драгоцени су подаци који се односе на Јеврејина Јосифа Сиса, чувеног банкара расипног намесника Београда из доба аустријске окупације 1717–1739. Као и сам принц и његов ће банкар сигурно ући у неко ново књижевно дело о Београду, и тако ће поново оживети стару историјску Јалију, везану за овај необични и снажни тип старе јеврејске расе.

Стари Загреб имао је у Шенои свог неуморног и заљубљеног писца, који је оживео и за сва времена везао за наше сећање Каменита врата, малу Дору Крупићеву. Његове уске улице и уличице Горњег града нашле су исто тако у недавно умрлом песнику Домјанићу ванредно фин одраз, као што су нашле и у сликарству једног Црнчића, Бранка Шеноу, Крушлина, В. Кирина и др. Наша ванредно богата и лепа уметничка поезија инспирише се у Београду на првом месту Калемегданом. Можда је то зато што је Београд све до најновијег доба био у херојској фази, која у старим зидинама нашег од векова потамнелог града има свој најдостојнији симбол. И сликарство налази овде свој главни инспирациони момент, иако је све већи број сликара који се осећају повучени романтиком београдских ноћи, контрастима између старих и нових кућа. Али има нешто што још остаје по страни, скоро нетакнуто, то је велики „ландшафт“ Београда, грандиозна смиреност његових река, у њима је велика тајна овога града, тајна његове магичне силе и снаге.

Па ипак у једном са сликарском инспирацијом написаном чланку, који је на немачком језику објављен у оном илустрованом листу „Авала“, који је излазио несретне 1915 до

1918 као додатак „Белградер Нахрихтен“, налазимо један занимљив покушај да се уђе у тајну београдског „ландшафта“. Писац у чланку проматра београдски пејзаж са три стране:

1 — слика која се указује кад се у Београд стиже из сремских равница (преко Земуна).

2 — Кад се Београд проматра од стране Калемегдана.

3 — Београд гледан од стране старог гробља.

Уз сваку слику писац истиче њој својствене карактеристике, које је он умео пронаћи са ванредном сликарском и поетском интуицијом. У вези с првом сликом каже: „Кад стижеш од стране сремских равница, већ у Петроварадину, или Карловцима имаш осећај да овако не може даље ићи, да не може ова равница вечно трајати. Иако та равница није досадна, имаш осећај да јој негде мора бити крај, да негде мора запети, сударити се са неком запреком: брегом, реком. И на једанпут су ту: река, брег. Најпре река! Кад воз дршћући стиже на домак Земуна, онда је у ноћи видиш као светли траг који се искри, а над њом у силној расвети град и силуету старих зидина тврђаве, њену тамну сенку...“

За другу слику Београда каже да је таква по својој лепоти и импресији, да би морала ући у све бедекере света. То је слика Београда гледана са Калемегдана око седам до осам часова за време летњих вечери, кад је дан раније падала киша. „Слика је још лепша кад је не само падала киша цео претходни дан, већ целе прошле недеље. У том је случају још интересантнија кад је проматрамо у зимско доба, у марту или априлу, око пет или шест часова. С једне стране поглед према Угарској, а главно: Поглед кружи над водом и водом, водом. То је београдско море, које се иначе зове Сава и Дунав.“ Писац додаје да се уз то „лудо много“ види небо од ког се не може отргнути. „То је лепо и то умирује. Човек не осећа нигде границе. Између тог бескрајног неба и воде стоји он дубоко и искрено убеђен о томе како је сам безначајан и мали...“ Уз трећу слику, коју писац има у виду гледајући на Београд од стране старог гробља, он вели: „Стојимо поред старог гробља и гледамо према граду који одавде изгледа тако велик, гледамо према унутрашњости све до далеких брегова. Слика је одавде мирна, ништа не прети, чак ни реке не прете. У томе је њен посебан чар и посебна величина.“

Једно ванредно осећање београдског „ландшафта“ показао је и немачки књижевник Венер у познатој књизи о Београду за време рата, која је изашла 1936 под називом „Београд“, или „Firchtenichtturm“.

Наша истакнута књижевница г-ђа Исидора Секулић у једном ванредном чланку који је објављен 1935 г. под насловом „Белешка о Београду“ дала је у самој ствари есеј филозо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

фије београдског пејзажа. Она улази у етику не само естетику тог пејзажа, у његову инспирациону моћ, анализира га, даје вишу уметничку синтезу особина тог „ландшафта“.

*
* * *

У серији оних нових, ванредно лепих издања наше Државне штампарије, која су опремљена с толико уметничког смисла, издана је 1937 год. књига песама под називом „Reflets et mirages“ француске песникиње Лиле де Дампијер, супруге бившег француског посланика у Београду. Макар да се из збирке види коликим обиљем мотива ова песникиња уопште располаже, она није мимоишла ни Београд. Занешена за све што је у њему видела и осетила, она га је у овој својој збирци опевала и у поезију о Београду унела и неколико сасвим нових мотива. Укупно је Београду посвећено седам песама. То су песме које долазе под насловом: „Aux fleuves, Belgrade, Je vous écris le soir, Nuit de Juin, Kochava, Tilleuls, Mars de ma Fenêtre“. Читајући их редом којим су објављене, чини се да тај ред није случајан, већ везан за постепеност утисака који су песникињу освојили. Реке су уплетене скоро у сваку од ових песама, као да је песникиња њихову мистерију осетила мистеријом своје сопствене душе. „Der Fluss gibt der Landschaft seinen Charakter. Und Alles, was man über das wesentlich Schlesische sagen kann, lasst sich auf die Oder beziehen“, — каже један немачки писац говорећи о реци Одри. Ову истину осетила је и песникиња, кад се нагиње без престанка над плаве воде Саве и Дунава. У првој песми збирке упућује им захвалност за све што је у Београду осетила, видела: „Pour toute illusion et pour toute beauté“.

Песма се завршава ванредно лепом строфом, која гласи: —

„Soyez bénis surtout pour set air de paresse
Royale où vous traînez les convois de chalands,
Soyez bénis, passants, sages, que rien ne presse,
Pour ce que vous avez d'éternel et de lent“.

У другој песми која носи наслов „Београд“, и у коју су реке опет уплетене, песникиња евоцира и мистерију београдских ноћи, пева Земуну за којим се скрива сунце, Калемегдану као вечном симболу наше пат-

ње и слободе. У другима она се обраћа саучесницима београдске мистике: поносном дрвећу београдских паркова, зазива душу високих липа чији опојни мирис посвуда продире, пева београдском пролећу и његовој лепоти. Међу најлепше песме без сумње спада песма „Кочава“ и то не само по форми и ритму, већ и по садржају и начину на који је песникиња пришла овој мистериозној стихији, која тако често царује над нашим градом.

Публициста Гавриловић издао је 1925 год. књигу под називом „Belgrade vu par les étrangers“. У књизи је прикупљено оно што су о Београду изјавили писци који су га посетили у ново доба, после рата, кад је Београд прикупио сву снагу да изађе из оног у што га је рат увео, да се подигне, изгради. Велики француски репортер Албер Лондр у новом Београду остаје задивљен као дете пред чудом из бајке. Гледајући палате нових министарстава, он узвикује: „Vous savez manier la pierre“ — Ви знате да рукујете каменом! Пјер де Фонтен, исто тако истакнути публициста, каже: „Beograd, de toutes les villes d'Europe est celle qui a fait le plus complètement peau neuve“. Други га називају „Ville du Miracle“ у ком је остварен огроман урбанистички напор.

* * *

Дуга је листа оних који су понешто забележили, писали и певали Београду. Сви су они, као и они велики јунаци на чијима је костима Београд изграђен, допринели стварању његове *Велике Легенде*.

Француски академик Абел Бонар, откривајући споменик Ламартину, казао је да је Београд „Ville de la pensée“. У таквом граду таленти не изостају.

Писац који ће Легенди Београда дати завршни садржај и форму, можда је неки од оних сиромашних дечака, који се сатима играју кликером поред старих београдских капија, или која од оних исто тако сиромашних девојчица што се мало даље од њих играју школице и уз своју игру на том посвећеном месту сасвим несвесно упијају у се велику тајну овог града. У сваком случају треба пожелети да том писцу судбина буде склона, да буде што више сунца и радости у његовом животу, јер ће само тако и велика Легенда Београда бити достојан израз генерација оних који су кроз векове радили за њ пером или делом.

Д-р Марија Илић-Аџајова

Стари водоводи, чесме и бунари у Београду

V — Чесме на извѳрима и извори

а) Чесме

1 — *Госпођина или Кнегиње Љубице чесма.*

Нехатност и модернизам уништавају наше старине. Једна од тих старина која данас не постоји, а које се само још стари људи сећају, јесте и чесма Кнегиње Љубице, звана и „Госпођина“.

Ту је чесму Кнегиња Љубица подигла као своју задужбину, али не зна се кад. Пошто је Кнегиња Љубица умрла 1843, то је чесма морала бити подигнута раније.

Ова чесма била је на месту, где је сада дашчарска радња г. Димитрија Станчуловића, трговца, у Сарајевској улици. Више те чесме у Сарајевској бр. 8, била је Кнежева, односно доцније Краљева перioniца.

Подизање ове чесме изискивале су не само потребе ондашњег двора, него и потребе оног краја, коме су најближе чесме биле: *Абациска*, на углу Краљице Наталије и Балканске; *Табачка* у Босанској бр. 52; *Вазнесенска* код цркве; и *Тоскина* на углу Југ Богданове и Босанске. То је било мало за онај крај, па, пошто је већ постојао извор на означеном месту, то је о трошку Кнегиње Љубице и та чесма подигнута.

О овој чесми постоји једно писмо Кнеза Михаила, штампано у „Српским Новинама“ од 30 маја 1861 год. а које гласи:

Обштини вароши Београда:

„Житељи савамалски молили су ме 23 пр. мес. да им ради регулирања сокака, водећег чесми моје матере блаженопочивше кнегиње Љубице, и ради украсенија чесме, уступим једно парче моје собствене земље,“ више именоване чесме.

Желећи и сам ову задужбину моје матере што већма украсити, то уважавам молбу именовани житеља и поклањам обштини београдској у приложеном плану под А. означено место, које са зачеља, т.ј. са стране пута водећег од моје пиваре у Топчидер, 20, са стране сокака водећег чесми б, са стране штале и другог мог плаца 67 а према чесми, 5 хвати дужине има.

Ово парче земље поклањам обштини само ради наведене целиа а никако на другу коју потребу.”

М. М. Обреновић
књаз Србски

У Београду

20 маја 1861 год.

Актом од 27 маја исте године Н = 1708, ОН = 148 Општина је захвалила Кнезу Михаилу на поклоњеном плацу „који ће бити украс чесме и вароши и умножити обштинске приходе“.

Вредно би било знати на који је начин општина мислила да умножи своје приходе а на рачун плаца који јој је Кнез Михаило поклонио „само ради регулирања сокака и украсенија чесме“.

Постоји и овај докуменат. У „Српским новинама“ од 27 октобра 1873, а у извештају са седнице одбора општине београдске, држане на дан 30 августа исте године, стоји ово:

„Прочитан је извештај рачуновође: плац општински више чесме Кнегиње Љубице није хтео нико да лицитира. После лицитације јавио се дотадањи арендатор Живко Јовановић, механџија и понудио један дукат на име аренде.“

Чесма је имала једну лулу, из које је вода стално текла. За пиће, кажу, да је била прилично тешка.

Према казивању г. *Гавре Стојковића*, железнич. магационера у пензији, (Сарајевска 30) — Госпођина чесма налазила се под брегом и била озидана. Тачно место где је била, данас се не може утврдити, пошто је притиснуто зградама. Г. Стојковић тврди да је та чесма постојала све до 1912. Да је остала сачувана, данас би била лепа и ретка историјска знаменитост; тим пре што ју је као своју задужбину подигла једна српска кнегиња.

Колико је било нехатности и немарљивости, доказује нам и ова појединост: на седници општинског одбора од 11 фебруара 1899 одборник Никола Спасић „примећује да је на празном месту до Госпођине чесме велика нечистоћа и ђубре, као и да би требало чесму оправити и предати је јавној употреби“.

На ово је претседник Никола Стевановић изјавио да ће по тим примедбама учинити шта треба.

У 1904 г. плац око чесме био је издат Милошу Савчићу, архитекти, под закуп за 240 дин. годишње кирије.

И најзад — Општина га је продала.

2 — Чесма трећейозиваца

На крају улице Димитрија Туцовића, а испод нове Општинске болнице, налази се ова чесма, на којој стоји натпис:

„VIII пешадијски пут II позива народне војске својим врлим друговима који витешки падоше за отаџбину на Варовници 1914.”

За време окупације Србије чесма је била руинирана и 1927 обновило ју је Друштво за улепшавање Булбудера.

Чесма је лепо озидана и има једну славину, из које вода обилно тече. За пиће је добра и цела околина њоме се служи.

Извор се налази на 10–15 м. далеко од чесме и он је још једини преостао од некадашњих булбудерских извора.

Чесму треба чувати и сачувати, па и крај око ње уредити, пошто је за излете врло погодан. То захтева и интерес Београда као туристичког места.

3 — Пашина чесма

Ова чесма, као што је већ речено, налази се у улици Живка Давидовића, и удаљена је од Цветкове кафане око 400 м. До пре неколико година то је био атар мокролушки, а сада је београдски.

Пре 80–100 г. Београђани су долазили чак до ове чесме и ту сачекивали кнежеву: Милоша, Михаила и Александра, кад су се с пута враћали у Београд. У близини чесме је и брдо Екмеклук, где се такође излазило у сретане.

Ту, код Пашине чесме, Срби су 23 фебруара 1807 сачекали и убили Сулејман пашу и његову пратњу, кад су из Београда, пошто је пао у српске руке, кренули у Цариград.

Јован Мишковић мисли да се од тог доба ова чесма прозвала Пашином, а пре тога да се је звала Шарени извор. Он је то име нашао на једној Старој карти из 1789 кад је Лаудан отео Београд од Турака.

Извор ове чесме налази се на 15–20 м. источно од ње. Јачина његова променљива је. Личним посматрањем утврдили смо:

4-I-1937 вода је на све три славине само цурела.

8-III-1937 вода је обилно текла, јер је тих дана падала киша.

27-V-1937 воде је већ било мање.

Место око чесме неуређено је и за време киша права је каљуга. Међутим, са мало труда и жртава, цео простор око чесме може се лепо уредити и пошумити, да буде привлачан за излетнике и туристе. Пошто је Београд проглашен за туристичко место, дужност му налаже да то што пре учини.

Пашину чесму су реовирали 1927 сељаци из Малог Мокрог Луга и на њу ставили овај натпис:

„Спомен палим борцима за ослобођење и уједињење отаџбине у ратовима од 1912 до 1918 из села Малог Мокрог Луга.”

Вода са ове чесме сада иде у Маринкову Бару, а пре 30 и више година, док је још постојао Римски водовод, вода је ишла великим каналом све до града. Тај канал почињао је од чесме у М. Мокром Лугу која и данас постоји. Цело то село било је изукрштано каналима великих димензија: висина 1.40 м. и ширина 0.70 м.. Остаци тих канала и данас се овде налазе, али јако оштећени, пошто су сељаци цигле повадили и њима своје куће зидали.

Све те канале правили су Римљани. Питање је: шта ће мрежа тих канала у М. Мокром Лугу? Сигурно зато што је у том крају било неко римско насеље или је постојао војнички логор. Да се је у своје време водило рачуна, не само о овим каналима, него и о ископинама уопште, многе ствари биле би нам јасније и историја потпунија.

4 — Вилине Воде или Ладна Вода

Испод станице „Дунав“ налази се ова чесма која је прастара и даје око литар воде у секунди.

Чесма је на самом извору, али нажалост вода из ње сада се за пиће не користи, пошто је Дунав скоро сваке године плави. Испод чесме је резервоар, одакле се фабрика г. Луке Милишића снабдева водом. Да би се чесма и за пиће могла искористиавати, потребно је да се издигне. То би што пре требало учинити из два разлога: 1) Што је то старина; и 2) Што то интерес Београда, као туристичког места, захтева.

Ранијих година много света долазило је на ову чесму ради излета, нарочито Јевреја. Ту се у хладовини седело по цео дан; ту се ручало, вечерало, кувале кафе, хладило вино и пиво, и кад се мрак већ спуштао, онда ишло кући.

На старој чесми, која је за време ратова порушена, стајао је натпис *Вилине Воде*. Она је имала две луле. Садања чесма, коју је обновио г. Лука Милишић, има једну лулу. Стари натпис требало би ставити и на ову чесму.

За време Римљана, све земљиште од чесме па ниже до Дунава служило је за израду цигаља.

Чесма се налази на имању, г. Луке Милишића, индустријалца, који га је купио од наследника Хаџи Томе маја мес. 1920. Хаџи Тома купио је то имање 28-X-1846 од Васе Пилављевића.

Стари људи тврде да је ова чесма била у вези са *Бебиним бунаром* у ул. Таковској бр. 51. Кадгод се на том бунару вода много црпела, нарочито од стране сакација, тада се то примећивало на Вилиној Води, где се је капацитет воде нагло умањивао. Због тога је долазило до свађе са сакацијама.

Из овога се изводи закључак да су и чесма и бунар на истој подземној воденој жици.

У непосредној близини чесме г. Милишић је ископао три бунара, који дају пола милиона литара воде на дан. Вода је врло хладна и у бунар долази не оздо, него са стране из брега. Пошто су и чесма и бунари на истој линији, могло би се претпоставити да је вода иста. Тачан одговор могла би дати само анализа. И требало би је извршити, а пре свега уредити чесму и простор око ње, и уништити оне силне комарце.

5 — *Казначејина или Пешина чесма*, налазила се у ул. Ђурићевој, близу угла с леве стране, кад се улази из ул. Дим. Туцовића. Глава чесме налази се на 50 м. источно од ње.

Чесма је давно растурена и извор затрпан, али вода је морала наћи одушке: пробила је калдрму и сад отиче уличним олуком.

Стари људи тврде да је вода из те чесме била врло добра за пиће и хладна.

И ова чесма је била врло стара. Подигао ју је неки Пеша, земљоделац и рабација из Палилуле, и по њему је добила име. Из тапија које нам је показао г. Дамњан Ђурић, референт Општине београдске, види се да је његов деда Алекса Д. Ђурић, главни благајник (казначеј) Министарства финансија, а 1871 председник Општине београдске, куповао имања око те чесме 1862, 1863, 1865, 1869 и 1876 и свуда се та чесма звала „Пешина.“ Год. 1877 већ се писало „Бивша Пешина чесма.“

Алекса Ђурић је обновио ту чесму, али кад — не зна се, и по њему је добила име „Казначејина.“ Улица Ђурићева такође се по њему тако зове.

Алекса је у своје време дао и део свог имања спровоју чесме, и на њему је стока пландовала.

Алекса је био једна интересантна фигура. Био је одличан привредник и трудио се да то и други буду. Код њега је све било најбоље: воће, пчеле, стока и уопште цело имање. Учио је људе како треба неговати орах, те да ораси не буду коштуњави. Био је и добар привредни писац.

Рођен је 1818 у Гор. Трешњевици, а умро 1907 у Београду.

Казначејина чесма, када би се хтело, могла би се обновити. Друштво за улепшавање Булбудера учинило би лепо дело када би тај посао примило на себе.

Пре 50 г. земљиште у оном крају продавало се по 1,60 дин. квадратни хват.

6 — *Извор у цркви Свете Петке, у Доњем Граду.*

О овом извору опширно смо писали у „Политици“ од 16 октобра 1937, а такође су писале и „Општинске новине“ у свесци за октобар ове године. Овде само помињемо да на тај извор много света долази, нарочито петком, и да је та вода, према извршеној анализи, минерална.

— *Чесма код „Лепи Изглед“.* — Преко пута кафане „Лепи Изглед“, у ул. Милоша Великог, до пре 40 г. постојала је ова чесма. Управо, она је била у оној јарузи, којом трамвај иде.

Чесма је батаљена због трамвајске пруге, а вода спроведена у канализацију.

8 — *Чесма на Сењаку.* — Тамо где се сада увелико подиже нова зграда за Државну штампарију, а на имању које је држава купила од браће Гођевац, и данас постоји примитивна чесма, са једном гвозденим цеви, из које вода стално тече. Чесма се налази позади саме зграде. Вода за пиће је добра и цео онај крај радо је пије.

Управа Државне штампарије учинила би добро дело да, кад јој зграда буде готова, ову чесму озида и лепо уреди, а могло би то да учини и предузеће које подиже ту зграду.

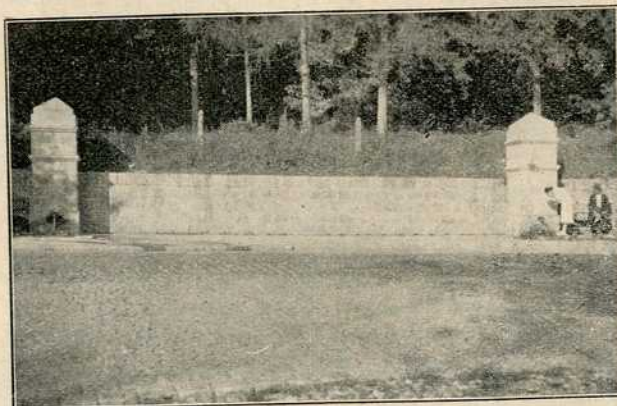
9 — *Чесма у Прокујачкој ул. бр. 12.* Ова чесма и данас постоји, али вода само капље. На имању где се чесма налази сада су станови Министарства социјалне политике.

Чесма је лепо озидана, у облику полукруга, и има једну гвоздену лулу.

Укућани кажу да је вода за пиће добра, али да је пре неколико месеци престала тећи, јер је канал негде запушен.

Пошто нема бојазни од загађивања, са мало труда чесма би се могла оспособити. То би требало учинити тим пре, што чесма потиче из времена око 1820 г. Њу је први уредио, наравно не у данашњем облику, Вито Ромина, лекар за време Кнеза Милоша. Вито је подигао и т. зв. „Докторову кулу“ и у њој становао. Та зграда и сад постоји у кругу Болнице за душевне болести.

10 — *Две чесме у Топчидеру* постоје поред пута с леве стране, кад се силази за цркву. Везане су каменим ѕидом и удаљене једна од друге око 8 м. Свака чесма има по једну славину. Горња је водом јача.

Чесме на Топчидерском путу више цркве

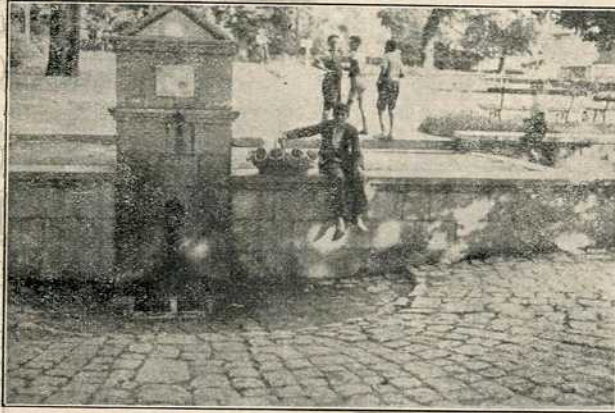
Чесме су врло старе. Алимпије Богић помиње их у „Гласнику Ученог друштва“ још 1858.

Управа Топчидерског парка обновила их је 1927. То би требало на њима и написати. Вода из ових чесама стално тече и за пиће је врло добра. Оближњи суседи само њу пију.

11 — Чесма у Топчидерском парку, спрам цркве. Врло је стара. Обновила ју је 1930 Управа Топчидерског парка.

Чесма је озидана и има једну лулу, из које вода стално и обилно тече.

За пиће вода је добра и у том циљу много се троши.

Чесма у Топчидеру спрочу цркве

12 — Бела чесма у Топчидеру, код Железничке станице. — Ова чесма је до 1927 постојала спрочу станице, код некадање кафане „Бурдељ“, па ју је те године Железничка дирекција преместила на садање место, код клозета. Место мало незгодно, али нема опасности од загађивања, иако канализација не постоји.

Чесма је лепо уређена. У камени зид усађена је лула, из које вода стално тече. За пиће је врло добра.

Место за ову чесму несрећно је изабрано. Скривена је и никаквог путоказа нема. Требало би је изместити тако да сваком пада у очи, и означити да је чесма стара. Сви, а нарочито туристи, сасвим друкчијим очима гледају старине. Оне за њих имају нарочиту драж.

Ретко ко и зна да чесма са овако лепом водом постоји у непосредној близини станице, а то је велика штета. У интересу је и туризма да се ова чесма изнесе на видело.

Год. 1858 спрам те чесме постојала је „Правителствена механа“ коју је Држава издавала под закуп. Механа је била у истом реду са станицом, т. ј. онде где се чесма сада налази.

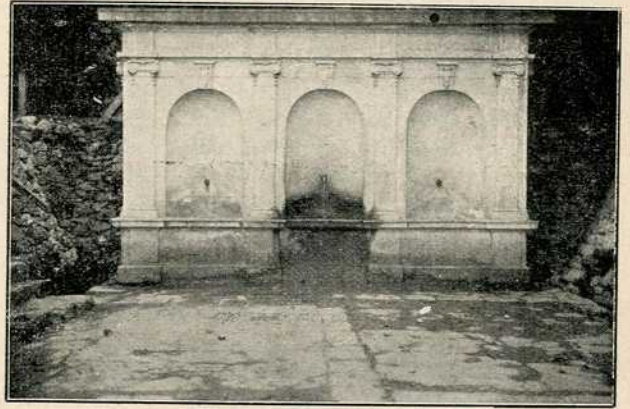
13 — Војничка чесма. — Постоји у Топчидеру, више штаба команданта Гарде. Налази се у стени, има једну цев, из које вода стално тече. За пиће је сада неупотребљива. На чесми стоји табла са натписом:

„Ова вода је нездрава за пиће“.

У близини чесме некад је био казнени завод.

14 — Хајдучка чесма у Кошутњаку. — Озидана је каменом. Зид је дуг 4—5 м., а висок до 3 м. У зиду се налазе три удубљења и у сваком по једна славина. Вода тече само из средње славине и то врло слабо.

На чесми нема никаквих написа. Име „Хајдучка“ требало би да стоји на тој чесми.

Хајдучка чесма у Кошутњаку

Ову чесму је 1927 обновила Управа Топчидерског парка. И управник инж. г. Краљевић и шеф водоводне мреже инж. г. Алекс. Милошевић рекли су нам да ће у ту чесму спровести водоводну воду како би увек било довољно воде за посетиоце. Ми мислимо обротно. Требало би прочистити канале и извршити бољу каптажу да би чесма и даље имала изворску воду.

По анализи Марка Лека, вода из ове чесме слична је оној са Белих Вода у Жаркову.

Стара чесма била је у виду полукруга и имала једну лулу. Према једној белешци у Новинама читалишта београдској од 16 маја 1847, на ту чесму долазили су на „мајалос“ ђаци Велике школе са својим професорима и увече се с музиком враћали кући.

Алиmpiје Богич написао је о тој чесми 1858 у „Гласнику ученог друштва“:

„Овај извор је био озидан каменом и на плочама су била изрезата два јаблана. Али је то све поварено, јер је велику плочу, којом је вода озго покривена била, прије 30 г. неки Стојан оданде из села разбио, мислећи да унутра има пара, а јаблане и друго камење опет је засула земља. Ниже овог извора има још један извор.“

Из овога се види да је та чесма била уређена још 1828, и то су сигурно учинили Турци.

Извор који се помиње да је ниже био, то је сигурно онај на коме је чесма Кнеза Милоша.

Чесма кнеза Милоша у Кошутњаку

15 — Чесма Краља Александра у Лисичијем Потоку, испод Краљевог двора на Дедињу. Ова чесма је обновљена 1935 трошком Друштва за улепшавање Дедиња, а за успомену на пок. Краља Александра.

Чесма краља Александра на Дедињу

Чесма је врло лепа и израђена сва од розикастог камена. Вода обилно тече из уста лавље главе, израђене од бронзе. Са стране чесме су камене клупе, а у непосредној близини има још пет обичних клупа.

На чесми се налазе ови стихови:

Ток ми је живот вечне младости
А жубор песма чисте радости.
Ко ток ми пије, тај и младује
Ко жубор слуша, тај се радује.

Испод стихова стоји

А
І

На ову чесму долази много света. Сви хвале воду као изврсну за пиће. Само место око чесме романтично је и требало би га мало боље уредити, нарочито степенице за прилаз чесми.

Ранија чесма имала је само обичну цев, утиснуту у стену, а још раније једну корубу. Код чесме се појила и стока.

Неће бити на одмет да се на чесму стави натпис ко је и када ову чесму обновио.

Вода са ове чесме отиче у Топчидерску реку.

16 — Чесма Кнеза Милоша налази се с десне стране кад се уђе у Кошутњак, од улаза далеко око 150 м.

Чесма је озидана у камену и на њој стоји натпис:

„Овај студенац би подигнут по жељи Његове светлости књаза-владаоца Милоша Обреновића I — 8 новембра 1859.”

На чесми је једна славина, из које вода стално, али врло слабо тече. И код ове чесме треба прочистити канал и прегледати каптажу.

Напис на мермерној плочи треба обновити, јер је већ избледео.

17 — Чесма Живка Давидовића, државног саветника, постојала је у ул. Високој, пређе Трговачкој бр. 1. Њу је Живко, као своју задужбину, подигао пре 80 г.

Када је грађен тунел, жица водена променила је правац и чесма остала без воде. Тада је и сама чесма порушена, иако се тако нешто са једном задужбином није смело чинити. Могла се је пренети испод тунела, близу пута, где сада вода отиче и одлази у Саву.

Чукаричани много хвале ову воду. Суседи је и сад захватају у тунелу и пију.

18 — Пејчина Вода. — Опет на Чукарици, а на 2 км. идући друмом ка Жаркову, налази се ова чесма коју је 1928 обновио Стеван Савковић, народни посланик.

Чесма је на том месту прастара, а вода за пиће врло добра.

19 Чесма „Ладан бунар“ постојала је на месту, где је сада кафана „Алжир“ у ул. Кнеза Павла (раније Кнез Милетиној) бр. 112.

Цео тај крај, заједно са Карабурмом, био је под густом шумом. Поред чесме била је једна кућа, у којој су се скупљали сумњиви типови.

Стари људи из Вишњице сећају се и те куће и чесме.

20 Чесма на Карабурми. На том месту сада је кафана „Дунавски изглед“ на углу Вишњичке и Радонићеве улице.

Вода је долазила са извора који се налазио у циглани Милана Димића.

21 — Чесма у ул. Генерала Арачића на Карабурми, у циглани Ике Панића врло је стара, и пре 10 год. обновио ју је сопственик имања. Пошто вода избија из једног стрмог брега, г. Панић је дао да се брег подзида и у зиду намести славина која се може и затварати.

Вода за пиће је добра и велики део Карабурме узима је за пиће. Чесма се налази у руци и кад је влажно време, прилаз је тежак због блата. Са мало труда та се негода може отклонити.

Претекша вода са ове чесме спроведена је једним каналом у Дунав.

Место, на коме је циглана г. Панића, некад се звало „Пашин Чаир“. Ту је био чифлук неког паше, чије се име данас не зна.

б) Извори

Из предњег дела се види да је Београд имао доста извора, од којих неки и данас постоје. Осим поменутих извора, на којима су постојале чесме, било је и извора без чесама. Од њих су познати ови:

1) Код Небојше куле. — По казивању управника водовода г. Слободана Петровића, кад Дунав јако опадне, појаве се ту извори са минералном водом.

Можда је та вода у изворима она која отиче из цркве Свете Петке.

Ове године ти извори се нису појавили, Да ли зато што их није било, или што се нису могли видети услед закрчености терена, тешко је донети тачан закључак. Треба вршити посматрања више година, али пошто се терен рашчисти.

2) Стари људи кажу, а њима су опет њихови стари причали, да је постојало 7 извора на простору од бив. кафане „Џетиње“ (угао Џетињске и Вашингтонове) до кафане „Сунце“ (угао Кн. Павла и Војв. Добрњца).

3) У Ловћенској улици, поред Државне штампарије, био је извор чија је вода ишла на бив. кафану „Босфор“, где је сада први стуб земунског моста.

4) Искод штофаре т. Илића, кад Дунав опадне, у барама се осети сумпор, што значи да ту има сумпоровите воде. Она је вероватно у вези са бањом у Вишњици.

5) У самом Дунаву, испод главног канала канализације, примећена је топла вода. Г. Слоб. Петровић мисли да је и она у вези са бањом у Вишњици.

6) На Гушином плацу. — О њему „Мали Журнал“ у броју од 21-II-1895 пише:

„На Гушином плацу који је узет за цркву, био је један извор који је Општина затрпала и сад вода пуни подруме комшијама.“

Овај плац се налазио на углу Књегине Љубице и Душанове.

7 — У Прибојској ул на Карабурми постојао је извор, али без чесме, и народ је пио воду из њега.

Сада тај извор не постоји, јер се брег над њим срушио и затрпао га.

8) Искод штофаре т. Вл. Илића, поред самог Дунава, а из стрмог брега, избија извор, чија је вода за пиће добра.

Цела Карабурма уопште изобилује подземном водом која долази са Лаудановог шанаца.

Драг. Ранковић

Породични и друштвени живот у турском Београду

Породични живот у турском Београду, у време прве владе Кнеза Милоша, био је потпуно патријархалан, обојен турским колоритом.

Све спољне послове обављали су људи, жене су се бавиле само кућом и домаћинством. Домаћински послови у то време били су веома компликовани и тегобни. Једна домаћица била је по цео дан, од раног јутра па до ноћи, запослена. Поред обичних домаћих послова, поред кувања и одражања куће у реду, поред подизања и неговања деце, поред спремања зимнице, — домаћица имала је да се стара и за рубље и за већи део одела домаћег и дечијег. Тадашња српска кућа личила је на једну текстилну радионицу, где се прело, бојадисало, ткало, кројило, шило и везло. Ти разни послови, које су обављали и млађи чланови породице, одузимали су већи део времена преко целог дана, према добу, у коме су ти послови обављани.

Пошто домаћин обично преко целог дана није долазио кући, запослен ван куће и у чаршији, то се у породицама у подне, за ручак, мало спремало и кувало. У породици задовољавали су се са најпотребнијим. Тек у вече, кад се очекивао долазак домаћина спремала су се за вечеру боља и одабранија јела. У то време било је много фурунџија — пекара — готово у свакој улици налазила се по једна или и по две фурунџице, које су врло добро радиле, пошто су и српске као и турске породице извесна јела носиле на фуруну да се скувају или испеку.

И сами кухињски послови у то време захтевали су велики труд, стрпљење и велику издржљивост. У то време штедњака није било. Кувало се на отвореном огњишту, на које је кроз димњак често прокапавала киша или су у зимско доба падале пахуљице снега. У време зиме, кухиња је била тако хладна, да су се у њој судови са водом смрзавали.

Као што рекосмо, кувало се на отвореном огњишту, у земљаним лонцима и шерпењама. За данашње плаве металне судове у то време није се знало. На гласу су били пештански лонци, ради своје каквоће и издржљивости; стога је било много лончарских трговина доле у Савамали.

У зиму, када је напољу владао мраз и када је беснела мећавица, а у кухињи се пробијао лед да се захвати вода, многа је домаћица тада, са варјачом у руци, крај хладног огњишта поигравала са ноге на ногу, да своје

укочене ноге мало открави и угреје. Она је тада играла „фокстрот“ тога времена!

Ми се шалимо, а јумесније би било, да смо рекли: Слава нашим прабабама, на оволикој њиховој издржљивости њиховом пожртвовању за свој дом и своју породицу.

Сви домаћи послови, па и они најфинији, као што су „штеповање“ и фини вез, обављани су при једној јединој лојаној свећи! Нарочито су тражене и биле на гласу такозване „ердељске свеће“ са црвеним фитиљем.

Изгледа да је старе генерације био далеко бољи и оштрији вид, но што га ми имамо данас. Други начин живота а нарочито јака електрична светлост, изгледа, да су неповољно утицали на способност нашег вида и смањили занатно његов капацитет.

Када би настали велики пости, пред Божић и Ускрс, онда би се у цеђу искувало све кухињско посуђе, да буде „посно“ и то да би се у свакој породици запостило и редовно би се постило кроз цео пост 6—7 недеља.

Храна је била доста једноставна, али јака и хранљива. Кувало се на маслу или на лоју. Масти није било, и тешко се могло до свињске масти доћи, пошто су Турци строго забрањивали уопште доношење свиња у варош.

Животних намирница било је далеко мање него данас. Од поврћа био је лук, кромпир, купус пасуљ, ређе сочиво и тек у половини лета, после Петровдана, на пијаци се могло добити боранија, боб, паприке и краставци. За карфиол, кел, келерабу, спанаћ, шпартлу уопште се није знало.

Интересоваће бесумње данашње госпође домаћице јеловник, са којим су располагали наше прабабе, пре сто година.

Дакле, у кухињама тога времена, справљала се чорба, ђувеч, јанија, капама, папазјанија, бамње пилав, јела од рибе и печења, дакле, све јела грчко-оријенталског порекла, поред неизоставног качамака, попаре и цицваре.

Јеловник наших прабаба/у тествима и слаткишима био је богатији. Ту су биле разне пите: пита са сиром, пита од зеља (зеланика) са месом, са сецканим пужевима у време поста, бундеваре, пита са орасима; а слаткиши су били већим делом оријентални: татлије, шећер — локум, гурабије, баклава, локумићи, брдорице и покит што кадаиф и нека врста алве.

Извесне намирице и зачини добијали су се са великом тешкоћом.

Навешћу овде један јеловник са једног „гала-ручка“ године 1830, дакле нешто преко сто година:

Познати тадашњи Кнез Павле Сретенковић из Лисовића, хтео је да угости Кнеза Милоша, који му је обећао доћи на ручак. У његовој кући ради тога настала је велика узбуна и забринутост, како да се достојно угости Књаз. Кнез Павле је наредио својим укућанима, да неизоставно буде на столу чорба од младих голубића — за које је знао да их Књаз Милош радо једе, и прасеће печење а за остала фина јела нека се домаћица постара и изабере по свом нахођењу, тим пре, пошто му је снаха била пречанка, родом из Земунa, дакле упозната са финијим јелима.

Шта да чине?

Сетиле су се да позову у помоћ и за савет чувену куvariцу „фрау Катику“, која је справљала ручкове и за аустријске генерале.

Тада је „фрау Катика“ изјавила, да за ручак, на коме ће бити један „фирст“, на трпезу неизоставно морају доћи пастете и крофне, поред других јела.

Тако је био, по савету „фрау Катике“, јеловник утврђен: после мезелука уз ракију, чорба од голубића, онда ђувеч, пастете, прасеће печење и крофне.

Али, кад се приступило остварењу тог јеловника, најавиле се велике, готово несавладљиве тешкоће:

Како да се набави прасе, кад га у целој вароши нема, а из околних села, за живу главу, није се смело пренети од Турака. За крофне опет потребно је имати квасца, а тога у то време у Београду није било.

Ух, боже, шта да се ради?! Ту се „фрау Катика“ истакла својом проницљивошћу и спаса ситуацију. Она је прешла у Земун, купила лепо очишћено прасе, које је стрпала у повећи џак са брашном, а лонче са пиварским квасцем ставила прасету у трбух. И тако је несметано и срећно све пренела у Београд.

Гала-дине за „фирста“ био је изврстан. Чак је „фрау Катика“ спремила и једно изненађење:

Када су пастете биле стављене на софру и када је Кнез Милош подигао поклопац, из пастета је у вис прнуо један врабац и весело цвркутајући одлетео кроз прозор од доксата, што је изазвало смех и расположење међу присутним гостима. А горе поврх пастета, налазио се букетић од ружа. Тада Кнез Милош подиже букетић, онда га олиза и задену за чалму.

Овај гест Кнежев изазвао је веселост и смех у целом друштву.

Тако је овој „гала-дине“ протекао у најлепшем расположењу.

Високи гости похвалили су куvariцу за

укусно справљена јела. Уз те похвале, Кнез Милош обдарио је „фрау Катику“ са једном златном мецидијом а Митрополит Агатангел са жутим дукатом цесарским.

У обичним грађанским породицама, лети се ручавало у мутваку (кухињи) но не на столу него на софри. Поврх софре намештала се велика бакарна синија (то је био као неки велики округлао послужавник), а на синију ређали би се тањира и прибор за јело, виљушке и кашике. Унаоколо око софре поређало би се више јастука, на којима се седело за време објода. Стољнака није било, а ни сервиета. Уместо њих, када се око софре поседало за ручак, донео би се један дугачак од 2—3 метра пешкир, који би присутни разастри по крилу.

Ни правих спаваћих соба није било.

Преко поњаве или асуре, којом је под у соби покривен био, у вече пред спавање наместио би се један велики душек, поврх њега наместили би се јастуци вуном или сламом; напуњени, према имовном стању домаћина, и онда један велики јорган од 2—4 метра дужине, са којим би се покрила цела породица.

Ту би се поређали један до другог сви чланови породице и, после заморног дневног рада, проспавали ноћ.

Изјутра би се обично рано дизало. Зими, при светлости свеће. Чим би се са улице чуо глас салепције: „Сале-е-п! врућ-ћо! — знак је био да је време да се устаје. И онда би се сви разилазили, сваки на свој посао.

Најстарија ћерка, „поличарка“, обично је била ослобођена од кућевних послова. Она би обично, често и са својим другарицама, седела на доксату и спремала своје девојачке дарове. А то није био посао тако мали и лак. Требало је за башчалуке сашити повише мушких кошуља од свилена платна, често на понекој извести и груди, па онда исто толико женских кошуља, мушких гаћа, исплести велики број чарапа и за башчалуке и за своју девојачку спрему. У томе су се девојке такмичиле, која ће имати већи и лепши број чарапа, са што лепшим и тежим мустрадама.

Тако су девојке тога доба већи део дана проводиле у тим радовима, трудећи се да испадну што лепши и бољи, јер су бошчалуци били огледало девојачке вредноће, њена труда и марљивости.

Српске и хришћанске породице, исто као и турске до половине прошлога века, живеде су веома повучено. Млађи женски свет врло ретко виђао се на улици. Спољне послове, ван куће, иако је потребно било, обавиле су већином старије жене.

Међутим начин живота и напоран рад чинили су, да су жене одвећ рано стариле. Жена од једва четрдесет година, већ се сматрала за стару жену и она би се према томе и опходила и своју спољашност и у оделу према својој старости удешавала.

Недељом и празничним данима, женски свет одлазио би у посету својим рођацима и својим добрим пријатељима, и одлазили би у другу, трећу и четврту улицу кроз капицике, избегавајући, само ако је могуће било, да иду улицама. Иначе, обично недељом оне би одлазиле на посело код најближих суседа, у комшилук, недалеко од своје куће.

Кад су мујезини, озго са мушара многобројних џамија, објавили правовернима час и-финдије, трговци и турски и хришћански у чаршији остављали би своје радње и хитали својим домовима. Тада би се ужурбано спуштале ћепенци и забрављале радње, да се отворе тек следећег дана изјутра. И тако, већ у први мрак, цела чаршија била би затворена и пуста. На улицама нестало би оне поподневне живости и завладао би мир и тишина.

Тек понеки одоцнели пролазник могао се видети, како са фењером у руци промиче кроз пусте мирне улице, хитајући да што пре стигне своје дому.

До прве половине прошлога века, женски свет слабо је посећивао школе. У Савамали, код Тоскине Чесме, постојала је грчка школа, коју су похађале већим делом девојчице богатијих грчко-цинцарских породица. У тој грчкој школи прво знање добиле су и ћерке богатог и угледног трговца Хаџи-Томе (Опуле). Тако његова најстарија ћћи Софија, доцније супруга Јов. Ристића, намесника, и њена млађа сестра Даница, доцније супруга познатог државника Филипа Христића, биле су ученице те грчке школе.

Најстарије учитељице женске основне школе, биле су фрајла Јуца и госпођа Марија Милутиновићка, названа „Пунктатарка“, супруга песника Симе Милутиновића „Сарајлије“. Она је била названа „Пунктаторком“ с тога што је знала од тачке до тачке стихове свога мужа и умела од тачке до тачке да их протумачи.

Влад. Ст. Каћански

Прва књижара у Београду

— Успомена на Глигорија Возаревића, нашег првог великог просветног радника. —

Чудновато је да се још за прве владе Кнеза Милоша, у времену тек првих почетних просветних установа у Београду већ налазила једна доста добро уређена књижара. Та прва књижара створена је била пуким случајем.

Године 1827 доселио се био из Земуна Глигорије Возаревић, и отворио у Београду прву књижару. Његов дућанчић налазио се код школе у улици Краља Петра. Дућанчић је био мали, али је ипак отскакао од осталих дућана са ћепенцима, јер је имао стаклене прозоре, нешто налик на данашње излоге. Возаревић је учио књиговезачки занат у Бечу и знао је добро немачки. У тој малој својој књижари Возаревић је држао српске, немачке и француске књиге и примао више страних немачких новина. Неколицина спремнијих интелектуалаца долазили су редовно у књижару да читају немачке листове.

С првом се може рећи, да је Возаревићева књижара у то време била зборно место тадашње интелигенције. Ту су долазили Вук Караџић, Димитрије Давидовић, Исајловић, Димитрије Тироч, Баталика и други. То је један мали клуб од најистакнутијих просветних радника у коме су претресана и дискутована разна просветна и научна питања. У том клубу, поникла је била и прва мисао о издавању једних српских новина, под насловом: „Српске Новине“, чији је покретач и уредник био Дим. Давидовић. Сем тога, у тој малој књижари зачеле су се прве велике

мисли и идеје: ипак је ту Димитрије Тироч изнео прву идеју о оснивању и Српског Ученог Друштва и једне библиотеке у Београду, коју је, доцније и основао Возаревић под именом „Београдска Библиотека“, из које је постала данашња Народна библиотека.

За све горе побројане просветне установе, књижара Возаревића била је њива, у којој је бачено прво семе, које је ту поникло и које се доцније развило и процвало. Када говоримо о Возаревићу, овом нашем великом просветном раднику, заслужује да се нагласи и његов велики труд и жеља, да пронађе место у Београду, на коме је Синан — паша спалио тело Св. Саве. Тако је он горе на Врачару откупио једно земљиште и на њему ударио велики црквен крст, који се доцније, у току времена, редовно обнављао и који се и данас, на томе месту налази, горе на завршетку Војвођанске улице.

Возаревићева кућа, налазила се у Поп-Лукиној улици, бр. 18, где и данас постоји у истој првобитној стању.

Овај наш први велики просветни радник, неоспорно, заслужио је да се, у знак признања и успомене, удари бар једна *(именич)* *плоча* на кући у којој је он живео и тако неумерно и предано деловао на просвећењу свога народа. На овоме месту, ми му можемо само узвикнути: *Слава ти, врли трудбениче и хвала!*

В. Ст. К.

Развој здравствених и хигијенских прилика Београда и градова Србије

(Наставак)

После Турског ослобођења са преображајем привреде од сточарства ка ратарству јављају се и веће потребе за трговином и занатством. Док је стоку куповао сточни трговац по селима, па је терао у варош или право на скелу и у Аустрију преко Саве, докле је жито морао сељак донети на трг, где ће га трговац откупити и сместити у своје магазе. С развојем земљорадње и потребе у алатима и справама постале су много веће, те су се развијали занати. На њихово развиће утицало је и пропадање домаће радиности. Сељак је остао без стоке те су ткање сукна и платна и израда одела из сељачких тканина постали много скупљи него фабрички производи. Напоследку и културне потребе сељака су се мењале, па и расле те је и то изазвало потребу са јачим развојем занатске радиности и трговине. Сељачка привреда са земљорадњом, уз промену у потребама и изласком села из примитивног стања после устанка, није више могла задовољити све многостране потребе сељака, те долази до јачег развоја трговине и заната, а то неминовно повлачи и развијање насеља. Из села постају вароши. Потребе сеоског становништва и привреде с једне, законска ограничења за села с друге стране почињу мењати изглед сеоских насеља која се налазе у погодним привредним подручјима.

У тим местима мења се постепено занимање становништва. образују се тргови, и око њих трговачке и занатске радње и магазе за смештај пољопривредних производа.

Изглед дућана у српској паланци из педесетих година прошлог века описује *Каниц*: „Слобода трговине влада у Србији уопште, а нарочито у Јагодини. Овче месо и кожа за обућу, хлеб, стаклена роба — међу њом примитивни производи из оближње кнежевине фабрике, која већ годинама не ради — фишеци с барутом, мртвачки крстови, катран, црни лук, зрело и још чешће незрело воће, кајиши, овче коже, одело, боце с ракијом и хиљаде разних ситница налазе се у шаренилу у простору од осам квадратних стопа и једна на другој или преко, поред и испод друге, постављене или обешене. Притом води трговац и споредан посао, обично абаџијски или терзијски“. Трговачке радње су поглавито биле мешовите, често везане и с неким занатом,

што је последица још недовољно развијених привредних односа.

Србија је ослобођена, кад је Европом завладао капиталистички друштвени поредак. Она је морала, хтела не хтела, тим трагом, а капитала још није било. Али ако капитала није било довољно морала се створити буржоазија по градовима и варошицама и она се заиста и стварала. Већ у ово доба имамо јасно одељену варошку буржоазију и сељаштво. А овом младом буржоазијом, која већ познаје своје интересе и уме често и свирепо да их заступа и одржава, мења се и изглед насеља.

Постепена и нова варошка насеља патријархалног режима, како их Цвијић назива, постају гушћа, а старо сеоско становништво потискује се изван тих чаршија. Стари развијен тип насеља се губи. Велика дворишта се парцелишу и испуњавају новим зградама, увек прво на тргу па затим и даље. У свима варошицама у Србији видимо исто. На подесном месту налази се простран трг. Прво су ту изграђене зграде и докле год је било места за подизање нових зграда није се насеље много ширило. Кад је цео простор око трга изграђен, обично у насеље потпуно затвореног типа, тако да су куће наслоњене обема странама уз суседне зграде, почиње се даље ширење и изграђивање по улицама. У највише случајева прво се изграђују улице у продужењу трга. Због тога имамо много насеља са једном дугачком улицом (Аранђеловац, Александровац, Свилајац, Наталинци, Топола, Паланка, Бајина Башта, Алексинац, Пожега, Ивањица, Ариље, Обреновац, Уб, Младеновац итд.). После ове дугачке улице прелази се и на изграђивање споредних улица. Али увек увиђамо исто. Испочетка споредне улице служе за становање и тек кад више нема погодних земљишта на тргу и у главној улици за подизање дућана и радњи, а трговина и занатство напредују, јављају се и у овим улицама нове радње. Изван друма и улица насељено је сеоско становништво, у колико је још заостало.

Развијањем трговине и занатства у овим варошима и варошицама повећава се број становништва, па постају недовољне и овако густо изидане зграде, јавља се велика несташница не само у дућанима за рад већ и у становима. Насеља се почињу ширити у атар саме

варошице, где су биле дотле њиве или ливаде или у атар сеоских општина. Земљишта у околини поскупљују, али ипак се подижу зграде за становање на већем простору, слободне са свих страна. У колико доцније варош више расте, у толико се зграде у овим насељима све гушће подижу и несумњиво да и ова нова насеља чека иста судбина као и она ранија. То се најбоље види на примеру Београда после рата, али и једно мало место као што је било пре рата Краљево има сличну судбину.

Овај развитак вароши нарочито је био брз у почетку, што се види из овог прегледа:

година	број варошких становника	број становника у целој Србији	% у варошима	прираштај у варошима
1834	41.347	668.592	6,2	—
1859	86.841	1.078.281	8,5	85,84
1863	97.692	1.108.668	8,8	12,49
1866	116.007	1.216.348	9,5	18,74
1874	138.710	1.353.890	10,1	30,85
1884	235.887	1.901.736	12,3	91,63
1895	286.466	2.161.961	13,2	21,44
1895	319.375	2.312.484	13,8	11,14
1900	351.015	2.492.882	14,08	9,91
1905	408.339	2.688.025	15,1	16,33
1910				
1921	377.823	2.277.252	14,2	—

Од 1834 до 1859 дакле за 25 година број становништва у варошима порастао за 85,84% иако разлика у броју вароши износи свега 2. (Од 35 вароши у 1836 имамо 37 у 1859).

До 1866 год. према закону о местима било је у Србији 24 вароши и 21 варошица. После овог закона проглашено је варошицама још 107 места и то по годинама;

1879	1	1910	1
1881	2	1912	1
1882	6	1919	1
1885	8	1920	3
1886	9	1921	13
1889	1	1922	13
1892	1	1923	10
1893	4	1924	14
1896	3	1925	7
1902	1	1926	4
1904	3	1927	2
1909	1		

Напослетку и ново проглашене варошице иду истим правцем. Сараорци у срезу Орашком већ су готово завршили овај развитак. То је судбина и других села — варошица и код њих видимо исти процес и баш су нам оне најбољи доказ овог начина развијања наших вароши. Најпре око средишта, трга, па затим по главним улицама, саобраћајницама трга с околним селима, постепено ничу нове зграде за нове радње, док се потпуно не изида заворен систем насеља.

Узроци што су се села проглашавала варошицама највише су економске природе. По закону о сеоским дућанима од 1891 дућани

не могу постојати, ако нису удаљени од вароши или варошице бар 4 сата. У тим дућанима се може продавати само законом одобрена роба. У селима се не могу одржавати панађури ни недељни пазарни дани.

Али то проглашавање села варошицама наилазило је на отпор, нарочито од старијих вароши, па су се обично политичким утицајем села претварала у варошице. Износимо овде пример једног протеста: „Нова варошица. Јуче смо донели телеграм из Ваљево, да је село Мионица проглашена за варошицу и да ће једна велика депутација доћи у Београд да моли да се Ваљево спасе од пропасти, која му предстоји. Мионица је мало местанце и удаљено од Ваљево свега 2½ сата. Стварање нових варошица близу већих места, то је једна неопростима погрешка. У Србији има доста вароши и чим се једна варошица од села подигне, одмах фактично варош пада. Шта ће сад са Мионицом? Изузимајући неколико дућана тамо сад нема готово ништа. У место да се оснажавају постојећи вароши, да им се иде на руку, да се у свему подигну, иду неки с планом на то да по нека места упропасте. Ово је грех. Наше вароши животаре и то само због невештине наших управљача, који на сваком кораку гледају да ли ће од овога или онога акта профитирати дотична странка“.⁷⁵⁾

С развитком државне управе и управних установа разне врсте, с установљењем војних гарнизона и распоређивањем њиховим по важнијим центрима, нагомилава се и чиновништво и официри и подофицири. У варошима и варошицама насељавају се чиновничке и официрске породице. Испочетка је највећа тежкоћа за становање ових државних службеника. Развија се нов извор зараде за поседнике варошких имања. Отпочиње и велико економисање са земљиштем. И чиновници и официри желе имати станове у средини насеља или бар у бољим улицама. Прво се почиње с извиђањем зграда у дворишту. У старијим варошима наслеђена су још из турског времена земљишта с уским лицем, а дубоким двориштем. У другим већ до сада урастањем и уметањем нових зграда с лица, обично су шири плачеви испарцелисани. У таквим односима најеконичније је подизање зграда за становање дужином дворишта прво с једне, а затим и с друге стране. На тај начин се стварају дугачке зграде по дужини дворишта. Између зграда налази се само уско двориште, као неки ходник обично калдрмисањ, а у позадини дубоко у дворишту нужници, свињци, стаје за стоку, шупе. Често пута и бунар се налази у близини. Ове зграде имају неколико станова за изнајмљивање. Зидане су обично од слабог грађевинског материјала, раније од чатме и ћерпича, доцније од једне цигле. Зграде су ниске, с малим прозорима. Због непо-

⁷⁵⁾ Мали журнал 1895 бр. 11.

вољног положаја и ускости дворишта обично немају довољно сунца, проветравање је недовољно, влага и испарења се задржавају дуго, влаже зидове и тако се стварају крајње нехигијенски односи.

Оваквих станова — вагона има у свима нашим варошима. У Босанској, Сарајевској, Александровој и многим другим старијим улицама београдским могу се и данас наћи многобројни примери ових нехигијенских дворишта. У унутрашњости, у многим градовима, овако изграђивање је почело још пре ратова, па се и данас наставља. У насељима, која су се после ратова почела јаче развијати у вароши, овај процес најаче цвета.

На тај начин дошло је до потпуно нехигијенског типа нашег варошког насеља и наше варошке куће. Док су ове куће биле усамљене, приступачне са свих страна сунцу и ваздуху, са довољним проветравањем загађеног ваздуха и испарења, нису толико неповољно утицале на здравље и ширење болести, нарочито заразних и туберкулозе, као кад су земљишта изграђена у затворен систем, па још уз то подигнуте зграде за становање и дужином дворишта са уским и малим двориштима. Оваквим изграђивањем нехигијенски односи су се јако појачали. Ови станови немају довољно светлости, проветравања и ваздуха. Ваздух нема кретања, те се задржава поковарен ваздух и испарења у становима. Рђаво зидане куће од набоја, ћерпича, бондрука и сл. материјала недовољно ветрене и осунчане, ниске, с подом од земље, с малим прозором врло брзо се влаже и већ при уласку споља осећају се на мемлу и влагу.

И није чудо да су наше вароши врло брзо после свога привредног полета у трговини и занатству показале и знатне успехе у раширености туберкулозе. Баш у доба овог привредног развитка наших градова пада и јаче ширење туберкулозе.

Већ осамдесетих година падала је у очи погрешна и нехигијенска изградња варошких насеља и последице од ње по здравље. Др. Валента⁷⁶⁾ вели за Београд: „Плацеви у варошком, теразиском и сваком кварту су узани и дугачки 8—12 мет. с фронта, 30—40—60 метара с дужи; распоред соба бива такав: да према прочељу — улици — лежи једна, кад две, ретко три собе, у сваком случају једна повећа, а друге две мање, а почем су куће обично на глагол сазидане, те собе, које иду, у узану авлију немају много светлости, тамне су или добијају само кроз стаклом заграђен ходник мало светлости, а често никад или на врло кратко време $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ —1 часа допире сунчана светлост: а има их доста, где светлост

долази само одбијена од суседног дуvara“. Ове собе не само да нису биле осветљене, него ни ветрења није било, што спомиње и др. Валента, окривљујући још и испарења из нужника од труљења: „Ми дишемо у малим тамним често и ниским — собама такав ваздух, који се не може понављати, дакле који нечист остаје“. На плацеве Београда враћа се др. Валента још један пут потврђујући наше мишљење о постанку уских плацева и уских улица. Он истина за то криви надлежне, али нама је данас јасно, да су то тако захтевали ондашњи односи привредни, који су били јачи од сваке хигијенске жеље. То што је речено за Београд важи и за све остале вароши које су се јаче развијале.

Развитак куће зависи у првом реду од развића породице, њеног начина живота и везаности породичног живота за кућу. То зависи и од облика породице (задруга, инокоштина) као и од начина занимања, навика становништва и т. д. Старе сточарске породице обухватале су читаве задруге. Цео његов живот био је везан за природу, за шуму и поље, па се и породични живот тамо проводио, у слободној природи. Кућа је служила само као привремено склониште од непогоде, а главни део живота обављао се на пољу. И старо и младо, па и новорођена деца, — сви су проводили цео свој живот и дању и ноћу под ведрим небом или под заклоном од дрвећа или вештачки направљеним од прућа или грађња. Кућа им је служила као привремено склониште, па је имала само споредну улогу. Чак и зими нису се пробављали дани у кућном затвору већ и тада напољу крај ватре. Тај начин породичног живота није зависио у великој мери у здравственом погледу од куће. Сама кућа није имала нарочито велика значаја ни утицаја на здравље укућана.

Срби сељаци који после устанка населише иза одласка Турака вароши у Србији живели су посебним породичним животом. Они су се већином издвајали из сеоских великих задруга и досељавали у варош, али су се, иако у вароши инокосни, сматрали члановима своје задруге на селу и задржали су бар у првом колону и многе навике у животу које су довели са села.

На српском селу тога времена породични живот је био у главном у облику породичне задруге и већином се цео живот проводио у слободној природи. Спавало се на чардацима, тремовима, ајатима, преко лета, зими у засебним вајатима. Дан се проводи поглавито на пољу.

Такав живот пренели су досељеници са села у вароши. Наследили су турска дворишта с баштама, доградиле су, у колико већ и у турским обичајима нису биле, засебне вајате за ноћишта, и чардаке, па су продужили живот као и раније. Осим тога они су врло

⁷⁶⁾ Др. Валента, Још нешто о санитарским одношајима Београда, Народно здравље 1881/82 стр. 389.

често са својим породицама одлазили на села, кућама својих задруга.

Али с развијањем варошког живота и у свајањем нових навика, све се више живот пресељавао у кућу, све су се више нарочито деца задржавала у станбеним просторијама. Ова промена је морала утицати и на здравље.

Та стара кућа није одговарала новом начину живота. Она је још као склониште и могла служити, али за стални боравак није одговарала хигијенским условима. Поред тога се из економских разлога морало и штедети на дрвету преко зиме, па су се обично сви укућани збијали у једну собу, на преноћиште, која им је често служила и као дневна соба, у колико се нису служили кухињом. У многим кућама ту су се обављали и многи послови, прадо се, сушила се влажна обућа и одело, јело се итд. Све то само је погоршавало хигијенске прилике и повећавало здравствене опасности. Тако су станови убрзо постали извори многих оболења нарочито акутних заразних и туберкулозе. У старијим лекарским списима врло често наилазимо, да се криве нехигијенски станови као узроци честих оболења. Ти станови су нарочито утицали на смањење отпорности организма. И тако с утврђивањем и диференцирањем варошког живота, што се дешавало по прилици четрдесетих година прошлог века, пада и јаче ширење туберкулозе у варошима у Србији. Исто тако и неке акутне болести почињу се тада много чешће јављати.

VII

У највећим градовима, у првом реду у Београду почела је још пре рата, а после рата нарочито се убрзала нова периода у развојку. Нису довољни ни ти вагони станови дужином дворишта. Становништво све више надолази, нарочито је велики прилив радника с развијањем радиности и индустрије. Поред тога велике масе са села притичу, трбухом за крухом, у те велике градове у нади да ће ту наћи запослење и обезбедити опстанак. Тако долази до ширења периферије ових градова. Али ни то није довољно. Велики напредак, трговине, занатства и радиности уопште, тражи нову грађевинску политику. Почињу се на оним уским, а дубоким парцелама рушити старе трошне зграде, ишчезавају станови вагони, а место њих се иде у висину. Већ је ранијим развојем насеља дошло до затвореног насеља. Сад се на том истом земљишту иде у висину, подижу се грађевине са неколико спратова. А ако су парцеле дубоке, врло често се подижу високе грађевине и с лица и у дворишту. Између њих се оставља врло мало дворишта. Место грађевина-вагона по-

дижу се грађевине-бунари. Док ранији станови-вагони нису имали довољно сунца и ваздуха због недовољне висине, уског дворишта, нехигијенског начина изграђивања, станови-бунари у доњим спратовима такође немају ни светлости ни свежег ваздуха због висине зграда, њихове блискости, уског дворишта, заклоњености околним зградама са свих страна. У уским улицама и улична страна тих високих зграда није довољно осветљена у приземљу и доњим спратовима. Томе се још придружује и изграђивање сутерена и мансарди за становање. У Београду је спроведена нарочито у старој вароши велика економија земљишта. Тамо се односи тако развијају, да се готово буквално свака стопа земљишта налази под грађевинама. Не помажу ту много ни светларници, ни вештачки вентилатори. Ту се стварају, и поред савремено зиданих грађевина и поред искоришћавања свих савремених грађевинских новина, нехигијенски станови, неповољни за здравље, нарочито за децу. Ово стање још погоршавају неповољни односи, који су створени дугогодишњом нецелисходном комуналном политиком. Београд има врло кржљава плућа. Плућа оваквих великих градова су чести паркови и јавни вртови с игралиштима за децу, шумљени за проветравање устојалог ваздуха за спречавање прашине, за спречавање застоја у топлоти ваздуха, за освежавање и одмор. Београдски паркови су ретки и малобројни.

Савремена схватања у овом погледу не задовољавају се само случајним овде онде распоређеним парковима. Данас су ти захтеви много шири и хигијенски разумнији. Данас се захтева установљење непрекидног зеленила широм целог града: зеленило по улицама, вртовима, с дрвећем по двориштима, зеленило по целисходно распоређеним парковима, дечјим игралиштима, шеталиштима итд. Тек тако ће се проширити уска плућа савременог града а то ће бити и почетак сузбијања туберкулозе у граду. Још у 1857 год. Емилијан Јосимовић у својој књизи „Објашњење предлога за регулацију овог дела вароши Београда што лежи у шанцу“ износи баш у овом погледу врло савремена мишљења и штета, што никога није било у то доба, да и практички поради на остварењу тога плана. Он сам је осетио погодност тренутка па вели:

„У толикој вароши нема ни најмањега местанца за удовољство житеља и за поправљање стања здравља. Док још бејаху Турци овде њихове многе баште, колико толико приношаху чишћењу ваздуха; од како пак они одоше, њихове се баште утаманише и варош оста и без то мало ваздушних резервоара.

Д-р Стеван З. Иванић

(Наставиће се)

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

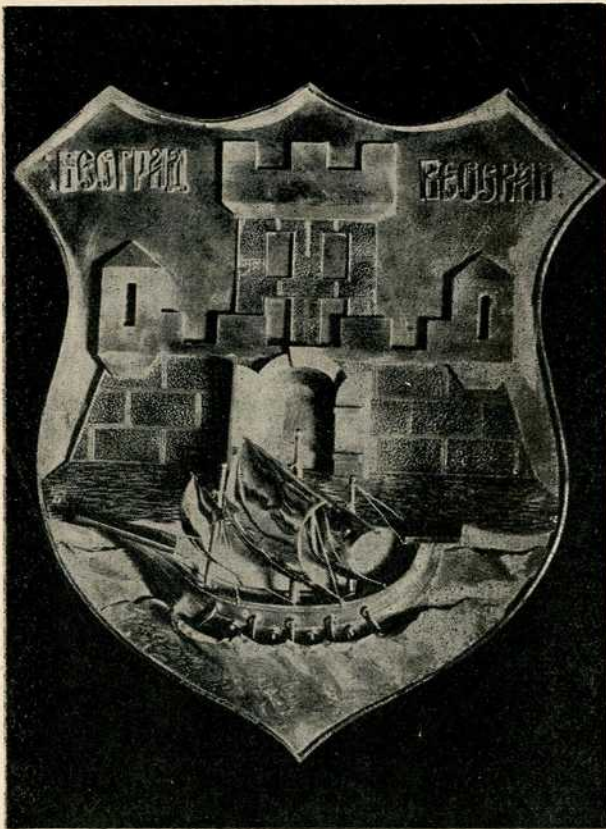
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Везе Београда са иностранством

„Београд“, најмодернији торпиљер наше ратне морнарице, освећен је у Нанту

— Крштењу брода кумовали су г-ђа Августа Стојадиновић и Претседник Београдске општине г. Влада Илић —

Једна ретка свечаност опет је повезала Југославију и Француску дубоким изразима симпатије и поверења. У Нанту је, на дан 23 децембра, спуштен у море најновији југословенски ратни брод „Београд“, први из групе торпиљера који се граде за југословенску ратну морнарицу.

Про града Београда у сребрном рељефу, који је г. Влада Илић поконио „Београду“, да се причврсти на кљун брода

„Београд“ је израђен по свима принципима модерне технике. Око 800 тона челика употребљено је на његову израду. Брод је врло брз и врло покретан. Брзина му је 33 чворова, око 70 км на сат. Брод има 1.210 тона, дугачак је 95, а широк 9,40 метара. Његови

мотори развијају 44.000 коњских снага. Наоружан је са 4 топа калибра 12 см, са две групе од по 3 тубе за торпиље од 55 см, са два авионска митраљеза 4 см, 2 бацача бомби и два мала митраљеза. Посада брода састоји се од 10 официра и 135 морнара и подофицира.

Крштењу торпиљера „Београд“ кумовали су г-ђа Августа, супруга Претседника владе г. д-р Милана Стојадиновића, и Претседник Београдске општине г. Влада Илић.

Свечаности су обављене изјутра рано на ушћу Лоаре, јер је тада стање воде најповољније.

Бродоградилнице „Ателије е шантје де ла Лоар“, које је изградило овај торпиљер, било је искићено још дан раније југословенским и француским заставама. Један одред 63 пешадијског колонијалног пука био је постројен са заставом и музиком.

Високи функционери Француске и Југославије заузели су своја места на почасним трибинама.

Од југословенских високих гостију били су присутни: кумови брода г-ђа Августа Стојадиновић и г. Влада Илић са госпођом; југословенски посланик у Паризу г. Божидар Пуррић са госпођом; командант југословенске ратне морнарице г. Марјан Полић; наш војни аташе у Паризу генерал г. Глишић са госпођом; саветник нашег посланства г. Симић; секретар кабинета Претседника министарског савета г. Јован Марковић; Претседник управног одбора југословенског бродоградилшта у Сплиту г. Ђура Паунковић; Претседник општине града Сплита г. Карготић; капетан фрегате г. Мундорфер; виши чиновници нашег посланства, чланови наше војне мисије, инжењери југословенског бродоградилшта у Сплиту, чланови југословенске колоније у Нанту.

Од стране Француске били су присутни ови високи функционери: Поморски префект велике француске ратне луке града Бреста вице-адмирал г. Девен, као претставник француског министра морнарице; Претседник општине града Нанта народни посланик г. д-р Пажо; командант другог армиског корпуса генерал г. Серже; префект Доње Лоаре г. Ле-

руа; Претседник управног одбора акционарског удружења луарских бродоградилшта г. Петижан, чланови тога одбора, сенатори и народни посланици департмана Лоаре, делегати француских ратника са солунског фронта „Поали д' Ориан“ са г. Тисие-ом на челу, Био је присутан и велики број грађанства.

Кроз провидну јутарњу маглу назирао се „Београд“, свеже обојен светлосивом бојом, украшен многобројним заставама. Радници у плавим блузама стајали су на палуби брода, чекајући наредбу да пресеку ужета која су везивала брод за обалу. Под великим трупом брода импровизирана је капела за Божију службу и крштење. Једна тробојна трака симболично је везивала брод са трибином, на којој су стајали гости.

Чиноејствовао је руски протојереј г. Сакаров. После отслужене службе, протојереј се је окренуо госпођи Стојадиновић са питањем:

— Које име дајете броду?

— По највишем наређењу Њејовој Величанства Краља брод да се зове „Београд“, — одговорила је госпођа Стојадиновић.

Г-ђа Стојадиновић је притисла дугме и преко једне пантљике са југословенским бојама преклизила је боца шампањца ка броду, ударила о кљун брода и разбила се.

Инжењери наређују да се уклањају предмети који везују брод са копном и да се секу ужета. Радници вешто и брзо извршавају наредбу. Брод се полако ослобађа својих окова и клизи у Лоару. Г-ђа Стојадиновић сече тробојну траку која симболично везује брод за трибину. Торпиљер се спушта у воду и поносно сече таласе Лоаре. Кума г-ђа Стојадиновић изговара према броду ове крилате речи:

— „Београде“, пођи срећно у свој елемент! Плови на част и славу Краљу и отаџбини! Уз твоју заставу нека је слава и победа! Благослов Господњи нека те прати!

Сва лица присутних гостију озарена су радошћу, све очи упрте у „Београд“, који клизи до ушћа Лоаре.

Претседник општине г. Влада Илић спремио је за торпиљер „Београд“ грб града Београда израђен у фином рељефу од сребра, који ће бити причвршћен на кљуну брода да посаду брода стално потсећа на престоницу њихове отаџбине.

Торпиљер „Београд“ кренуће ускоро за наше море.

СРДАЧАН ДОЧЕК ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ДЕЛЕГАТА У ПАРИЗУ И НАНТУ

Око ове главне свечаности груписано је неколико лепих свечаних приредаба, које су дале прилике за спонтани излив француско-југословенског братства и пријатељства.

Претставници Југославије дочекани су топло и срдечно још у Паризу, где су стигли 22

децембра. Француски министар иностраних дела г. Ивон Делбос учинио је посету г-ђи Стојадиновић и предао јој у име француске владе за усмену врло лепу порцуланску статуету из чувених севрских мануфактура. Претставници Париске општине дочекали су срдечно Претседника Београдске општине г. Владу Илића. Претставници француске војске указали су нарочиту пажњу претставнику наше војске вице-адмиралу г. Марјану Полићу.

Наш посланик у Паризу г. Божидар Пурић са госпођом и чиновницима посланства дочекао је југословенске делегате. Приредио је у част г-ђе Августе Стојадиновић ручак, коме су присуствовали сви југословенски гости и претставници француских власти.

Посланик г. Пурић, са госпођом и чиновницима посланства, отпратио је југословенске госте у Нант.

У Нанту, где су стигли у 10 часова увече, приређен им је врло срдчан дочек. Претседник општине града Нанта, народни посланик г. Пажо поздравио је срдечног добродошлицом југословенске госте и изразио гордост Нанта што дочекује претставнике пријатељске земље. Један одред Републиканске гарде одао је војничке почасте делегатима Југославије. Велика маса света поздравила их је бурним клицањем.

После крштења торпиљера „Београд“, гостима је приређена закуска на бродоградилшту. Затим су, у пратњи највиших француских функционера, разгледали градски музеј.

У 10 часова пре подне приређен је гостима свечан пријем у Општини града Нанта. Претседник општине Нанта г. Пажо, у свом лепом говору, поменуо је сличну свечаност пре девет година, када су у истом овом граду спуштене у море југословенске подморнице „Смели“ и „Осветник“. Констатује да се ова свечаност догађа неколико дана после дивног пријема који је југословенски народ приредио г. Ивону Делбосу, француском министру спољних послова. Каже да му је бескрајно драго што Нант може данас веровати да срдечно одговара Београду. „Гледам у вашем љупком и племенитом присуству, госпођо Стојадиновић, и у вашем присуству, госпође и госудо, одблесак свечаности којој је председавао у почаст једног од наших са онолико високе куртоазије г. д-р Стојадиновић, шеф југословенске владе.

Ја желим срећну судбину торпиљеру „Београду“. Исковали су га наши људи, освећен је у импозантним водама ове реке, која за хиљаду година није понела непријатељске бродове. Назван је славним именом из анала наше нације. Зато ће бити и сигуран бранилац ваше мирољубиве независности“ — казао је г. Пажо.

Префект округа Доње Лоаре г. Леруа поздравио је госте у име француских власти овим бираним речима:

— Ја високо ценим част, која ми је припала да ушутим у име француских власти жеље поштовања и добродошлице супрузи шефа владе једне велике пријатељске и савезничке земље, која је недавно приредила француском министру спољних послова онако топао дочек. Може ли бити грациознијег покровитељства за један брод од онога које сте ви, госпођо Стојадиновић, овде донели? Зар племенити и широки идеал, у коме је ваша земља црпела своју несаломљиву енергију у трагичним данима и у коме данас налази надахнуће за свој мирољубиви развитак, нису вашем народу пре свега улиле жене, мајке, супруге Југославије, чију најграциознију изасланицу ја имам част да поздравим?

Претседник „Поали д' Ориана“ *џ. Тисије*, поздрављајући госте, потсећа на заједничке борбе наших двају народа и заједничке идеале.

Претседник југословенске колоније у Нанту, *џ. Стеван Војиновић*, у свом поздраву, изражава дубоку оданост и приврженост југословенских исељеника према мајци отаџбини.

Југословенски посланик *џ. Еожидар Пурић* захваљује на пријатељском пријему који су општина града Нанта и власти приредиле југословенским претставницима: „Град Нант, каже г. Пурић, и његово становништво, одувек предњаче у осећањима дубоког пријатељства према Југославији, што је такође увелико заслуга врло активног обласног друштва источних ратника „Поали д' Ориан“. То врло добро осећају југословенски исељеници у Нанту, према којима власти и становништво указују најширокогруднију предусретљивост.

Узбудљивим гласом г. Пурић каже, да постоји једна историјска веза између Југославије и Нанта: то је успомена на великог суграђанина Нанта Аристиду Бријана, потписника уговора о пријатељству између Француске и Југославије. Тај уговор недавно је био продужен од стране претседника г. Стојадиновића и г. Делбоса. „Ово друго продужавање нашег уговора о пријатељству показује до коликог је степена политичка мисија једног од твораца Солунског фронта била јасна и са колико је тачности она одговарала осећањима братства између наша два народа“.

После свечаног пријема у општини, управа нантских бродоградилшта приредила је у подне свечан банкет у част југословенских гостију, који је протекао у срдачном расположењу. Претседник управног одбора нантских бродоградилшта *џ. Птижан* поздравио је госте и приказао улогу нантског бродоградилшта у грађењу југословенске ратне морнарице. Подвлачи нарочито сарадњу Југославије, Француске и Енглеске, која се тако плодно манифестује у радиности југословенских бродоградилшта у Сплиту и у Краљевици. Хвали способност и вредност југословенских радника у јадранским бродоградилштима. Исти-

че карактеристике новог југословенског ратног брода.

Поздравља срдачно куму г-ђу Августу Стојадиновић, кума г. Владу Илића, посланика г. Божидара Пурића, адмирала г. Марјана Полића, генерала г. Глишића и остале југословенске госте. Напија здравицу напретку југословенске морнарице и целе Југославије.

ГОВОР ПРЕТСЕДНИКА БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ Г. ВЛАДЕ ИЛИЋА

Претседник београдске општине г. Влада Илић, пажљиво саслушан, одржао је леп говор, који гласи:

ГОСПОДИНЕ ПРЕТСЕДНИЧЕ,

Дојустите да Вам изразим своју радост и своју захвалност коју осећам у овом моменту... Захвалност коју осећамо према Вама и Управи бродоградилшта Лоаре, због љубазног позива и срдачног дочека који сте нам приредили. И велику радост која нас обузима што смо присуствовали данас сјужтању у море тортиљарке „Београд“.

Југословени воле море. Воле ја дубоком љубављу. Ми смо поносити на наш Јадран и знамо да ценимо вредност сваке нове јединице којом се наша Краљевска морнарица обогати.

Такође нас радује што је тортиљарка, која носи име нама тако драго, саграђена у Бродоградилшту Лоаре, у пријатељској земљи Француској.

Сви ми знамо какву је потпору ваше Бродоградилште пружило нашој морнарици Претходници „Београда“, „Смели“ и „Осветник“ врше са њуно части своју службу у Југославији.

Ми смо вам нарочито обавезни због оснивања Бродоградилшта „Сплит“, у главном јадранском пристаништу. Пре њејуна два месеца пуштена су у море два брода, потпуно изграђена у овом Бродоградилшту. Свај успех изискивао је велике напоре и велике материјалне жртве, али је он потврдио заувек солидност и престиж ваше Бродоградилшта у Југославији. Желим да вам кажем у овој прилици, да ваше Бродоградилште, којим са толико вредности управља уважени командант Ру, ужива најбољу репутацију и поштовање, не само у Сплиту већ у целој земљи.

Бродоградилште „Сплит“ стекло је право да буде стално зајослено, у толико пре што су потребе наше морнарице велике и што оно зајослава становништво Далмације, које показује велике способности за бродоградилшнички занат коме их француски инструктори уче.

Официри и посада који буду управљали бродом „Београд“ знаће да је он дело Фран-

уза и то ће само појачати пријатељство између наша два народа, које су њихови старији везали на бојном пољу.

Моја је жеља била да дарујем лађи овај Грб Београда, који ће посади торпиљарке у току њиховој пловљења по морима евоцирати слику престонице, чије ће становништво пратити увек путовање торпиљера са својим најлепшим жељама.

Поздрављам са поштовањем преставнике француске власти и француске морнарице, који су својим присуством изволели удостојити ову свечаност. Ми смо врло дирнути овим новим доказом пријатељства и поздрављајући тојло Управни персонал и радништво Бродоградилшта Лоаре, дижем своју чашу за здравље Њ. Е. Господина Лебрена, Претседника француске Републике, за најредак и срећу Француске, велике савезнице наше земље.

Када је г. Влада Илић у свом говору споменуо грб града Београда, који дарује броду, један наш поморски официр показао је присутнима једну плакету, уметнички израђен грб града Београда у сребру, који ће бити причвршћен на кљуну торпиљера „Београд“. Испод плакете стоји напис „Краљевском броду

„Београд“ — Влада Илић, Претседник Општине града Београд“.

ГОВОР Г. БОЖИДАРА ПУРИЋА

При крају банкета одржао је говор посланик г. Пурић, који је истакао ненарушиви континуитет традиционалног француско-југословенског пријатељства, који лебди изнад облака што се каткад појављују на политичком светском хоризонту. Г. Пурић је истакао значај присуства г-ђе Стојадиновић на овој свечаности као куме новог брода и г. Владе Илића као кума. У име југословенске владе изражава дубоку захвалност свима претставницима француских грађанских и војних власти, као и многобројним сенаторима и посланицима округа Доње Лоаре, који су спонтано дошли да учествују у овој великој манифестацији француско-југословенског пријатељства.

После банкета југословенски гости су отпутовали за Париз, а одатле за Београд.

Интересантно је напоменути да се граде још два торпиљера слична „Београду“ у Сплитском бродоградилшту. Један ће носити име „Загреб“, а други „Љубљана“.

Калемегдан: Споменик захвалности Француској

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СЛАВА КРАЉЕВСКОГ ДОМА КАРАЂОРЂЕВИЋА

Краљевски Дом Карађорђевића прославио је и ове године свечано Своју Славу Св. Првозваног Андреју на дан 13 децембра. Тога дана одржања је у 10 и по часова божја служба у Дворском храму на Дедињу. Чинодејствовао је дворски прота г. М. Поповић. Били су присутни Њ. В. Краљ Петар II, Њ. В. Краљица Марија, Краљевић Андреј, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле и Кнегиња Олга и млада Принцеза Јелисавета, све дворске госпође и цивилна и војна кућа Њ. В. Краља.

После божје службе, у 11 и 45 часова, извршено је у великој сали у Дворцу на Дедињу сечење славског колача, који су држали на рукама Њ. В. Краљ, Њ. В. Краљица, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле и редов Краљеве гарде Радомир Капларевић, родом из села Медвеђе, срез трстенички.

На дан Славе упутио је Претседник Београдске општине г. Влада Илић ове телеграфске честитке Њ. В. Краљу Петру II и Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу:

Његовом Краљевском Величанству
Краљу Петру II

Београд

У поданичкој оданости и верности према Вашем Краљевском Величанству и славној Дина-

стији Карађорђевића слободан сам да на дан Крсног имена изразим најтоплије жеље свих грађана Престонице и своје, да Сведишњи испуни Узвишени Дом Карађорђевића сваким добром и напретком и да изразим ону безграничну љубав коју грађанство Београда осећа према своме младом Краљу.

Претседник
Београдске општине
Влада Илић

Његовом Краљевском Височанству
Кнезу-Намеснику Павлу

Београд

У име грађанства Београда и у име своје слободан сам упутити Вашем Височанству о Крсном Имену најтоплије и најискреније жеље за процват Узвишеног Дома Вашег Височанства. Грађанство престонице прати са неизмерном благодарношћу величанствене напоре Вашег Краљевског Височанства на осигурању мира и свестраном снажењу Југославије и моли се Богу да Ваше племените напоре крунише успехом.

Претседник
Београдске општине
Влада Илић

Њ. В. грчки Краљ Ђорђе II у Београду

При повратку из иностранства за Атину, задржао се у Београду грчки Краљ Ђорђе II на дан 16 и 17 децембра.

Високог госта дочекали су на топчидерској железничкој станици 16 децембра у 10 часова пре подне: Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, грчки посланик са госпођом и особље посланства, министар Двора, I ађутант, маршал Двора и управник Двора.

Њ. В. Краљ Ђорђе II отсео је у Белом Двору као гост Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла.

Истог дана приредили су Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле и Кнегиња Олга ручак у Белом Двору у част високог госта, коме су присуствовали: Претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић са госпођом, грчки посланик г. Бибика Розети са госпођом, и високи функционери нашег и Грчког Двора:

Сутрадан приредили су Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле и Кнегиња Олга опет у Белом Двору ручак у част грчког Краља Ђорђа II, коме су присуствовали Краљевски намесници г.г. д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић са госпођом.

Истог дана, 17 децембра, у 19 часова отпутовао је Њ. В. Краљ Ђорђе II у Атину, Испратили су га на топчидерској железничкој станици Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, грчки посланик г. Бибика Розети са госпођом, особље посланства и претставници овашње грчке колоније, и високи функционери нашег Двора.

Њ. В. грчки Краљ Ђорђе и Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле на железничкој станици у Београду

Њ. В. бугарска Краљица Јоана и Принцеза Марија Лујза прошле су кроз Београд

У понедељак 20 децембра, у 9,45 часова, при повратку из Италије за Софију, пропутовала је кроз Београд Њ. В. бугарска Краљица Јоана са Принцем Маријом Лујзом.

На топчидерској железничкој станици поздравили

су Их Њихова Краљевска Височанства Кнез-Намесник Павле, Књегиња Олга и Принцеза Јелисавета, бугарски посланик на нашем Двору са особљем посланства и цивилна и војна кућа Њ. В. Краља.

Прослава првог децембра

Београд је овогодишњом прославом првог децембра манифестовао на нарочито свечан начин своју приврженост идејама које симболизује овај историки датум и захвалност свима који су довели до ослобођења и уједињења.

Први децембар значи завршни акт у гигантској борби за наше ослобођење и уједињење, које је са надчовечанским напорима и успесима, какви се у

са Србијом и Црном Гором у јединствену државу Срба, Хрвата и Словенаца.

Овогодишњи први децембар пао је баш у јубиларну годину прославе двадесетпетогодишњице кумановске битке и ослобођења Јужне Србије.

Овога дана у свима београдским црквама свију вероисповести одржане су свечане службе уз присуство званичних претставника и огромног броја грађанства.

У 11 и по часова одржано је благодарење у Дворском храму на Дедињу, коме су присуствовали: Њ. В. Краљ, Њ. В. Краљица Марија, Њ. Кр. Вис. Краљевић Андреј, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, Краљевски Намесници д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић, дворске даме, командант Краљеве гарде генерал г. Александар Станковић, гувернер Њ. В. Краља г. Јеремија Живановић и цивилна и војна кућа Њ. В. Краља.

У 11 часова пре подне отслужена је свечана служба у Саборној цркви, којој су присуствовали претставници Сената и Народне скупштине, председник Београдске општине г. Влада Илић, претставници Краљевске владе министри г. г. Симоновић, Врбанић, Марић и Магарашевић, претставници војске и цео официјерски кор и огроман број грађанства. Чинодејствовао је заменик Патријарха Митрополит Доситеј уз асистенцију неколико епископа и већег броја свештенства.

Одржано је благодарење и у римо-католичкој, старокатоличкој и евангеличкој цркви, у сефардској и ешкенаској синагози и у џамији. Свуда су присуствовали, поред изасланика Њ. В. Краља, претставници Краљевске владе и Парламента, претставници Београдске општине, претставници војске и велики број грађана.

Соколска жупа Београд организовала је нарочито свечано прославу првог децембра. Изјутра су одржане свечане седнице у свима соколским домовима, а затим је приређена кроз Београд импозантна поворка београдских Сокола, која се кренула из дворишта Савеза Сокола са Теразија улицом Кр. Александра у правцу Вуковог парка. Соколи су одали пошту Вуку Стефановићу Караџићу и положили венац на његов споменик. Старшина соколске жупе Београд одржао је говор о значају Вука Караџића за ширење југословенске идеје, нагласивши да и Соколи дугују нарочиту захвалност Вуку јер су узели своје име из Вукових народних песама, у којима соко личава витештво и љубав за слободом.

Манифестациона соколска поворка кренула је затим Александровом и Хартвиговом улицом преко трга код „Славије“ до соколског дома Београд Матица.

Соколи одају пошту Вуку Караџићу и полажу венац на његов споменик

историји не памте, вођена нарочито од 1912 до 1918. Та је борба вођена за победу принципа правде, демократије и националног самоопредељења. У томе знаку спроведен је и завршни акт конституисања наше нове државе, када су првог децембра 1918 године претставници загребачког Народног већа дошли у Београд да изјаве да је Народно веће донело одлуку, диктовану одушевљеним расположењем народа, да се југословенски крајеви из бивше Аустроугарске уједине

Око подне одржана је свечана академија у великој сали тога соколског дома, којој су присуствовали: изасланик Њ. В. Краља Петра II пуковник г. Кокаљ, заменик Патријарха Митрополит Доситеј, са другим преставницима цркве, претставник владе министар за Физичко васпитање г. д-р Милетић, чехословачки посланик г. д-р Гирса, Пољски посланик г. Дембицки, претставник Бугарског посланства, претставници војних власти и многих националних, културних и хуманих друштава.

Старешина соколске жупе Београд г. д-р Михаило Градојевић поздравно је госте и у лепом говору изнео значај данашњег дана и улогу Соколства у изградњи наше државе. Изведен је кратак и занимљив програм.

У вече је у Официрском дому приређена свечана забава, којој су присуствовали: Њ. В. Краљица Марија,

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, Краљевски намесници г. д-р Раденко Станковић и г. д-р Иво Перовић, виши чиновници Двора, претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић са министрима, претседник Сената г. д-р Желимир Мажуранић и претставници Народне скупштине, претседник Београдске општине г. Влада Илић, посланици страних држава са војним изасланицима, цео генералитет престоничког гарнизона и многи високи државни функционери, претставници комора и велики број угледних грађана.

Њ. В. Краљица Марија и Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле правили су серкл до 11 и по часова, затим су краће време провели у разговору са страним посланицима и напустили су Официрски дом уз звуке музике, која је интонирала државну химну.

Соколско друштво Београд III осветило је нараштајску заставу

Соколско друштво Београд III, на Смедеревском Бџерму, осветило је 12 децембра о. г. своју нараштајску заставу, коју је даровао и којој је кумовао заменик старешине овог друштва г. Ђорђе Станојевић, апотекар. Лепо организована свечаност обављена је у Соколском дому. Присуствовали су: Изасланик Њ. В. Краља, Њ. В. Краљице Марије и Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла пешадијски пуковник г. Дурбешкић, изасланик Њ. С. Патријарха епископ Сава, изасланик Парламента г. д-р Главинић, народни посланик, прет-

Освећење заставе извршили су: православни свештеник г. Јовановић, старешина старо-католичке цркве г. Калођера и муслимански свештеник г. Хаџић. Г. д-р Калођера одржао је леп говор о значају нараштајске заставе.

Старешина друштва Београд III г. Добросав Богдановић одржао је занимљив говор о раду и успесима овог друштва и о соколској идеологији.

Дародавац и кум г. Ђорђе Станојевић извршио је свечану предају заставе нараштајцима.

Свечани чин освећења заставе Соколског друштва Београд III

ставник савеза Сокола савезни начелник г. д-р Пихлер, делегат жупе г. Јевтић, делегати националних и културних удружења, свих соколских београдских друштава, старешинство, чланови и нараштајци Соколског друштва Београд III и већи број угледних грађана.

Пуковник г. Дурбешкић предао је старешинству соколског друштва Београд III спомен-карте свих чланова Краљевског дома са новчаним прилозима.

Краљевски намесници г. д-р Станковић и г. д-р Перовић упутили су старешинству Друштва телеграфске честитке.

Са ове свечаности упућени су поздрави Њ. В. Краљу Петру II, Краљевским намесницима, Савезу сокола и соколској жупи Београд.

У вече је у соколској вежбаоници приређена академија са пробраним и занимљивим програмом. Овој академији присуствовао је загребачки митрополит и заменик Патријарха Доситеј, призренски епископ Серафим, старокатолички бискуп д-р Марко Калођера и велики број сокола и грађана. Г. Нико Калођера одржао је предавање о соколској омладини.

Слава носилаца Карађорђевог звезде

Носиоци Карађорђевог звезде прославили су своју славу 17 децембра, као успомену на рођендан Витешког Краља Александра I Ујединитеља. Свечана сала официјерског дома примила је велики број најхрабријих српских ратника из балканског и светског рата, међу њима велики број сељака, око 80%.

Обреду резања колача присуствовали су: командант Београда генерал г. Петар Косић, командант I армије генерал г. Милорад Петровић; претставници разних вероисповести, Државног савета, Парламента и многих других установа.

После црквеног обреда, поздравио је носиоце Ка-

Са славе Удружења носилаца Карађорђевог звезде с мачевима

Слави су присуствовали: изасланик Њ. В. Краља генерал г. Жарко Мајсторовић, министар Војске и морнарице генерал г. Љубомир Марић, генерали у пензији г.г. Живан Ранковић, градски већник, као претставник Београдске општине, Крста Смиљанић, сенатор, Душан Трифуновић, Петар Пешић, Никола Цоловић, Благојевић, Белимарковић, Радовановић.

рађорђевог звезде Министар војни генерал г. Марић и честитао им славу. Истакао је у своме говору да је законом о одликованима Карађорђевог звездом указано нашим највећим херојима највише признање народа преко Народног претставништва и стављени су на чело свих ратника као узор нашој омладини.

Слава Дома Краља Александра

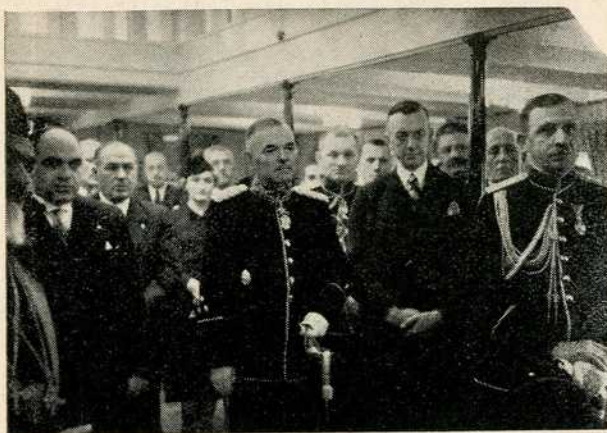
Са славе гимназије Краља Александра I Ујединитеља

Дом Краља Александра за ученике Средње школе, као и сваке године, прославио је своју славу 17 децембар, као успомену на рођендан Блаженопочившег Краља Александра. На слави је присуствовао велики број угледних личности. Њ. В. Краља заступао је изасланик генерал г. Деканева. Београдску општину заступао је г. Драги Тодоровић, потпретседник Београдске општине. Затим су били: ректор Београдског универзитета г. д-р Драгослав Јовановић; изасланик министра просвете г. Душан Јакшић; претседник Управног савета Дома г. Богдан Гавриловић и други.

Сечење колача извршио је парох Топчидерске цркве са директором гимназије г. Балубџићем. Затим је г. Балубџић одржао пригодан говор. И најзад, по обичају, гости су били послужени.

Слава Дирекције речне пловидбе и Српског бродарског друштва

Заштитника свих бродова Св. Николу прославили су ове године у заједници Дирекција речне пловидбе и Српско бродарско друштво.

Са славе бродара. Лево потпретседник Општине г. Драг. Тодоровић

Као и ранијих тако и ове године слава је одржана на луксузном и великом броду, „Краљ-Александар“, који је био укотвљен на пристаништу сав окићен државним заставицама.

Тачно у 10 часова, прота г. Миливоје Петровић обавио је свечан славски обред у присуству домаћина славе капетана г. Јанка Поповића, капетана г. Гашпаревића, једног матроза и члана управе Српског бродарског друштва г. Здравковића, градског већника.

Овом свечаном чину поред многобројних угледних званица присуствовали су изасланик Његовог Величанства Краља пуковник г. Дурбешкић, Министар саобраћаја г. д-р. Мехмед Спахо, командант града Београда армијски генерал г. Петар Косић, претставник Претседника Краљевске владе г. д-р Драган Протић, претставници Светог Синода, митрополит загребачки Доситеј и викарни епископ Сава, потпретседник Београдске општине г. Драг. Тодоровић, г. Милан Стефановић градски већник и други.

Слава хуманог друштва »Д-р Драгослав Поповић«

Хумано друштво „Д-р Драгослав Поповић“ прославило је своју славу Св. Николу на дан 19 децембра у згради Дечјег обданишта бр. 2. Слави је присуствовао делегат Градског поглаварства инжењер г. Б. Ивановић, градски већник и делегати многих хуманих друштава.

Њ. В. Краљ послао је Друштву прилог од хиљаду динара.

После сечења колача, претседник друштва г. Боровије Илић, изнео је у језгровитом говору рад и циљеве Друштва. Истакао је да Друштво ради са успехом пуних седам година. Сваке године снабдева топлим зимским оделом децу сиромашних родитеља.

На дан Св. Николе, — који по предању носи поклоне деци, а истовремено је и слава породице поч. д-ра Драгослава Поповића, чије име друштво носи — ово Друштво одене извесан број деце потпуно, од главе до пете: деца добију ципеле, чарапе, одело, зимске капуте и капе. Ове године Друштво је тако оденуло 18 деце.

Поред тога Друштво преко године помаже сиромашне породице, које му се обрате за помоћ, у новцу и натура.

Друштво има пред очима и један већи циљ: о-

снимање Дома за опоравак сиромашне деце која изађу из болница, а немају у кући повољне услове на продужење лечења и опорављање здравља. За тај Дом прикупљају се прилози и врше остале припреме.

Друштво развија своју делатност у Палилули.

Домаћин овогодишње славе био је г. Владета Јанићијевић.

Са славе хуманог друштва „Д-р Драгослава Поповића“

Слава »Насушног хлеба«

Друштво „Насушни хлеб“ прославило је своју славу 17 децембра, рођендан Витешког Краља Александра I. Учествовао је велики број гостију, претставници разних вероисповести, претставник Градског поглаварства градски већник г. д-р Илија Бацковић, претставници Министарства социјалне политике и народног здравља, Министарства просвете, Претседништва скупштине и других установа. Домаћица славе, стара Бео-

грађанка госпођа Аспазија Стојановић, припремила је жито за све штићенике Друштва, које им је подељено приликом деобе хлеба.

Друштво „Насушни хлеб“ дели дневно око 500 хлебова беспосленима и сиромашнима. Тај број се сваког дана повећава због зиме, када се морају обуставити многи послови те је сиромашнима теже наћи зараду.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Политичка хроника

Г. Ивон Делбос, француски Министар иностраних дела, у Београду

„Француска никада неће заборавити своје пријатеље и савезнике из рата“ — изјавио је г. Делбос

Кружни пут г. Ивона Делбоса, француског министра иностраних послова, кроз Европу ила свакако великог значаја за учвршћење мира. Вазна станица на томе путу био је и Београд. Г. Делбос је прво у Лондону претресао са енглеским државницима европ-

своју ванредну љубаз, поштовање и савезничку оданост према пријатељској и братској Француској. То пламено одушевљење манифестовало се и у шумадијским селима, кроз која је г. Делбос пролазио када је ишао за Оплепац. Од Краљевског Дома до сеоске колибе г.

Г. Ивон Делбос са председником владе г. д-р Миланом Стојадиновићем и министром војске и морнарице арм. генералом г. Марићем обилази почасну чету на перону београдске железничке станице

ску и светску политичку ситуацију и констатовао је жељу и Енглеске и Француске да интимно сарађују на обезбеђењу мира. Г. Делбос је затим отпутовао у Варшаву, Букурешт, Београд и Праг. Свуда је г. Делбос дочекан као пријатељ и као претставник савезничке државе.

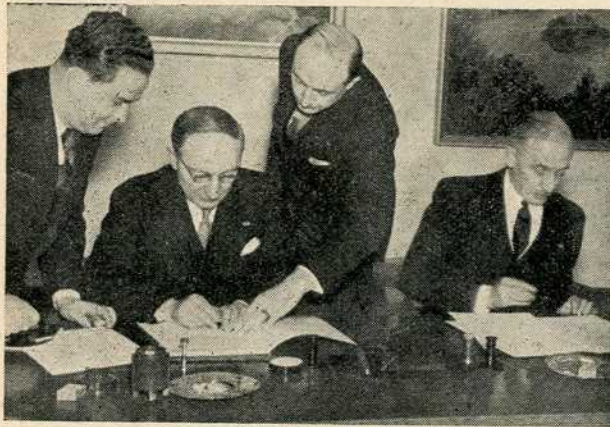
У Београду му је приређен нарочито срдачан и одушевљен дочек. Београд је овом приликом показао

Делбос је наишао свуда на велику и искрену љубав према Француској.

Резултат боравка г. Делбоса у Београду најбоље је окарактерисан званичним саопштењем у коме је истакнуто да су разговори између југословенског премијера г. д-р Милана Стојадиновића и г. Делбоса вођени у савршеној хармонији и у духу традиционалног француско-југословенског пријатељства.

Пријатељске односе између Француске и Југославије, који су овако изразито манифестовани ових дана у Београду, најбоље је окарактерисао сам г. Делбос у своме говору који је одржао у Друштву пријатеља Француске, када је рекао да Француска не заборавља и никада неће заборавити своје пријатеље и савезнике из рата. „Постоји уверење код сваког Француза, — нагласио је тада г. Делбос, — да су Француска и Југославија неустрашиве, да се не плаше жртава, да се не плаше ни смрти, у борби за најсветије идеале човечанства. Француска воли Југославију, као што Југославија воли Француску, раме уз раме остајемо заједно. Нико нас неће раздружити у заједничкој тежњи светом и великом циљу: човечности!“ — Овим пламеним и убедљивим речима г. Делбоса не треба коментара. Оне казују све.

Посета г. Делбоса дошла је после посете југословенског премијера г. Д-р Милана Стојадиновића Паризу, где је обнoзљен француско-југословенски пакт пријатељства. Појава г. Делбоса у Београду и при-

Г. Ивон Делбос и г. д-р М. Врбанић потписују трговинске споразуме

јем на који је наишао доказала је да тај пакт живи у душама Југословена и Француза и да је његово обнављање обична формалност.

Г. Делбос је за време свога боравка у Београду потписао и три трговинска споразума између наше државе и Француске: Допунски споразум уз трговински уговор од 1919, Споразум о трговинским плаћањима и Споразум о контингентима. Потписани споразуми ступиће на снагу 1 јануара идуће године.

* * *

Г. Делбос је стигао у Београд у недељу 12 децембра у 9 сати пре подне. На железничкој станици приређен му је свечан дочек, у коме су узели учешћа претседник владе и Министар иностраних послова г. д-р Милан Стојадиновић са високим функционерима југословенских цивилних и војних власти, дипломатски кор и огромне масе народа. Железничка станица и цео трг пред станицом били су искићени заставама и зеленилом. По свима београдским улицама, кроз које је имао да прође г. Делбос, лепршале су југословенске и француске заставе. Када се г. Делбос, — у пратњи

југословенског премијера г. д-ра Стојадиновића, чланова владе и дипломатског кора, — појавио на Вилсоновом тргу испред железничке станице, поздрављен је френетичним усклицима неколико хиљада београђана, који су испунили цео простор код железничке станице. То клицање трајало је непрекидно кроз све улице кроз које је пролазио г. Делбос аутомобилом са претседником југословенске владе г. д-р Миланом Стојадиновићем.

Г. Делбос се је одвезао прво у маршалат Двора, где се је уписао у Дворске књиге. После је прешао у Министарство иностраних послова, где је имао прву конференцију са г. д-р Миланом Стојадиновићем.

У 12 и 15 часова примио је Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле г. Делбоса и предао му је том приликом ленту ордена Белог Орла I реда.

У 13 часова приредили су Кнез-Намесник Павле и Књегиња Олга ручак у Белом двору у част г. Делбоса, коме су присуствовали: Њ. В. Краљица Марија, претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић са госпођом, претседник Сената г. д-р Мажуранић, претседник Скупштине г. Стеван Ђирић са госпођом, француски посланик г. Брижер са госпођом и већи број угледних званика.

У 15 часова г. Делбос је био у ауденцији код Њ. В. Краљице Марије.

У вече је претседник Владе г. д-р Милан Стојадиновић приредио гала-вечеру у Гардијском дому у част г. Делбоса, којој су, поред француских гостију, присуствовали: претседник Сената г. д-р Желимир Мажуранић, претседник Народне скупштине г. Стеван Ђирић са госпођом, претседник Београдске општине г. Влада Илић са госпођом, чланови дипломатског кора и велики број угледних гостију. На овој вечери измењали су г. д-р Стојадиновић и г. Делбос срдачне здравице.

Г. д-р Милан Стојадиновић у својој здравици нагласио је да је жеља за пријатељском и конструктивном сарадњом између Француске и Југославије основна линија наше спољне политике. Нагласио је да се у свима областима нашег народног живота осећа топло и моћно зрачење француског духа и утицај француске многоструке и разноврсне делатности. Изразио је уверење да ће Француска и Југославија наставити своју искрену и хармоничну сарадњу, да би на тај начин допринеле делу мира и политичке консолидације у Европи.

Г. Делбос је у својој здравици нагласио да су Југославија и Француска здружене успоменама које ништа не може да избрише. Француска влада и цео француски народ свесни су солидарности наших судбина, задахнути истом вољом. „Моје присуство овде у вези са мојом посетом Пољској и другим земљама Мале Антанте, — рекао је г. Делбос, — јесте сведочанство воље да делам са вама, како за нашу заједничку безбедност и за наше заједничко благостање, тако и за мир који без икакве задње мисли желимо са свима земљама.“

Сутрадан, 13 децембра, г. Делбос, у друштву са г. д-р Миланом Стојадиновићем, одвезао се на Оплепац, да положи венце и ода пошту сени Витешког Краља Александра I Ујединитеља и сени Краља Петра I Ослободитеља.

При пролазу кроз шумадијска села приређиване су Г. Делбосу и савезничкој Француској одушевљене манифестације. У Младеновцу, на перону железничке станице, приређен је срдчан дочек, где је г. Делбоса поздравио народни посланик тога краја г. Баџак. Г. Делбос је одговорио нарочито топлим речима, у којима је нагласио своју радост што долази у додир са сеоским становништвом Југославије, којима доноси поздрав сеоских радника Француске, које он, г. Делбос, претставља у Парламенту своје земље.

Г. Делбос са својом пратњом задржао се дуже времена на Опленцу. Разгледао је пажљиво целу задужбину Карађорђевића, обишао је имања на Опленцу, интересовао се за историјски значај Тополе.

Са Опленца г. Делбос се је одвезао на Авалу, где је положио на гроб Незнаног јунака венац од лаворовог и палмовог лишћа и црвених каранфила. Г. д-р Милан Стојадиновић приредио је у хотелу на Авали г. Делбосу и његовим пратиоцима ручак.

Г. Делбос је после тога обишао војничко француско гробље и положио је венац на споменик француских хероја.

После тога био је у аудијенцији код Краљевског намесника г- д-ра Станковића.

У 17 и по часова примио је г. Делбос у француском посланству г. д-ра Милана Стојадиновића и задржао се са њим дуже времена у разговору.

У вече је Друштво пријатеља Француске приредило у клупским просторијама чај у част г. Делбоса, где је г. Делбос одушевљено дочекан и поздрављен. Том приликом је г. Делбос одржао ванредно значајан говор, чије смо главне мисли цитирали на уводном месту.

Трећег дана боравка у Београду г. Делбос је примао у француском посланству Французе настањене у Београду, као и претставнике разних француско-југословенских удружења. Г. Делбос је са нарочитим задовољством примио претставнике југословенских ђака школованих у Француској. Претседник удружења тих ђака г. д-р Никола Миљанић, професор Универзитета, поздравио је топлим речима г. Делбоса, обећавајући да ће прокламовати годину 1938, двадесетогодишњицу мира, као годину посвећену Француској у нашој земљи. Г. Делбос је са задовољством примио ово обећање.

После потписивања напред поменутих трговинских споразума, Министар трговине и индустрије г. д-р Врбанић приредио је ручак у част г. Делбоса.

После подне је г. Делбос, у друштву г. д-р Милана Стојадиновића, разгледао Музеј Кнеза Павла и изложбу пољске уметности у том музеју.

Затим је разгледао завод за израду новчаница у Топчидеру.

Г. Делбос је направио посету Народној скупштини, где га је топло поздравио претседник Финансијског одбора г. Рајаковић. Г. Делбос је одговорио срдчним речима, изражавајући своју радост што се уверио да су све југословенске странке, заступљене у Парламенту, подједнако пријатељски расположене према Француској.

Земљораднички народни посланик г. Воја Лазић поздравио је г. Делбоса у име југословенских сељака. Г. Делбос је у свом одговору поздравио све сељаке народне посланике у овом дому.

У вече су г.г. Делбос и д-р М. Стојадиновић примили наше и стране новинаре у Министарству иностраних послова. Г. Делбос се, у свом говору пред новинарима, најпре захвалио југословенском премијеру г. д-р Стојадиновићу и Краљевској влади на срдчном дочеку, а затим се захвалио целокупној штампи на правилном тачном и верном изражавању осећања Француске за Југославију као и Југославије за Француску. Г. Делбос је подвукао да је са г. д-р Миланом Сто-

Г. Ивон Делбос и г. д-р Милан Стојадиновић
обилазе Музеј Кнеза Павла

јадиновићем радио у пуној сагласности и сматра да ће његова посета обележити срећну етапу у односима наших двеју земаља.

Затим је г. Делбос прочитао званично саопштење о својим разговорима са г. д-р Миланом Стојадиновићем.

Тога дана увече приредио је француски посланик г. Брижер интимну вечеру у француском посланству у част г. Делбоса.

Исто вече, 14 децембра, у 22,50 часова отпутовао је г. Делбос за Праг. На железничку станицу одвезао се са г. д-р Миланом Стојадиновићем. Испраћај је био врло срдчан.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Социјална хроника

Материце у Двору

— Око 200 деце присуствовало је прослави Материца у Двору и добило одело и друге поклоне од Њ. В. Краљице Марије, Њ. В. Краља, Краљевића и Кнежевића — 50 вршњака Њ. В. Краља из свих гимназија у земљи провели су у Београду четири дана као Краљеви гости —

Овогодишње Материце, 26 децембра, прослављене су у Двору у ширим размерама и необично свечано. На ову прославу благоизволео је Њ. В. Краљ Петар II позвати у престоницу као своје госте 50 Својих вршњака из свих гимназија бановинских седишта у земљи. Из сваке гимназије бановинског седишта позвана су по два сиромашна ученик и по две сиромашне

Свакоме од ових дечака и девојчица поклонила је Њ. В. Краљица Марија за празник Материца блузу или капут, сукњу или панталоне, ципеле и чарале. Гости Њ. В. Краља Петра II из бановинских места добили су на београдској железничкој станици, при сласку из воза, Његов поклон: зимски капут и рукавице.

Мала ученица Радмила Стојић по традиционалном обичају везује Њ. В. Краљицу Марију

ученице одличног учења и владања, а поред тога позван је из сваког бановинског седишта најбољи и први у рангу ученик без обзира на његово имовинско стање. Из Београда било је присутно 14 ученика и ученица београдских гимназија, најбољи ученици V разреда у својим школама. Поред тога прослави Материца у Двору присуствовало је и 100 сиромашних ученика и ученица свих основних школа у престоници, сви ученици IV разреда основне школе.

Гости Њ. В. Краља Петра II стигли су после подне и увече 22 децембра у Београд. Сваку групу пратио је по један наставник, који је уз њих био цело време боравка у Београду.

Занимљиво је било посматрати младе Краљеве другове како у чекаоници пробирају из гомиле одела топле зимске капуте и рукавице који одговарају њиховој величини и који им се највише свиђају. Било је ту сиромашне деце која никад нису имала нове

топле капуте. Њиховој радости није било краја кад су стали пред гомилу лепих капута, из које су имали по вољи да изаберу себи капут.

Унапред је било одређено код кога ће Краљеви гости да отседну. Изабране су за ту сврху куће

Њ. В. Краљица Марија, Њ. В. Краљ Петар II, Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга, Њ. Кр. Вис. Краљевићи Томислав и Андреј и Њ. Кр. Вис. Кнежевићи Александар и Николај за време извођења програма

Организован је нарочити комитет за дочек гостију Њ. В. Краља, који се бринуо за ове госте за цело време њиховог боравка у Београду. У име тога комитета на железничкој станици госте је дочекивао г. Анта Анђелковић, секретар Ауто-клуба, који се је бринуо да сваки гост добије нов капут и рукавице и да нађе свог домаћина код кога ће становати. Он је у чекаоници поздравио све госте са речима:

— Њ. В. Краљ Југославије Петар II, ваш Вршњак и ваш Друг, поздравља вас и другове код којих ће те отсести и жели Вам да се у Београду осећате пријатно и да проведете весело.

Присутна деца прихватила су: „Живео Краљ!”

Смештај ученика и ученица из унутрашњости и програм њиховог боравка у Београду организован је тако да то буду најлепши дани у животу сваког ученика. Боравак у Београду био им је и пријатан и користан за њихово душевно усавршавање. Гости Њ. В. Краља видели су све лепоте, атракције и знаменитости Београда. Разгледали су музеј Кнеза Павла и остале музеје и научне установе.

Посетили су Оплепац 23 децембра и поклонили се гробовима Краља Петра Ослободиоца и Витешког Краља Александра.

Управник задужбине на Опленцу капетан г. Ва-

Њ. В. Краљ Петар II и Њ. Кр. Вис. Краљевићи и Кнежевићи деле деци поклоне

њихових богатијих другова гимназиста из Београда, који су их, са својим родитељима, дочекали на железничкој станици и повели у своје станове. Тако ће се ученици из унутрашњости упознати и са својим београдским колегама са којима ће многи од њих одржавати вероватно пријатељске односе целог живота.

милије Милетић спровео је децу кроз храм на Опленцу, где им је показао дивне фреске, а затим их је упознао са целом околином и растумачио им је све значајније историјске моменте везане за ово место.

Ученици су са необичним пијететом одали пошту сенима Краља Петра Ослободиоца и Краља Алек-

сандра Ујединитеља, разгледали са дивљењем целу цркву и околину и пажљиво саслушали сва обавештења о овом историјском месту. У задужбинском дому на Опленцу сервиран им је ручак.

По повратку са Опленца, гости Њ. В. Краља били су на спортском вечеру који је приредио Олимпијски спортски комитет у њихову част.

У петак 24 децембра гости Њ. В. Краља разгледали су целог дана Београд. Задржали су се у Градском зоолошком врту више од једног сата и са необичном пажњом и весељем посматрали животиње. После подне, заједно са децом својих домаћина, у чијим су кућама отсели, посетили су брод „Војвода Мишић“, којим су се прошетали до панчевачког моста и навад. Посетили су тога дана и многе важније београдске установе. У вече су у позоришту на Врачару гледали комад „Д-р“ од Бранислава Нушића.

У суботу 25 децембра гости Њ. В. Краља Петра II прегледали су Војни музеј на Калемегдану, завод за израду новчаница у Топчидеру, Ловачки музеј Краља Александра у топчидерском парку. Управници свих ових установа љубазно су их дочекали и спровели их кроз своје установе.

По подне су гости Њ. В. Краља били на соколској академији која је у њихову част приређена у позоришту на врачару.

На сам дан Материца, у недељу 26 ов. м., Краљеви гости разгледали су пре подне аеродром у Земуну и гимназију Краља Александра на Топчидерском брду. У подне им је Њ. В. Краљ Петар II приредио ручак у Ауто-клубу. Ту је младе госте поздравео изасланик Њ. В. Краља издоданс официр коњички капетан I класе г. Марко Ајдарић.

После подне приређена је најважнија свечаност Материца у свечаној дворани Старог Двора. Деца основних школа састала су се најпре у Огледној школи „Краљ Александар I“ и ту своја стара одела заменили новим оделима која им је поклонила Њ. В. Краљица Марија. Управитељи основних школа одредили су најсиромашнију и најбољу децу која треба да приме ове поклоне Њ. В. Краљице Марије.

После ђака основних школа, стигли су у Двор гости Њ. В. Краља из Ауто-клуба, где су били на ручку. Са ученицима су били и њихови учитељи и професори.

Дошла су и деца дворских службеника, 50 на броју, која су добила исто тако одело и обућу за Материце од Њ. В. Краљице.

Овој свечаности присуствовало је и 150 званица из Београда.

Чланови Краљевског Дома дошли су тачно у 3 сата по подне. Свирањем химне поздрављена је Њихова појава. Сви су се присутни дигли на ноге. Њ. В. Краљица Марија и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга заузеле су почасна места. Десно од Краљице Марије заузео је место Њ. В. Краљ Петар II, а до Њега Његова Браћа Краљевићи Томислав и Андреј. Лево од Кнегиње Олге заузеле су места Њени Синови Кнежевићи Александар и Никола.

Радмила Стојић, ученица IV разреда Основне школе из Предграђа Краљице Марије пришла је Њ. В. Краљици и поздравила је дирљивим говором честитајући Јој празник у име сиромашне деце и под-

носећи искрене жеље за дуг и срећан живот чланова Краљевског Дома, на челу са Њ. В. Краљем Петром II. Захваљује у име све сиромашне деце на краљевским поклонима и кличе: „Живела наша узвишена добротворка!“ „Живео Краљ Петар II и цео Краљевски Дом!“

Ове покликe прихватају одушевљено сви присутни.

Затим је мала Радмила Стојић, по обичају, тробојком везала Њ. В. Краљицу.

Изведен је врло интересантан и пробран програм, који је доводио децу често до усхићења. Деца основне школе одиграла су један позоришни комад „Смех као лек“, друга деца су извела још неке zgodне тачке, артисти су својим невероватним вештинама задивили децу. На крају је приказан филм о нашој војсци и морнарици.

Њ. В. Краљица Марија, Њ. В. Краљ Петар II и Њ. Кр. Вис. Краљевићи и Кнежевићи међу децом за време закуске

Затим су чланови Краљевског Дома прешли у црвени салон где су стајали поклони за Њихове мале госте, кесице слаткиша и фотографије Њ. В. Краља. Свако дете добило је кесице слаткиша и по једну фотографију из руку Њ. В. Краља, Краљевића и Кнежевића. После тога је две стотине деце добило ужину у дворској трпезарији. Приређена је закуска и професорима, учитељима и извођачима програма.

У суседној дворани сарвиран је чај члановима Краљевског Дома.

Мало затим дошли су у трпезарију међу децу-госте Њ. В. Краљ Петар II, Њ. В. Краљица Марија, Краљевићи и Кнежевићи. Њ. В. Краљица Марија обила је столове за којима су деца ужинала, и са сваким је дететом проговорила по неколико речи питајући га одакле је, како учи и кога има у породици. Њ. В. Краљица Марија гладила је децу по коси и тапшала по рамену. Деца су Јој сасвим слободно одговарала.

Чланови Краљевског Дома задржали су се међу децом до 6 и по часова увече. Приликом поласка Њ. В. Краљица Марија је махнула деци руком и довикнула:

— Довиђења, децо!

Деца су одушевљеним поклицима поздравили чланове Краљевског Дома. Гости Њ. В. Краља из унутрашњости напустили су Београд у понедељак 27 децембра, у пратњи својих наставника.

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга Дели Поклоне
Деци у интернату „Српске Мајке”

На дан Материца Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга,
почасна претседница друштва „Српске Мајке”, послала

је поклоне деци из интерната овога друштва. Дворска
дама Кнегиње Олге г-ђа Олга Лозанић присуствовала
је прослави Материца у Дому „Српске Мајке” у име
Њ. Кр. Вис. Кнегиње Олге.

Њ. В. Краљица Марија на скупштини Југосло- венске уније за заштиту деце

Њ. В. Краљица Марија присуствује седници
Југословенске уније за заштиту деце

Југословенска унија за заштиту деце одржала је
своју редовну годишњу скупштину 11 децембра после

подне, којој је присуствовала Њ. В. Краљица Марија
са својом дворском пратњом. Скупштини су присуство-
вали: Претседник Београдске општине г. Влада Илић,
министар просвете г. Магарашевић, министар Соци-
јалне политике и народног здравља г. Драгиша Цвет-
ковић, митрополит Доситеј и епископ Серафим, вр-
ховни рабинер д-р Алкалај и велики број изасланика
разних друштава и установа.

Претседница Уније госпођа Нака Спасић, отвара-
јући скупштину, поздравила је срдечно Њ. В. Кра-
љицу Марију и захвалила Јој се на пажњи коју је
указала овој установи Својим високим присуством.

Секретар Уније г. Скала поднео је извештај о
раду Уније прошле године. Нарочито је истакао да
је управа Уније, поред редовне бриге о деци, по-
слала ових летњих ферија неколико стотина деце на
летовање, на море и друга здрава климатска места.
Унија је издала нарочите поштанске марке са нат-
писом „За заштиту деце”, од којих је имала приход
од 400.000 динара. Установљена је лутрија, од које
је Унија такође имала велике користи.

Извештај Главног и надзорног одбора, као и
остали извештаји, примљени су са одобравањем.

Решено је да свака установа одабере по једног
члана који ће активно учествовати у раду Уније, како
би Унија обухватила што већи број удружења и дру-
штава.

Слава ђачке трпезе Краљице Марије

Ђачка трпеза Краљице Марије у школској поли-
клинци код Губеревца прославила је своју славу 14
децембра, дан патарица Св. Андреје, Крсног имена
Краљевског Дома. На славу је дошла Њ. В. Краљица
Марија и као домаћица славе својом руком упалила
славску свећу. Њ. В. Краљицу дочекали су њени
питомци-ђаци и поздравили су Је. Њ. В. Краљица Ма-
рија прошла је кроз шпалир деце у дворану, где Ју
је дочекао хор ученица певањем државне химне.

Приликом служења обреда, Њ. В. Краљица Марија
окретала је славски колач са свештеником, учени-
цом гимназије Радмилом Милошевић и учеником гим-
назије Стеваном Нешићем.

У име свих ученика који се хране у овој трпези
поздравила је лепим говором Њ. В. Краљицу Марију
ученица првог разреда гимназије Радмила Бутрић,
изражавајући велику захвалност за добротинства која
Краљица Марија чини деци и оданост Краљевском
Дому.

Срдчним усклицима Њ. В. Краљу Петру, Кра-
љици Марији и покровитељу ђачких трпеза Краљевићу
Андреју, као и целом Дому Карађорђевића изразила
су сва деца своју захвалност и оданост.

После свечаности Њ. В. Краљица Марија прешла
је у трпезарију, где су за столовима седела сва деца
која се хране у овој трпези, и разговарала са децом
интересујући се за њихов живот.

Њ. В. Краљица Марија провела је затим кратко
време у разговору са госпођама из Краљичиног ко-
митета које воде ову трпезу, и напустила трпезу испра-
ћена бурним усклицима.

Слави Краљичине трпезе присуствовао је и Прет-
седник Београдске општине г. Влада Илић, претстав-
ници државних власти и свих културних и хуманих дру-
штава и установа београдских.

За ову свечаност оденула је Њ. В. Краљица Ма-
рија сву децу која се хране у њеним трпезама. Свако
је дете добило ципеле, чарапе и џемпер.

Већ десет година ради ђачка трпеза у школској поликлиници на Губеревцу и даје сваког дана добру и здраву храну сиромашној деци основних школа. Је-

Њ. В. Краљица Марија пали славску свећу на слави
Своје ђачке трпезе

данаест таквих трпеза Њ. В. Краљице Марије постоје још у разним местима наше земље.

Овог пролећа образован је нарочити комитет

Њ. В. Краљица Марија на слави Материнског удружења

Материнско Удружење прославило је 4 децембра у своме дому своје Крсно име Ваведeње.

Нешто пре 11 часова стигла је на славу Њ. В. Краљица Марија, Висока Покровитељица Материнског удружења, у пратњи дворске даме г-ђе Еле Хаџић и ађутанта капетана фрегате г. Вуковића.

На улазу Њ. В. Краљицу Марију дочекао је ађутант г. Погачник са Претседницом Удружења г-ђом Зорком Влајић. Г-ђа Влајић поздравила је Њ. В. Краљицу Марију са неколико одабраних речи и предала јој врло леп букет свежих ружа. Њ. В. Краљица поздравила се са присутним чланицама Материнског удружења.

Свештеник г. Михајловић извршио је верски обред. Њ. В. Краљица Марија — са г-ђом Зорком Влајић, једном малом штићеницом, свештеником, домаћицом славе г-ђом Ружом Андоновић, — окретала је, по обичају, славски колач.

После говора свештеника г. Михајловића, изасланик Митрополита Доситеја јеромонах г. д-р Василије Костић поздравео је присутне и умолео чланице овог Удружења да имају увек пред очима два примера: пример Марије Мајке Исусове, и пример Њ. В. Краљице Марије, Мајке нашег вољеног Краља Петра.

Речи јеромонаха г. д-р Василија Костића попраћени од стране присутних: —

госпођа Краљичине трпезе у Београду, који је примио на себе да реорганизује рад у тој трпези. Од почетка ове школске године, место ђака основне школе, хране се у овој трпези одраслија деца, ђаци београдских гимназија, занатских и грађанских школа. Ова измена извршена је по жељи Њ. В. Краљице Марије, пошто у Београду постоји 18 трпеза по основним школама, које помаже Краљица Марија, а средње школе немају ни једну трпезу за своје ђаке.

Поред хране, сиромашни ђаци добиће у овој трпези и просторије у којима ће моћи да раде своје школске предмете, нарочито у зимско доба, уз надзор и инструкције неколико професора. Комитет госпођа Краљичине трпезе извршио је већ све потребне припреме да се ова лепа замисао оствари. Овој мери приступило се зато што сиромашна деца немају код својих кућа повољне услове за учење, а зими немају ни топле собе. Ова Краљичина трпеза хранила је досад преко 100 дечака и девојчица, а тај се број повисио ових дана на две стотине.

Трпеза не може да прими већи број ђака, иако се за то осећа велика потреба, зато што су просторије неповољне и тесне.

Зато ће се, према замисли Краљице Марије, отпочети на пролеће зидање великог дома Краљичине трпезе у центру Београда, како би трпеза била приступачна највећем броју школске деце. Та нова зграда Краљичине трпезе примиће много већи број сиромашних ђака на исхрану, а и прилике за рад деце биће много повољније.

— Живела Њ. В. Краљица Марија, Живео Њ. В. Краљ Петар II.

Пошто се Њ. В. Краљица Марија послужила житом провела је извесно време у разговору са претседницом Материнског удружења г-ђом Зорком Влајић и осталим чланицама Управе интересујући се много за рад Удружења. Затим је Њ. В. Краљица Марија разгледала у domu изложбу ручних радова — цемпера и других израда потребних за децу. Поменуте ручне радове су израдиле саме чланице Материнског Удружења. Њ. В. Краљица Марија благоизволела је откупити три пуловера за Своја три Сина.

Висока Гошћа, Њ. В. Краљица Марија, са Својом пратњом, напустила је дом око 12 часова.

Њ. В. Краљицу до излаза испратиле су претседница и чланице управе Удружења.

Свечаности су присуствовали: г-ђа Вјера Перовић, супруга Краљевског намесника г. д-р Изе Перовића, који је послао Материнском удружењу прилог од 500.— дин. и честитао славу; г-ђа Министра Двора г. Антића; госпође страних посланика (чехословачког, белгијског, француског и пољског); изасланици Београдске општине, Министарства просвете, Женског савеза и многих хуманих установа.

Одлуке Акционог одбора за зимску помоћ

Акциони одбор за зимску помоћ одржао је седницу 3 децембра о. г. у кабинету Претседника Београдске општине. Седници су присуствовали Претседник општине г. Влада Илић, потпретседнице Акционог одбора г-ђа Августа Стојадиновић и г-ђа Олга Илић, Министар Социјалне политике и народног здравља г. Драгиша Цветковић, виши саветник тога Министарства г. д-р Марио Крмпотић, Управник града Београда г. Милан Аћимовић, и секретар Одбора г. д-р Ђура Ђуровић, помоћник Директора Општег одељења Београдске општине.

Пре почетка седнице упућен је телеграм Претседници Акционог одбора за зимску помоћ Њ. Кр. Вис. Кнегињи Олги, који гласи:

„Њ. Кр. Вис. Кнегињи Олги

Париз

Приступајући и ове године организовању зимске помоћи, чланови Акционог одбора осећају потребу да изразе топлу благодарност својој узвишеној Претседници на непрестаном старању о онима који пате и да увере Ваше Краљевско Височанство да ће помоћ сиротињи и у току ове зиме бити организована на што је могуће бољи и ефикаснији начин. Са изјавама оданости: потпретседнице Акционог одбора за зимску помоћ: Августина Стојадиновић, Олга Илић.”

Примљен је извештај о раду у прошлој години и донесене су потребне одлуке о раду Одбора у току ове зимске сезоне. Скициран је проглас београдском грађанству, у коме се траже прилози у новцу и натури, утврђене су врсте помоћи које ће се делити и одлучено да се нарочита пажња обрати на сиротињу која болује од туберкулозе.

Традиционални бал Зимске помоћи одржаће се у Народном позоришту 5 марта 1938 г.

Министар Социјалне политике и народног здравља г. Драгиша Цветковић изјавио је да ће његово Министарство дати као прву траншу зимске помоћи 200.000 дин., а ако буде потребно даће доцније још.

Управник града Београда г. Аћимовић дао је Одбору сугестију за евентуалну централизацију прикупљања прилога, бар у току зимске сезоне.

При крају седнице дошао је претседник владе г. д-р Милан Стојадиновић кога су чланови одбора упознали са закључцима који су донети на овој седници.

* * *

18 децембра упутио је Акциони одбор апел београдском грађанству да својим прилозима у новцу и натури омогући помоћ сиромашним, нарочито деци, старцима и изнемоглим. Апел је штампан у свима београдским дневним листовима и у службеним „Општинским новинама”.

Коларевић Илија: „Уметникова маги“
(са X јесење изложбе)

Комунална хроника

Сарадња владе и Градског поглаварства на уређењу Београда

У кабинету Претседника Београдске општине одржана је 3 децембра важна конференција о уређењу Београда. Претседавао је конференцији Претседник владе г. д-р Милан Стојадиновић, а били су присутни: Претседник Београдске општине г. Влада Илић, Министар грађевина г. Добривоје Стошовић, Министар финансија г. Душан Летица, надлежни референти Београдске општине и Министарства грађевина.

На овој конференцији претресана су питања у вези са регулацијом и урбанистичким проблемима изградњавања Београда. Третирани су нарочито питања уређења Теразија, трга код Кнежевог споменика, терена око Народне скупштине, подизања разних скверова и паркова, изградње радничких станова и изградње пешачке стазе од Београда до Земунa и до Бањице. Одређено је место за подизање Палате правде.

Одликовање општинских функционера

Указом Краљевских Намесника, на предлоз Претседника Министарског савета, одликован је на дан 1 децембра, поводом изразника Уједињења, потпретседник Београдске општине г. Драг. Тодоровић, орденом Св. Саве III степена.

Поводом рођен-дана Њ. В. Краља, одликован је градски већник г. д-р Јован Мијушковић, орденом Југословенске круне IV степена.

Поводом рођен-дана Њ. В. Краља, одли-

кован је и градски већник професор г. Милорад Симоновић, на предлоз Министра војске и морнарице, орденом Југословенске круне за заслуге у светском рату.

Том приликом је г. Милорад Симоновић унапређен у чин резервног пешадијског мајора.

Поводом 1 децембра одликован је градски већник г. инж. Брана Ивановић, саветник V ранга и шеф машинског одељења Дир. желез. Београд — орденом Св. Саве IV реда.

Свечано је отворена филијала Општинске штедионице у Земуну

— У земунској градској већници одржан је свечани скуп градских већника и земунских привредника под претседништвом г. Владе Илића —

У среду 29 децембра одржан је у старој земунској градској већници, поводом отварања филијале Општинске штедионице у Земуну, свечани скуп по претседништвом Претседника Београдске општине г. Владе Илића, на коме су учествовали земунски градски већници, неколико већника из Београда и многи угледни земунски привредници. Скуп је отворио Претседник г. Влада Илић и дао реч г. д-р Драгољубу Новаковићу, потпретседнику Општинске штедионице.

Г. д-р Новаковић изнео је у свом говору историјат отварања филијале Општинске штедионице у Земуну, која је могла бити отворена тек кад је подигнут мост Краља Александра и кад је Земун спојен са Београдом и административно. Филијала се отвара ради добра Земунa и његових становника. Она ће радити све послове предвиђене у њеним правилима, а пре свега примаће улоге на штедњу и трудиће се да развије смисао за њу. Даваће и зајмове. У своме раду неће тежити за зарадом. Њена правила забрањују дељење дивиденде акционарима и упуштање у спекулације и авантуре. Доцније, ако се укаже потреба за

то, биће при земунској филијали отворено и заложно одељење.

Г. Новаковић је прочитао правила општинске штедионице.

Претседник општине г. Влада Илић изражава жељу да грађани у општинску штедионицу што више улажу, а што мање из ње узимају. „Нека нам Бог помогне да се извучемо из овога блата које газимо од 1927 године и да једном пребродимо кризу... Уверен сам да ћете ви имати пуно разумевања за рад Општинске штедионице” — рекао је г. Илић.

Говорио је и градски већник г. Павле Карародановић.

Г. д-р Драгољуб Новаковић изјавио је да ће се, уместо уобичајене закуске после скупа, предати 5.000 динара за земунску сиротињу.

После овог свечаног скупа Претседник општине г. Влада Илић са групом већника и угледних земунских привредника прошетао је кроз Земун и обишао новоотворену филијалу Општинске штедионице у Земуну, у улици Краља Александра бр. 8.

Земаљска изложба живине, кунића, паса, мачака и оваца

Под високим покровитељством Њ. В. Краљице Марије, Министарство социјалне политике и народног здравља, уз сарадњу живинарских и других организација, организовало је велику земаљску изложбу живине, голубова, кунића, паса и мачака и смотру оваца и овчијих продуката од 16 до 20 децембра у павиљонима Београдског сајмишта. Изложба паса и мачака трајала је свега два дана, 16 и 17 децембра.

Организација изложбе изведена је врло добро. Изложба је показала најбоље примерке домаћих животињских врста које се негују у нашој земљи и користи које се од њих добивају. Нарочито је у овом погледу задовољила смотра оваца и овчијих продуката. Влада је припремила опсежан програм на унапређивању овчарства и еманциповању домаће текстилне индустрије од иностране вуне. Ова смотра је показала да постоји солидна основица за извођење тога програма.

Претставници разних установа при отварању изложбе живине. У средини претседник општине г. Влада Илић

Изложба је отворена 16 децембра пре подне уз присуство великог броја позваних гостију. Изасланик Њ. В. Краља и Њ. В. Краљице Марије био је капетан фрегате г. Вуковић. Присутан је био и Претседник општине г. Влада Илић, затим делегати разних министарстава, претседници привредних комора, чехословачки трговински аташе г. Новак, претставници пољопривредног факултета и пољопривредних установа, претставници бугарске пољопривреде итд.

У великом павиљону, где је изложена живина, поздравио је госте г. д-р Светислав Живковић, претседник Главног савеза југословенских одгајивача живине, кунића и голубова, захваљујући нарочито Њ. В. Краљици Марији што се благоизволила примити покровитељства ове изложбе. Захвалио се Министарствима пољопривреде и трговине, која су помогла организовање изложбе. Поздравио је затим претставнике бугарских пољопривредника, г. д-р Ивана Семерџијева, шефа одељења за живинарство бугарског министарства пољопривреде, и г. Бору Руменова, претседника бугарског живинарског друштва „Птица“.

Изложбу је отворио помоћник Министра Пољопривреде г. Милан Новаковић. У своме говору из-

нео је да Министарство пољопривреде, поред осталих пет нових пољопривредних установа, подиже ове године и институт за испитивање вуне у Топчидеру. Овај институт ће давати правце одгајивању оваца с обзиром на захтев наше индустрије и да олакша промет вуне.

Смотра оваца на овој изложби има практичан значај, рекао је г. Новаковић, да нам покаже шта имамо и у ком правцу треба да радимо да задовољимо потребе наше текстилне индустрије. Ми немамо у довољној количини вуне финијих квалитета, а постоји могућност пласмана боље вуне проширењем одговарајућих типова оваца.

Затим је г. Новаковић говорио о значају живинарства за нашу привреду, које је највећим делом привреда ситног човека. Вредност само извезене живине и живинарских производа из наше земље износи годишње око 400,000,000.— дин.

Затим су гости обишли и разгледали целу изложбу.

Највећу пажњу посетилаца побудила је изложба паса и мачака, која је пружала много занимљивости и разоноде. Исто тако велику пажњу посетилаца привлачило је одељење оваца и овчијих продуката. Ту су изложене разне расе оваца. Поред тога изложене су вунене тканине фабрике г. Владе Илића из Београда и фабрике „Вуна Д. Д.“ из Карловца. Вардарска задруга за унапређење кућне радиности и задруга „Руководина“ изложиле су ћилиме и остале производе од вуне. Завод за испитивање вуне изложио је примерке вуне наших оваца, ветеринарска експериментална станица Министарства пољопривреде изложила је сточне лекове и графиконе који приказују борбу са сточним болестима, млекара „Бели Манастир“ изложила је млечне продукте.

У павиљону где је изложена живина нарочиту су пажњу привлачиле ћурке, гуске и пловке. У централном павиљону организовао је Завод за унапређење спољне трговине изложбу паковања и сортирања јаја, живине, дивљачи и њихових продуката намењених за извоз у иностранство.

Првих дана изложбе интересовање грађанства било је доста велико, а доцније је то интересовање попуштало.

Другог дана изложбе раздвојене су главне награде за најбоље изложене примерке живине, кунића, голубова и продуката текстилне индустрије. Жири је разделио девет пехара. Прву и највећу награду за живину, пехар Њ. В. Краљице Марије, добио је г. Сава Дујић, поседник из Новог Сада.

Пехаре одбора за приређивање изложбе добили су г.г. Влада Илић, индустријалац и Претседник београдске општине, Васа Срдић из Темерина и Маринко Лаушевић из Ваљева.

На овој изложби посвећена је нарочита пажња излагању примерака селекционисаних наших раса живине. Ово одговара тежњама званичне пољопривредне политике да се наше народно живинарство унапређује селекцијом домаћих раса, које су већ довољно отпорне и аклиматизоване за наше прилике.

По свима павиљонима били су распоређени многи графикони и илустрације, из којих се могао видети значај сваке врсте изложених животиња.

Одлуке Државног савета

Пре него што приступи оцени законитости градских статута, уредаба или правилника који имају утицаја на градске финансије, надзорна власт их мора претходно доставити Министру финансија ради оцене њихове целисходности.

Банска управа као надзорна власт задржала је од извршења, на основу § 134 Закона о градским општинама, правилник градске општине о наплати такса у корист града у буџетској 1937/38 год., јер је нашла да је исти у противности са законом. Против ове одлуке град је изјавио жалбу Државном савету, коју је Државни савет уважио и својим решењем бр. 6166 од 12 марта 1937 год. поништио је одлуку надзорне власти са овим образложењем: „У § 91 Закона о градским општинама прописано је специјално поступање при оцени законитости градских уредаба и правилника који имају утицаја на градске финансије, па се тако и овде морало поступити пошто је овакав правилник неоспорно од утицаја на градске финансије. Овим прописом стављено је у дужност надзорној власти да, пре него што приступи оцени законитости оваквог правилника, достави исти Министру финансија на оцену целисходности дотичних одредаба, саобразно § 116 истог закона, па тек по добивеном пристанку Министра финансија приступи оцени његове законитости (§ 134 истог закона).

Овде међутим надзорна власт није тако поступила, већ је, пропуштајући да Правилник претходно достави Министру финансија на оцену целисходности његових одредаба, приступила оцени његове законитости, нашла да је противан закону, па затим одлуку (односно Правилник) задржала од извршења на основу § 134 Закона о градским општинама. Пропуштено је дакле нешто што закон изрично наређује да се претходно учини, и већ по томе ожалбено решење се показује као противно закону и као такво не може опстати.

Са ових разлога Државни савет је морао жалбу уважити и ожалбено решење поништити стим да Банска управа, као надзорна власт, накнадно достави ожалбену одлуку (односно Правилник) Министру финансија на оцену целисходности његових одредаба, па тек онда, у случају пристанка, приступи оцени његове законитости и о томе донесе своју одлуку у смислу § 134 Закона о градским општинама.”

Прописи о престанку службе и дисциплински прописи Чиновничког закона, који по § 104 Закона о градским општинама важе и за градске службенике, не односе се и на дневничаре у служби градских општина.

Један дневничар градске општине отпуштен је из службе одлуком претседника градске општине без отказа, какав је отпуст дисциплинска казна за дневничаре — отпуштање (престанак службе без отказа). Против претседникове одлуке отпуштени је ставио приговор на градско веће, који је одбило градско веће, против чије одлуке изјавио жалбу Министру унутрашњих послова, истичући, да он није могао бити отпуштен без отказа јер је то дисциплинска казна, а та дисциплинска казна могла се изрећи само на основу спроведеног дисциплинског поступка, којег у његовом случају није било, што је противно прописима чинов. закона, чији дисциплински прописи важе и за градске службенике по закону о град. општинама. Министар је одбацио ову жалбу, а и Државни савет пресудом бр. 6455 од 22 марта 1937 год. одбацио му је тужбу против министарског решења са ових разлога: „Према § 104 Закона о градским општинама имају се одредбе које важе за државне службенике о престанку службе као и о дисциплинској одговорности сходно смислу примењивати и на градске службенике уколико овим законом није друкчије одређено. По чл. 8 Статута Општине града Београда, међутим, општински службеници се деле на чиновнике, званичнике и служитеље. Из ове одредбе произилази, да за дневничаре када нису уврштени у градске службенике, које градска општина прима у своју службу на основу чл. 19 поменутог Статута, не важе сходно смислу одредбе за државне службенике (§ 6 Ч. 3.), а у обиму предвиђеном у цитираном § 104 Закона о градским општинама, као ни одредбе §§ 175, 176, 177 и 179 Закона о чиновницима од 1931 год. То несумњиво произилази из чињенице, да је у § 104 Закона о градским општинама реч само о службеницима, а не и о дневничарима, па да би се на њих имале примењивати сходно смислу одредбе X главе Закона о чиновницима од 1931 год. Али све кад би се на општинске дневничаре и примењивале одредбе X главе Ч. 3., тужиочево тврђење у погледу дисциплинског поступка би било неумесно стога, што у тој глави, којом су регулисани службени односи дневничара у државној служби није уопште прописано, да је за изрицање дисциплинских казни у смислу § 175 у вези са § 176 тога закона потребан специјални дисциплински поступак, како је то прописано само за државне службенике у § 194 Ч. 3.

Из аката предмета спора види се, да је записничким саслушањем тужиоца и неколико пиљара са Јованове пијаце у Београду утврђен неправилан рад тужиоца. Како, међутим, у смислу чл. 20 Статута општине града Београда дневничари могу бити отпуштени из општинске службе без обзира на мотива-

цију, кад то општински органи које је Претседник овлашћено специјалним решењем, нађу за потребно, то је Државни савет с обзиром на изложено а на основу чл. 17 и 34 Закона о Државном савету и управним судовима тужбу одбацио као неумесну."

Појединац — члан градске општине не може, у циљу заштите свог личног интереса, жалбом на надзорну власт нападати одлуку градског већа која има карактер месне уредбе. Његов приватни интерес може бити доведен у питање тек применом оног општег прописа, кад и жалбу може употребити.

Члан градске општине изјавио је жалбу надзорној власти против одлуке градског већа о изменама и допунама тарифе за обрачун електричне енергије. По овој жалби надзорна власт није донела никакву одлуку, и пошто је било прошло три месеца од другог поновљеног тражења одлуке по жалби, законска је претпоставка (чл. 22 Закона о Државном савету и управним судовима) да је та жалба одбачена. Зато је заинтересовани и могао да употреби тужбу на Државни савет против решења надзорне власти — Мин. финансија — о одбијању жалбе, и ако у ствари то решење није било ни донето. Државни савет је међутим, својом одлуком бр. 30280 од 9 априла 1937 год. одбацио ову тужбу са следећим образложењем: „Према чл. 15 и 18 Закона о Државном савету и управним судовима, тужбом појединца односно правног лица може се нападати само онај акт управне власти којим се непрестано вређа какво његово право или интерес на закону основан, а такав акт овде не би представљао решење којим се његова жалба на овакву одлуку већа одбацује.

Измене и допуне тарифе за обрачун електричне енергије, које су овде предмет одлуке градског већа, имају значај месне уредбе, које градови могу доносити за своје подручје по § 90 Закона о градским општинама. Оне представљају нове и опште одредбе које се, по проведеном поступку за њихово доношење, тек у будуће имају примењивати. Њима се према томе не вређа непосредно ничије право ниги интерес на закону основан, па ни тужиоцу, а без такве повреде не може се ни спор покренути, с обзиром на одредбе чл. 15 и 18 Закона о Државном савету и управним судовима.

Непосредне повреде права односно интереса може бити само у путу примене наведених измена тарифе, као општих одредаба, те стога тужилац може покренути спор само онда када на њега ове одредбе буде примењене (чл. 15 и 18 Закона о Државном савету и управним судовима), којом приликом може доказивати да наведене измене тарифе нису у складу са законом и стога не могу доћи до примене.

При овоме је без важности околност, што је §-ом 143 Закона о градским општинама допуштена жалба сваком члану општине против одлука градских органа опште природе (не појединачно личне), као што је овде случај, јер је тиме дата изузетна могућност за заштиту општих интереса, а не појединачно личних, пошто

се може поднети кад члан општине „налази да је одлука противна постојећим законима и законитим наредбама власти“. Стога оваква жалба није редовно правно средство из § 114 Зуп., које претпоставља управни акт индивидуалан, одлуку из § 106 пом. закона са правом не само тражења већ и добијања решења више управне власти, већ жалба из закона о градским општинама у циљу само скретања пажње вишој власти у даном поступку за одобрење оваквих одлука (§ 91 Закона о градским општинама) на њихову евентуалну против-законитост. Надзорна власт у овом случају није дужна да жалиоцу изда формално решење, јер ово право жалбе није његово право дано му у личном већ у општем интересу. И неуважење такве жалбе, када одлука и не би одговарала закону, не би представљало никакву повреду личног права односно непосредног интереса за тужиоца и стога не може бити основ за покретање спора, с обзиром на одредбе чл. 15 и 18 Закона о Државном савету и управним судовима.

Спорним решењем према изложеном тужиоцу није ни могло бити повређено никакво право односно интерес основан на закону, па стога и његовој тужби није било места. Стога се иста тужба морала одбацити одлуком на основу чл. 24 тач. 4 Закона о Државном савету и управним судовима".

У разлозима саветске одлуке јасно је повучена разлика између жалбе по § 114 Закона о општем управном поступку и жалбе по § 143 Закона о градским општинама. Прва жалба претпоставља постојање једног индивидуалног управног акта, том жалбом на непосредну вишу власт напада се тај акт у циљу заштите овога права или легитимног интереса, по таквој жалби она виша власт дужна је донети одлуку, против које је отворен пут за тужбу на управни суд односно Државни савет. Друга пак жалба — она из § 143 Закона о град. општинама, нема тај карактер, она се подноси против одлука градских органа опште природе (не појединачно личне) у циљу заштите општих интереса, њом појединац само скреће пажњу надлежне надзорне власти на евентуалну незаконитост те опште одлуке градских органа и та жалба ће послужити надзорној власти кад у поступку из § 91 Зак. о град. општинама буде ценила законитост те одлуке општег карактера. Зато по тој жалби не мора да доноси никакву одлуку за жалиоца, коме остаје могућност да, ако та општа одлука буде одобрена од стране надзорне власти, у погледу себе одстрањује њену примену путем оне прве жалбе из § 114 Зак. о општем управном поступку и даље употребом тужбе на управни суд односно Државни савет.

Одлука општине о признању сталне месечне помоћи удови умрлог претседника у знак признања за његове заслуге за општину представља једну статутарну норму индивидуалног карактера. У случају измене ове одлуке заинтересована има право жалбе на вишу власт и тужбе на управни суд односно Државни савет.

Решењем општинског суда била је призната месечна помоћ у одређеном новчаном износу удови претседника те општине у знак признања за његове за-

слуге за исту општину. Заинтересована је уживала ову помоћ, а затим је одлуком градског већа иста смањена на половину дотадашњег износа. На одлуку већа она је изјавила жалбу Министру унутрашњих послова који је жалбу одбацио, налазећи да оно право помоћи није било признато законом већ га је општина признала као личност приватног права зато и заинтересована, ако налази да је у том праву повређена, за заштиту истог треба да се тужбом обрати надлежном редвном суду. По тужби заинтересоване, ништећи министрову решење својом пресудом бр. 13179 од 31 маја 1937 год., Државни савет је заузео супротно становиште и образложио га на следећи начин: „Градске општине су самоуправна тела и правна лица по јавном и приватном праву (§ 1 Закона о град. општ.). У коме ће се својству појавити правна личност општине зависи од природе посла који у конкретном случају обавља, односно од законских прописа којима се правна природа дотичног посла регулише. Ако је рад општине идентичан са радом приватног лица, онда она ради као правно лице по приватном праву тј. тај се њен рад регулише по правилима грађанског права. Према овоме ако се обавезе које је општина преузела на себе крећу у оквиру грађанског законодавства онда се она јавља као правна личност приватног права и такве обавезе су приватно правног карактера. Међутим ако се општина јавља као носилац одређеног дела јавне управе, коју она врши као право и дужност у том случају она дејствује као правно лице јавног права. А обавезе из тог односа су јавноправног карактера.

Једна од таквих одлука у коме се општина јавља као личност јавног права, је њен однос наспрам службеника, стога што они врше одређене јавно-правне послове у служби носиоца јавне управе (општине). Последица овога је, да су материјалне обавезе општине наспрам њених службеника јавно-правне природе, па следствено и за решавање спорова из тих односа надлежне су административне власти. Да би судови били надлежни за расправљање јавно правних спорова потребно је да им се ови изрично ставе у надлежност правним прописом. Законом о градским општинама, међутим, њихова надлежност у овим споровима је искључена (§ 112).

У конкретном случају тужиља је уживала помоћ коју јој је доделила Општина града Београда, решењем од 6 јануара 1925 године, „у знак признања заслуга“ њеног поч. супруга Михајла Марјановића који је умро као претседник општине, дакле за његов рад у општини.

У оваквом облику додељена помоћ произлази из односа општине према њезином службенику. Услед тога спорови одатле настали су јавно правне природе и расправљају се административним путем. Ово поготову стога што је акт општине којим се додељује помоћ последица односа у коме је тужиљин поч. супруг био наспрам општине. А овај однос био је јавно правне природе. Додељена помоћ за заслуге овакве врсте је и награда општине као јавно правне личности за рад у општини.

Статут општине града Београда истина не предвиђа овакву врсту обвезе општине. Стога решење од 6 јануара 1925 год. донето за време важења ранијег закона о општинама (1903) пошто је постало правно-

снажно претставља једну нову статутарну норму индивидуалног карактера.

Административни спор се заснива у случају кад се актом управне власти повреди какво право или лични интерес једног лица заснован на закону. Повреда личног интереса постоји, кад је актом управне власти овај доведен у питање делимично или сасвим. Он је (интерес) заснован на закону ако произилази из закона, али се под законским прописом разуме и сваки други правни пропис као и ранија индивидуална правноснажна акта управне власти. Повреда једног таквог индивидуалног акта постоји (решење ОГБ од 6 јануара 1925). Овај акт је шта више једна статутарна норма па је власт погрешила када се оспореним решењем није упустила у расматрање ожалбених навода.

Како власт оспореним решењем није расправила жалбене наводе тужиљине оно је морало бити поништено по чл. 26 Закона о Државном савету и управним судовима”.

Све оно што претседнику градске општине припада на име сталне накнаде мора бити одређено само градским статутом.

Претседник једне градске општине имао је на име сталне накнаде за вршење претседничке дужности месечну плату статутом одређену. Градско веће је било одлучило да му се, поред ове месечне плате, исплаћује месечно и одређени новчани износ за покриће трошкова око репрезентације. Банска управа као надзорна власт задржала је, на основу § 134 Зак. о градским општинама, ову одлуку о додатку на репрезентацију налазећи да је противна закону — § 83 Закона о градским општинама, по коме све што је стална накнада претседникова, какав карактер има и тај додаток на репрезентацију, мора бити одређено статутом. Градско поглаварство је изјавило жалбу Државном савету против одлуке надзорне власти, истичући да из самог појма самоуправе града проистиче право већа да, као у спорном случају, својом одлуком одреди претседнику стални месечни додаток на репрезентацију. Државни савет својим решењем бр. 18402 од 18 августа 1937 год. одбацио је жалбу и оснажио је одлуку надзорне власти са ових разлога: „у § 83 Закона о градским општинама прописано је као правило, да је служба претседника и потпретседника почасна тј. без плате. Даље у другом ставу истог прописа предвиђена је могућност, да се претседнику градске општине статутом може одредити стална накнада за вршење дужности у облику годишње или месечне плате”. Правило је дакле, да је дотична служба бесплатна, а тек по изузетку претседнику се може „градским статутом” одредити стална накнада у облику годишње или месечне плате”. Према томе све што се претседнику даје као „стална накнада” може се одредити само градским статутом. Како је та накнада у овоме случају већ одређена градским организационим статутом, а одлуком већа даје се једна стална накнада мимо статута, онда је дотична одлука већа противна закону, те је стога исправно поступљено када је ова одлука задржана од извршења ожалбеним решењем, на основу § 134 Закона о градским општинама.

При овоме је без важности околност, што ова

накнада носи особени назив „додатак на репрезентацију“, јер се и он утврђује као сталан тј. „месечно“ и то „рачунајући од дана ступања на дужност“, а закон одређује да се таква стална накнада може признати градским статутом, док се она овде признаје изван статута и преко онога што је статутом већ одређено. Ако је накнада, предвиђена статутом, била мала, могла се спровести измена статута на начин за то одређен, а никако да се накнада признаје поред онога што одређује статут, јер би у таквом случају статут остао без важности.

Из појма самоуправе не може се изводити да градско веће може поступати слободно и у оним питањима која су законом већ регулисана, како је напред већ изложено, те су стога наводи жалбе у овоме смислу такође неосновани.

Жалба је према овоме неоснована, па се као таква морала одбацити“.

Претседник градске општине овлашћен је да у име исте поднесе тужбу на Управни суд односно Државни савет и без посебног овлашћења градског већа за то.

У једном случају управни суд одбацио је по овом основу тужбу претседника градске општине као од неовлашћеног лица поднету. По жалби Градског поглаварства Државни савет својим решењем бр. 19298 од 11 септембра 1937 год. поништио је пресуду управног суда и заузео супротно становиште, образлажући га на следећи начин: „Пре свега претседник градске општине није само извршни орган градског већа, већ и „претседник града у свима његовим односима и пословима“ (§ 96 Зак. о град. општ.). И већ по томе основу овлашћен је и на подношење тужбе код Управ-

ног суда у име града. Осим тога и кад би одлучивање о подизању тужбе у име града спадало у искључиву надлежност градског већа, као што је у пресуди узето, претседник је овлашћен у хитним случајевима (§ 98 Закона о градским општинама) да предузме што треба ради отклањања штете, па о овоме накнадно известити веће. Хитан случај и овде постоји, пошто је подизање тужбе везано за рок, који се рачуна од дана пријема спорног решења у самоме надлештву (§ 51 Зуп.). У сваком случају, дакле, претседник градске општине био је овлашћен на подизање тужбе у име града, те је стога суд исту имао узети у поступак и покренути спор расправити. Ово у толико пре што је градско веће одлуком од 16 јануара 1936 год. овластило претседника на подизање тужбе по овоме предмету.

Околност, што тужбу није потписао претседник градске општине већ бележник по његовом овлашћењу, није такође могла бити разлог за одбачај тужбе. Јер то је један формални недостатак тужбе, према § 183 у вези § 175 грађанског парничног поступка, а суд је по службеној дужности имао наредити што треба да се тај формални недостатак отклони (§ 58 Закона о пословном реду у Државном савету и управним судовима), а то суд овде није учинио.

У ожалбеној пресуди, према овоме, погрешно је поступљено када је тужба одбачена са формалних разлога. Стога се жалба града морала уважити и пресуда поништити, стим да управни суд претходно предузме што треба у погледу отклањања формалног недостатка тужбе, а затим исту узме у поступак и спорни предмет новом пресудом расправи“.

Љубомир Ж. Јевтић,
секретар Држ. савета.

Правна хроника за 1934, 1935, 1936 и 1937 годину

— Регистар питања обрађених у одлукама Државног савета, које су објављене у „Београдским општинским новинама“ —

1) ГРАЂЕВИНСКЕ СТВАРИ		Стр.
Бесплатно уступање земљишта св. 10 (1935)	595	Плац подобан за градилиште св. 1—2—3 (1937) 158
Висина зграде св. 9 (1937)	629	Покривање дворишта кровом од стакла св. 1—2—3 (1937) 157
Грађевинска дозвола св. 7—8 (1934)	540	Преправка постојеће зграде св. 10 (1935) 595
Грађевинска дозвола и слободна оцена св. 10 (1935).	595	Промена регулације и парцелација св. 7—8 (1937) 418
Грађевинска дозвола за уличну зграду св. 10 (1937)	688	Удаљеност дворишне зграде за становање од гра- ница суседног имања св. 4—5 (1937) 355
Дворишна зграда за становање као бочно крило св. 4—6 (1937)	355	Условна грађевинска дозвола св. 7—8 (1937) 481
Забрана грађења св. 12 (1936)	905	Удаљеност дворишне зграде за становање од за- чеља св. 7—8 (1937). 482
Земљиште резервисано по регулационом плану св. 1—2—3 (1937).	157	
Ништење одлуке о грађевинској дозволи због неу- тврђених чињеница св. 10 (1937)	687	2) ОПШТИНСКЕ ДАЖБИНЕ
Ограда са улице св. 4—5 (1937)	355	Ванредни допринос за искоришћавање општин- ског пута св. 10 (1937). 689
Парцелација земљишта (дужина лица) св. 4—6 (1937)	355	Извоз робе из трошаринског реона св. 10 (1937) 687
Парцелација у крају за који нема регулационог плана св. 9 (1937)	629	Оправка асфалта испред куће св. 10—11 (1936) 816
		Повраћај трошарине св. 10 (1937) 687
		Повраћај трошарине на вино и ракију св. 10 (1937) 685
		Трошарина на неоправдан мањак св. 10 (1937) 685
		Трошарина на „сидол“ св. 10 (1937) 685

3) САМОУПРАВНЕ СТВАРИ

Градски већник као набављач град. општине св. 10—11 (1936)	816
Достављање одлуке градског већа надзорној власти св. 7—8 (1937)	483
Жалба против месне уредбе св. 12 (1937)	837
Жалба против одлуке надзорне власти св. 10—11 (1936)	816
Жалба против одлуке општинских органа опте-природе св. 7—8 (1937)	485
Завичајност св. 11 (1937)	750
Здржавање од извршења одлуке градског већа св. 4—6 (1937)	354
Надзор Министра грађевина над градским самоуправама св. 12 (1936)	905
Овлашћење претседника за подношење тужбе св. 12 (1937)	839
Оцена целисходности и законитости градских правилника св. 12 (1937)	836
Плата претседника градске општине св. 12 (1936)	905
Постављање и разрешење градских органа св. 1 (1936)	57
Претседничка накнада св. 12 (1937)	838
Решења Опште седнице Државног савета о § 134 Зак. о град. општ. и §§ 96 и 98 Закона о општ. св. 5 (1936)	387
Смањење припадности претседника и потпретседника св. 1—2—3 (1937)	156

Стр.	Тужба на одлуку о одобрењу буџета св. 11 (1937)	Стр.
816	Тумачење § 134 Зак. о град. општинама св. 10—11 (1936)	748
483	Утрошак резервних општ. кредита св. 1—2—3 (1937)	819
837	Учешће грађана у доношењу буџета св. 12 (1936)	159
816	Чланство на основу настањености у град. општини, св. 10—11 (1936).	901
485	Чланство у градској општини малолетног ванбрачног детета св. 11 (1937).	820
750		749

4) СЛУЖБЕНИЧКА ПИТАЊА

Отпремнина отпуштеног градског службеника св. 7—8 (1934)	540
Отпуст градског службеника због повреде службене дужности св. 11 (1937)	748
Отпуст градског службеника на основу § 160 Зак. о градским општинама св. 12 (1936)	901
Признање сталне месечне помоћи св. 12 (1937)	837
Постављање градских службеника нечиновничког реда св. 10—11 (1936).	816
Престанак дневничарске службе св. 12 (1937)	836
Службеници градских привредних предузећа св. 12 (1936)	901
Смањење припадности градским службеницима св. 7—8 (1937).	483
Уплата у Пензиони фонд св. 1—2—3 (1937)	159
Упражњење места св. 9 (1937)	630

Наша предавања

Књижевно вече посвећено успомени Владислава Петковића-Диса

У Уметничком павиљону „Цвијете Зузорић“ приређено је 22 децембра 1937 интересантно књижевно вече посвећено успомени песника Владислава Петковића-Диса.

Г. Сима Пандуровић, књижевник, лични пријатељ пок. Диса, оцртао је духовито и рељефно средину у којој је живео и радио Дис, изнео карактеристичне моменте из његовог живота, који осветљавају песников карактер и стваралачки рад. Из уметнички и савесно обрађеног приказа г. С. Пандуровића видели смо не само духовни лик необичног песника Диса, него и његову физичку фигуру анемичног сањалице, непрактичног, утонулог у своја песничка маштања, који је пролазио као месечар кроз овај свет. Г. Пандуровић је осветлио нарочито Дисов живот у Београду. Испричао је и неколико анегдота које осветљавају песникову личност.

Овај приказ г. Симе Пандуровића, дат из непосредног искуства и од човека који зна да запажа, послужиће необично корисно и читаоцима Дисових песама за правилно разумевање и интимније осећање тих песама, као и уметничким критичарима и историчарима књижевности који буду писали о Дису.

Г. Тодор Манојловић приказао је у свом предавању „Случај Диса“, како је један чувени критичар „поцепао“ жестоко песника Диса и изоставио га из своје Историје књижевности. Данас, кроз историјску перспективу, џиновска фигура тога критичара „своди се на своје реалне сразмере, док песник расте, расте у вис.. и његова некада вештачки, насилно смањена фигура указује нам се, ето, у својој пуној, правој величини.“

Глумац г. Светислав Никачевић рецитовоа је Дисове песме „Оргије“ и „На Калемегдану“, а г-ђа Деса Дугалић-Недељковић рецитовала је, оживљујући уметнички слике песникове маште, „Песму I“, „Песму II“ и „Идилу“.

Већ из ово неколико песама, које су одабране, изгледа, без икакве нарочите претензије, види се етеричност, прозрачност и топлина Дисове поезије, кроз коју је песник наслућивао крај свога живота, топлење у мору. Песник „Утопљених душа“ пророчки је видео своју смрт. Он се заиста утопио у таласима Јонског Мора 17 маја 1917, када је лађа, која га је превозила из Француске, торпедована од непријатеља.

Премиијера

Покојник г. Бранислава Нушића показује да се г. Нушић усавршава као писац, да идејно напредује, да се развија.

То је општра духовита сатира на савремено београдско друштво. Али не са конзервативног гледишта, — као што је Сремац исмевао ново доба за рачун „старог доброг времена“, — него са једног вишег прогресивног становишта. Г. Нушић је овде пустио кроз шибу и политичке и социјалне прилике. Изнео

Г. Геџ, г-ђа Зора Златковић и г-ђа Геџ у Нушићевој комедији „Покојник“

је како се теку богатства и положаји помоћу фалсификата, кривоклетстава, крађа, злоупотребе власти, денунцијација; како муж и жена осигуравају хармонију у браку на тај начин што једно другом дозвољавају излете ван брачног гнезда.

Муж, кога је жена преварила са његовим ортаком и најбољим пријатељем, осети гађење и бежи у свет. Једном грешком прогласе га за мртвог. Над његовим гробом ствара се нова ситуација: Жена се преудаје за свог љубавника (образујући са новим љубавником опет брачни троугао); неки тобожњи рођак наслеђује све имање, доказавши најближе сродство са „покојником“ помоћу фалсификованих уверења и кривоклетстава; један пријатељ присвоји „покојников“ необјављени научни рад и добива помоћу њега катедру на универзитету и положај директора у једном предузећу, које су основали наследници са братом једног министра, да лове концесије помоћу политичких веза; други пријатељ-дужник ослобађа се дуга помоћу лажне заклетве да је „покојнику“ дуг исплатио.

Појава „покојника“ прети да сруши целу ту зграду, која је постала саставни део „друштвеног поретка“. Зато се ствара завера наследника против „покојника“, кога проглашавају револуционаром, агентом једне интернационалне анархистичке организације, антидржавним елементом. Један претставник власти, који је у пословним односима са наследницима, покрене против „револуционара“ и државни апарат. „Покојник“ мора да бежи из земље са лажним пасошем, који му је

великодушно прибавио његов „најближи рођак“, главни наследник.

„Увек сам веровао у ону народну изреку: Правда на крају крајева побеђује“ — констатује главни наследник док се завеса спушта.

Колико сарказма само у овој завршној фрази! Место Стеријиног моралисања, место демаскирања варалица, — како се догађа и у најмодернијим комедијама, — овај песимистички завршетак, који је прави израз стварности! То је крвави ударац бичем по савременом друштву, ломљење штапа над њим. Г. Нушић се овде приближио г. Крлежи, који не жели да поправа, него само констатује трулеж.

Као Гогољев „Ревизор“, и Нушићев „Покојник“ требало би пре да изазове сузе него смех. Има овде духовитости вишег ранга, какву нисмо навикли да слушамо од г. Нушића. То је духовитост Џонатана Свифта, која пече. То је сатанско смејање целом једном друштву....

Комад је технички добро конструисан, лепо компонован, сценски ефекти искоришћени.

Г. Геџ је одиграо ванредно улогу Спасоја, главног наследника, који наслеђује куће и магаци „покојникове“. Са много убедљивости и духа приказао је г. Геџ у том типу претставника савременог друштва, коме новац доноси положај и углед. Писац га није нимало карикирао, него га је пренео из живота. Тако га је и г. Геџ интерпретирао.

Г. Марко Маринковић је одиграо необично живо и духовито Анту, комичну фигуру, која, — поред уседелице, коју мајсторски игра г-ђа Златковић, — одржава везу између ранијих Нушићевих лакрдија и ове горке друштвене сатире.

Сцена из Нушићевог „Покојника“. Г. Богатинчевић, г-ђа Каталинић, г. Геџ, г-ђа Геџ и г. Душановић

Г-ђа Геџ је својом свежом и лепо стилизованом игром и пријатном појавом учинила дубок утисак на гледаоце.

Епизодна личност Рус Аљоша оцртан је и верно и духовито. Г. Воја Јовановић га је одиграо дивно, просто га је из живота пренео на позорницу.

Остали глумци су били коректни.

Б-ц.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Културна хроника

IX редовна изложба нових књига Библиотеке и музеја О. г. Б. и изложба слика „Београд у слици“ академског сликара А. Балажа

*„Волим књигу — оков шешки са робова пашњих скида;
Слабе диже, свејлошћу им горке ране вида“.*

АЛЕКСА ШАНТИЋ

„Космичка визија Београда пуна је лепоте и моћи. Ако неко једаред буде насликао шакав Београд, весиљ о њом догађају у нашој уметности вредила би можда у једног марашонског гласника“.

ИСИДОРА СЕКУЛИЋ

Наш културни живот развија се и корача све смељим корацама будућности према којој је упућен. Књига му је главни инструменат. Тако је било увек, а тако је поготово данас у доба разгранатог људског знања и науке, великог полета у проучавању народне уметности и великог развоја уметничке књижевности.

Уз проблем набавке књиге долази као други задатак да се та књига што више омили и ономе ко је тражи, као и ономе код ког тај осећај, тј. ту потребу треба тек развити или створити.

У жељи да би њени читаоци редовно били упућени у све оно што се у току године набави и да би

Дати могућност нашој културно заинтересованој средини да дође до књиге, спада међу примарне дужности, оне које су данас већ толико јасне и очигледне да доказивање спада у анахронизам. Исто је тако сувишно постављати питања ко је данас дужан бринути се за књигу, јер та дужност по нарави ствари спада у задатак сваке веће друштвене организације, међу којима држави и општинама припада главно место.

уз то допринела према својим могућностима и другом задатку, Библиотека града Београда приређује своје редовне годишње изложбе књига. Овогодишња изложба била је девета по реду. Као и увек, и ове године било је извесног „прорачунавања“ у времену. Жеља је била да се ова изложба што пре приреди, како би и набављене и добијене књиге без већег задржавања што пре дошле у руке читалаца. У тој жељи утврђен је њен датум, који се за све оне који су

радили на организацији и сређивању те изложбе из дана у дан све брже примицао!... Само једно дубоко познавање ове врсте рада даје могућност да се јасно уочи физички и душевни напор који се код тога мора савладати.

Што је кредит одређен за набавку књига мањи, то и његова потрошња мора бити рационалније спроведена. Она претпоставља у првом реду да се тачно зна „фонд“ библиотеке, тј. оно што већ библиотека има, па онда да се према извесним ранговима: хитније и најхитније, важније и најважније, врше нове набавке. То је сложена радња, која тражи да се не погрешни ни према писцима, ни према читаоцима, ни према културном рангу појединих народа чија се књижевна дела морају узети у обзир.

Наши интелектуалци имају један ванредан критериј и једну велику широкогрудост кад је у питању књига и зато код њих добро постављен предлог ове врсте никад неће бити одбијен. Културни одбор града Београда, који је од самог свог оснивања заузео једну уистину високо просвећену позицију у вршењу поверених му задатака, пази и настоји да се у овом правцу учини све што је могуће. Будући да је рад Културног одбора наишао на пуну сагласност Претседника Општине г. Владе Илића, то се и ове године Градска библиотека обогатила великим бројем нових књига, међу којима се налазе дела капиталне вредности и значаја.

Уз откупљене, за Изложбу су биле узете у обзир и све књиге које су добивене на поклон. Међу поклоњеним књигама на прво место, и по броју и по вредности, а нарочито по самој личности дародавца, долази

ПОКЛОН ФРАНЦУСКЕ ВЛАДЕ

Једног дана ове године дошао је у Градску библиотеку и музеј универзитетски професор г. Маса, који је и раније неколико пута присуствовао приредбама ових Установа. Интересујући се нарочито за развој и напредак Библиотеке, састав њених књига и интерес који према књизи показују наши читаоци, нарочито наша омладина, г. професор, као човек коме су јасни напори које овако младе културне установе морају уложити док не стану на „чврсте ноге“, учинио је извесна обећања за која ће му установе увек остати дубоко захвалне.

На једној приредби Културног одбора, која је одржана у Градској библиотеци и Музеју, а која је била посвећена искључиво француској култури, присуствовао је и тадашњи француски министар г. Робер де Дампиер. Као и г. професор Маса, и г. министар интересовао се за Установе у свим правцима њиховог рада.

Ове посете и ово интересовање је свакако одлучило да је Градској библиотеци, извесно време након тога, достављен један каталог савремених француских дела и дано овлашћење да управа Библиотеке према свом нахођењу, односно потребама Библиотеке, изврши на основу овог каталога избор књига које је Француска влада намеравала поклонити Библиотеци. Достављени каталог претстављао је већ сам по себи ванредно значајно дело, јер су овај каталог, на захтев француског Министарства иностраних послова, саставили најистакнутији француски писци и научници. Дела која су ушла у каталог подељена су у

три главне секције: књижевност, наука, друштвене науке. Све је то учињено прегледно и зналачки тако, да је оријентација у каталогу у знатној мери олакшана.

Уочи самог отварања Девете изложбе књига наших Установа, касно на вечер, добили смо извештај

Француски посланик, г. Брижер

из Француског посланства да ће Библиотеци кроз који час бити достављене књиге што их за ову Изложбу као свој поклон шаље Француска влада.

ПОКЛОН ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ

Градски већник и члан Културног одбора г. Маскисовић Љубомир предложио је на једној седници да се упуту писмо нашој Државној штампарији у ком би се замолило да Градској библиотеци поклони своја издања. Тако је, благодарећи сусретљивости г. Управника Државне штампарије, нашег угледног и истакнутог књижевника г. Момчила Милошевића, а на основу ове молбе Културног одбора, Библиотека добила и сва главна издања Државне штампарије с којима је Штампарија у том часу располагала. Осим тога Библиотеци је стављено у изглед да ће јој се и у будуће поклањати све што Државна штампарија штампа.

ПОКЛОН КЊИЖАРА И ПОЈЕДИНИХ ЛИЦА

Међу другим дародавцима на прво место долази Књижара Геца Кон а. д. и Француска Књижара Аце Поповића. Од приватних личности г-ђа Ђосић, г-ђа Катарина Јовановић, инж. Тадић, инж. Бурмазовић.

Тако је за Изложбу било укупно припремљено 2000 књига. По језицима било је највише књига на нашем језику, а по књижевним врстама највећи број књига односио се на лепу књижевност. Али се исто тако настојало да се употпуне и све остале групе. Тако је филозофија претстављена: Платоном, Кантом, Шопенхауером, Емерсоном, Хесеном; од наших писаца Петронијевићем, Ђурићем, Вујићем, Поповићем и др. Из психологије била су припремљена дела: Адлера, Фројда, Клозеа, Поповића и др. Из области религије Сигмунд, Папини, Ренан, Карера.

Међу правним делима највише су заступљени наши домаћи правни писци: Аранђеловић, Живановић, Марковић, Перић, Чубински.

Упоредо са одраслима, посвећена је исто тако велика пажња и литература која је намењена Омладинској, као и Дечијој библиотеци. Поред свих школских уџбеника, за омладину је набављен и велики број књижевних дела и то на првом месту из наше књижевности, а затим и дела стране књижевности, било у преводу или у оригиналу. За најмлађе чланове, који још не знају читати, набављене су њихове омиљене „књиге-слике“, чија опрема данас достиже заиста високи уметнички ниво. За одраслију децу, која већ знају читати, набављен је цео низ дела најпознатијих дечијих књижевника и наших и страних.

Међу књигама које је Библиотека поклонила Француска влада највећи број књига односи се на филозофију и педагогику, али је ванредно добро заступљена и историја књижевности, политичка група, а исто тако је ванредан избор и дела из старије и новије историје, као и археологије и религије.

ИЗЛОЖБА УМЕТНИЧКИХ СЛИКА „БЕОГРАД У СЛИЦИ“

Приликом сваке уметничке изложбе Општина града Београда посвећује нарочиту пажњу сликама чији су мотиви узети из Београда. 1933 године, по налогу тадашњег претседника, унив. професора г. Милана Нешића, у Музеју града Београда била је приређена Прва изложба слика искључиво са мотивима Београда. Изложба је обухватила само оне слике које су својина Музеја. Били су заступљени својим сликама скоро сви наши сликари: Бијелић, Хакман, Јосић, Вукановић, Петровић, Голубовић... Изложбу је отворио сам Претседник г. Нешић наглашујући потребу да наши уметници посвете што већу пажњу Београду, који се налази на прелому и чији многи, заиста уметнички мотиви, морају подлећи његовој савременој експанзији.

Из ових истих разлога и Културни одбор града Београда дао је пристанак, с којим се сагласио и Претседник Општине града Београда г. Влада Илић, да ак. сликар г. Балаж, који се већ цео низ година бави искључиво сликањем Београда, приреди своју велику изложбу „Београда у слици“ у Музеју града Београда и то у исто време које је било одређено за Девету изложбу књига Библиотеке града Београда.

Говорећи о мотивима који су га навели да се посвети сликању Београда, г. Балаж каже да га је

Београд освојио нарочито док је као новинарски цртач обилазио Београд. Том приликом — каже он — заљубио се у Београд, у лепе силуете његових старих кућа, које су му нарочито у ноћној расвети изгледале као из бајке. Описујући поједине мотиве, примећује за стару кафану „Кичево“, да је ретко који други мотив био у стању да учини тако дубоку импресију. На савској обали исто је тако налазио ванредно велики број мотива за сликање, нарочито за графику. Ту је центар динамике Београда: истовар цемента, угља, дрва, све је у покретима, пуно интересантних фигура. Мале куће које се тамо налазе од нарочитог су интереса. Нарочито је интересантно посматрање два света: прошли и данашњи Београд, што се

А. Балаж: Југ Богданова ул.

на овом месту на сваком кораку примећује, у фигурама као и у пејзажима. Старе кућице као да се плаше суседних нових гостију који се поред њих гордо дижу из дана у дан.....

* *

*

Тако су приређене две изложбе једна уз другу, једна поред друге, допуњавајући се међусобно и стварајући и у идејном погледу једну целину. Датум једне и друге изложбе био је фиксиран за 17 ов. мес. Прорачунавајући тачно сваки моменат и повећавајући радно време преко онога како је то редовно предвиђено, у згради у којој су у исто време вршене и многе хитне оправке, Изложба се полако приводила крају, као и припреме око Академије којом је, према предвиђеном програму, Изложба морала бити отворена. За Изложбу књига била су одређена три одељења у Музеју, која се благодарени покретним троциклиним вратима могу претворити у једну јединствену салу. Изложба „Београд у слици“ приређена је у двема суседним мањим салама која са одељењем за Изложбу слика имају директну комуникацију.

АКАДЕМИЈА

WWW.UNILIB.RS

У
Још прошле године донето је решење о одржавању Сталних академија Културног одбора у згради Библиотеке и музеја О. г. Б., како би на тај начин Културни одбор дошао у што ужи контакт са грађанством, а нарочито са нашом омладином која у тако великом броју посећује Читаонице Градске библиотеке.

Предвиђена Академија којом је отворена Девета изложба књига Библиотеке и изложба слика „Београд у слици“, била је по свом програму у целости посвећена Београду у вези с главном тачком програма, предавањем Претседника Културног одбора г. Милана Костића „О старом Дорћолу“.

Нешто пре пет часова велика Читаоница Библиотеке у којој се одржавала Академија, почела се пунити многобројним гостима. Француски Министар г. Брижер, који је такође својим присуством почаствовао ову Академију, стигао је скоро четврт сата пре почетка програма, јер је желео да прегледа и једну и другу изложбу које су се овом Академијом отварале.

Љубазан и насмејан, у пратњи свог секретара г. Пејрен и г. професора Масае, г. Министар је ушао у Градски музеј и одмах почео разгледати све изложене књиге, као и слике г. Балажа. Кад му је речено за извесне мотиве које је сликар узео из старог Београда, да су то можда последње слике из тог краја који ће наскоро бити порушен, г. Министар је приметио да је штета што ново време свагде па и код нас овако гута много од онога што је заиста питеорескно и привлачно... Прегледајући књиге са задовољством је приметио да је поклону Француске владе дато нарочито место. У исто време интересовао се и за оне француске књиге које је сама Библиотека набавила.

Тачно у 5 часова Претседник Културног одбора г. Милан Костић отворио је Академију поздравном речи у којој је рекао:

„Екселенцијо, Госпође и Господо, Пре него што пређем на програм ове наше свечаности, сматрам за пријатну дужност, да поздравим Министра Француске, г. Ремона Брижера, г. г. претставнике Чехословачког и Италијанског посланства, претставнике појединих Министарстава и државних установа, изасланике наших културних друштвава и све вас који сте нам указали част Вашом посетом. Исто тако сматрам за дужност да саопштим да нам је претседник Министарског савета и Министар иностраних послова г. д-р Милан Стојадиновић писмено изјавио да му је веома жао што, спречен неодложивим државним пословима, не може присуствовати овој нашој Академији“.

А затим је г. Претседник изложио циљ и карактер и једне и друге Изложбе речима:

Госпође и господо,

Све до скоро општинске управе у Београду нису имале времена да се интересују другим проблемима, осим чисто комуналним: да обнављају и подижу оно што је било упропашћено, и раде на томе да створе погодбе неопходне за развој и живот једне престонице. И у томе се успело. Београд данас, захваљу-

јући заједничком напору општине, државе и приватне иницијативе, корача гигантским корацима напред.

Кад су се, дакле, решила најпреча комунална питања и створен план за даљи рад у том правцу, Општина се почела базити и другим проблемима, на првом месту социјалним и чисто хуманим, па затим културним.

У првом реду Општина је по угледу на велике и напредне градове на западу, основала Градску библиотеку и музеј са задатком да грађанству, уз најповољније услове, у својим просторијама или ван их, пружи добру књигу, до које је данас, то је неоспорно, и имућнима могућно доћи само уз велике материјалне жртве.

Г. Милан А. Костић, градски већник, говори на изложби нових књига у Библиотеци Г. п. Б.

Тако је Библиотека отпочела рад, отворивши прво читаоницу за одрасле и децу, па доцније, кад су то прилике и све већи одзив читалаца омогућиле, и за омладину.

Ја мислим да могу смело да изјавим и тврдим да је оваква установа била преко потребна за једну велику варош, као што је Београд.

Довољно је само завирити једно пре или после подне у читаоницу одраслих, или дечју и омладинску читаоницу, па видети како је све пуно, како сви читаоци, и старији и млађи, седе у миру и тишини, потпуно предани и као очарани књигом коју читају; видети како преко целог дана, од 9—19 часова увече, непрекидно долазе чланови, враћају позајмљене књиге и узимају нове. Кад се све то види, онда је лако разумети да

наш свет воли да чита, воли добру књигу, само му треба омогућити да до ње дође.

Али рад Градске библиотеке није само културни већ и чисто социјални. Јер није свеједно учити и спремати се за живот у некој бедној и хладној собици, где се човеку црне мисли саме собом намећу и терају га у очај, или радити у топлим, светлим и удобним просторијама.

Градска библиотека приређује сваке године изложбу новонабављених или добивених књига, да би приказала на најпрегледнији начин својим старим члановима нове тековине на пољу науке и белетристике, да их на тај начин упозори на дела из појединих научних области, која су им била непозната, да чује затим њихове евентуалне жеље за појединим књигама, и најзад, да грађанима, који нису имали прилике да дођу у Библиотеку или чују за њен рад, укаже где ће, у свако доба дана, доћи до књиге која их интересује. Уосталом, овакве изложбе нису нешто ново, оне су у пракси и код других културних народа. Тако се ради свуда у културном свету у циљу пропаганде добре књиге. И ефекат никад не изостане. Сваке године после изложбе Библиотека добије велики број нових читалаца, тако да се већ поставља проблем проширења просторија.

Градски музеј, који је саставни део Библиотеке, тежи да прикупља и сачува све оно што се односи на Београд, на његов историски, социјални и културни развој да негује и шири љубав према престоници, најтрагичнијем и најпоноснијем нашем граду, који је пун историских и других интересантних објеката.

Ради тога су у Музеју одржаване периодичне изложбе слика са мотивима искључиво из Београда. Тако смо имали, између осталих, изложбу старих слика и планова Београда, које је Градском музеју поконио покојни Ђорђе Вајферт. То је врло интересантна и драгоценна колекција, у којој свака слика, сваки план говори о сјајној и трагичној прошлости Београда.

Пошто је циљ Музеја, као што сам већ рекао, да шири љубав према Београду и буди интересовање за њега, то је Културни одбор, кад се академски сликар г. Балаж обратио молбом да, у оквиру изложбе књига, приреди своју изложбу „Београд у слици“, радио прихвати његову молбу, и зато данас отварамо две изложбе: једну изложбу у речи, другу у слици.

Још док је био на академским студијама у Прагу г-на Балажа је интересовао град као неко живо биће, његова динамика, контрасти који се налазе у њему и трудио се да их својом кичицом схвати и прикаже онима који немају способност и смисла да уоче њихову интересантност и лепоту. Г. Балаж је ту своју наклоност и љубав за ту врсту рада пренео и на Београд, што ћете најбоље видети на његовим платнима које вам најтоплије препоручујем.

Са овога места хоћу још да упутим топлу захвалност свима онима који су допринели да Библиотека и Музеј постану оно што су данас, то јест једна модерна културна установа.

Прво морам поменути г-на д-р Милослава Стојановића, бившег потпретседника и једног од оснивача ове установе. Не мању захвалност дугујемо професору Университета и бив. претседнику општине г. Милану Нешићу, а особиту и дубоку благодарност упућујем

г. Влади Илићу, данашњем Претседнику општине, који је, од свог доласка па до данас, показивао велико интересовање за ову установу и одобравао све предлоге и одлуке које су ишле за тим да се Библиотека и музеј унапреде. Захваљујем и свима онима који су у књигама помогли ову нашу установу. Нарочито смо захвални Париској општини, која нам је пре две године поклонила велики број књига, које се односе на најновију француску књижевност, а приликом ове изложбе Француска влада указала је велику пажњу овој Установи, поклонивши јој преко 200 дела из свих области науке и књижевности.

Исто тако захваљујем и господи колегама из Културног одбора на њиховом свесрдном и оданом раду за добро ове Установе, и најзад, моја искрена захвалност и признање Управи Библиотеке и музеја као и њиховом чиновништву на стручном и вредном вођењу ове установе.

Након завршене поздравне и уводне речи, Претседник г. Костић одржао је своје интересантно предавање „Дорћол некад и сад“, у ком се, дотичући се главних историјских момената београдске прошлости, нарочито зауставио на опису Дорћола као једног од најинтересантнијих делова не само старог већ и новог Београда.

Пошто је г. Претседник уз срдачан аплауз свих присутних гостију завршио своје предавање, дала је кратки преглед старије и новије литературе о Београду г-ђа д-р Марија Илић-Агапов. Након тога изведен је концертни део у ком су учествовали наши истакнути позоришни и концертни уметници: чланица народног позоришта наша истакнута уметница г-ца Милица Бошковић; чланице балета Народног позоришта талентоване уметнице г-це Марина Шуминска и Рада Стефановић; први концерт-мајстор наше Опере г. Немечек; наше познате концертне певачице г-ђа Њура Бошковић Јовановић и г-ђа Јозефа Старковска и концертни певач г. Боривоје Анић. Сви су уметници награђени срдачним и дуготрајним аплаузом.

Академији су, поред француског посланика г. Брижера, присуствовали г.г. изасланици Чехословачког и Италијанског посланства, Врховни рабин г. Алкалај, потпретседник Сената г. Светозар Томић са Госпођом, помоћник Министра просвете г. Ковачевић, Претседник Државног савета г. д-р Сагадин, члан Главне контроле г. д-р Конрад Шмит, директор Београдског Сајма инж. г. Мил. Васиљевић, бив. претседник града Београда г. Главинић са Госпођом; генерал ... Бошковић, професор Университета др. Аранђеловић, потпретседница Кола Српских сестара г-ђа Продановић. Од г.г. већника Општине града Београда Академији су присуствовали г.г.: професор Бранко Поповић, генерал Живан Ранковић, помоћник министра д-р Душан Калановић, бив. претседник Земуна г. д-р Пера Марковић, Љ. Максимовић, Стефановић. Са нарочитим задовољством констатујемо да су на овој Академији присуствовале и бугарске сликарке, које су баш тих дана приредиле своју репрезентативну изложбу у павиљону „Цвијете Зузорић“. Укупно је на овој Академији присуствовало преко 350 гостију. Након завршеног програма многи су се задржали прегледајући Изложбе. Изражавајући своје допадање, подједнако су се заустављали и поред изложених књига, као и поред слика г. Балажа.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА